

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLLON PROSESSIKUVAUS

Kehittämistutkimus lapsiperheiden sosiaalityössä

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaali- ja terveysala

Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakou-
lututkinto

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaa-
minen

Opinnäytetyö

Kevät 2015

Helena Savolainen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto, Lasten ja nuorten hyvinvoinnin
turvaamisen koulutusohjelma

SAVOLAINEN, HELENA:

LASTENSUOJELUN JÄLKIHOULLON PROSESSIKUVAUS
Kehittämistutkimus lapsiperheiden sosiaalityössä

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisen koulutusohjelman opinnäytetyö, 100
sivua, 26 liitesivua

Kevät 2015

TIIVISTELMÄ

Kehittämishanke toteutettiin yhteistyössä keskisuuren kaupungin lapsiperheiden sosiaalityön kanssa. Kehittämishankkeen toimeksiantaja oli kaupungin sosiaali-toimi. Kohdeorganisaatio oli kaupungin lapsiperheiden sosiaalityö. Tavoite oli kuvaata kohdeorganisaation lastensuojelun jälkihuollon prosessi. Tarkoituksena oli parantaa ja kehittää lastensuojelun jälkihuollon laatua.

Kehittämishanke toteutettiin kehittämistutkimuksena. Kehittämistutkimuksen ongelma-analyysi sisälsi teoreettisen ja empiirisen ongelma-analyysin. Teoreettisessa ongelma-analyysissä jälkihuollon asiakasta ja prosessia tarkasteltiin prosessin näkökulmasta lainsäädännön ja aikaisemman tutkimustiedon avulla. Empiirinen ongelma-analyysi toteutettiin lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden puolistruktuutituna ryhmähaastatteluna. Kehittämistutkimuksen käytännön kehittämisen tapahtui sitä varten muodostetussa prosessiryhmässä. Käytännön kehittäminen eteni kehittämistutkimuksen vaiheita mukailleen ja kehittämismenetelmänä käytettiin myös prosessin kuvaamista. Käytännön kehittämisen aikana kehittämistutkimuksen tuotoksia arvioitiin, kehitettiin, uudelleen arvioitiin ja jatkokehitettiin. Kehittämistutkimuksen tuotosten arvioinnissa hyödynnettiin lapsiperheiden sosiaalityön tiimiä. Kehittämistutkimuksen tuotoksina tuotettiin kaksi lastensuojelun jälkihuollon prosessikuvausta: toinen sosiaalityöntekijää varten ja toinen jälkihuoltonuorta varten.

Sosiaalityöntekijä voi hyödyntää työntekijälle suunnattua prosessikuvausta jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaiheessa, työskentelyvaiheessa ja päättämisvaiheessa. Prosessikuvaus on muodostettu teoreettisen ja empiirisen ongelma-analyysin tulosten sekä käytännön kehittämisen aikana kertyneen hiljaisen tiedon pohjalta. Työntekijälle suunnatun prosessikuvausten pohjalta jälkihuoltonuorelle muodostettiin oma prosessikuvaus, jota voi käyttää välineenä jälkihuollosta tiedottamisessa. Konkreettisten prosessikuvausten lisäksi kehittämistutkimuksen ongelma-analyysin ja käytännön kehittämisen aikana kertyi tietoa jälkihuollosta prosessin näkökulmasta.

Asiasanat: lastensuojelu, jälkihuolto, prosessi

Lahti University of Applied Sciences
Master`s Degree in Social Services

SAVOLAINEN, HELENA:

AFTERCARE PROCESS
DESCRIPTION IN CHILD
PROTECTION

Design-based research in social work for
families with children

Master`s Thesis in Social Services, Securing Child and Youth Welfare, 100 pages,
26 pages of appendices

Spring 2015

ABSTRACT

The development project was carried out in collaboration with a medium-sized city's social work for families with children. The client was city`s social services. The target organization was social work for families with children. The aim was to describe the aftercare process in child protection for the target organization. The objective of the development project was to improve and develop the quality of aftercare in child protection.

The project was carried out as a design-based research. It included a theoretical and empirical analysis of the problem. In the theoretical analysis the aftercare customers and process were examined from process point of view and based on the legislation and previous research data. The empirical analysis of the problem was carried out as a group interview for the social workers. The development process took place in the process group which was formed in the development project. Practical development followed the stages of the design-based research where process description was used as a development method. During the design-based research its outputs were evaluated, developed, re-evaluated and further developed. The outputs were evaluated by the social work team and two process descriptions were made: one for the social worker and one for the young people.

The social worker can take advantage of the worker`s process description in aftercare preparation and transition stage, in the working and in the final phase. The process description is formed based on the theoretical and empirical problem analysis as well as practical tacit knowledge that was generated during the development process. The process description of the young people in aftercare is based on the social worker`s process description. The young people`s process description can be used as a communication tool. In addition to the concrete process descriptions, information was collected about aftercare from process point of view during the analysis and practical development.

Key words: child welfare, child protection, aftercare, process

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1	Kehittämishankkeen tausta	3
2.2	Kehittämishankkeen tavoite, tarkoitus ja rajaukset	5
3	KEHITTÄMISTUTKIMUS KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHESTYMISTAPANA	7
4	KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN TEOREETTINEN ONGELMA-ANALYYSI	12
4.1	Prosessi kehittämistutkimuksen keskeisenä käsitteenä	12
4.2	Lastensuojelun jälkihuollon asiakas	16
4.3	Lastensuojelun jälkihuollon prosessi	23
4.4	Jälkihuollon järjestäminen ja sosiaalityöntekijä prosessin toimijana	30
5	KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN EMPIIRINEN ONGELMA-ANALYYSI	33
5.1	Puolistukturoidun ryhmähaastattelun valintaa tukevat perustelut	33
5.2	Ryhmähaastattelun valmistelu ja toteutus	35
5.3	Kerätyn aineiston käsittely ja analysointi	38
5.4	Ryhmähaastattelun tulokset	41
6	TEOREETTISEN JA EMPIIRISEN ONGELMA-ANALYYSIN JOHTOPÄÄTÖKSET	53
7	KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS	63
8	KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN TUOTOKSET	74
9	POHDINTA	84
9.1	Kehittämistutkimuksena toteutetun kehittämishankkeen onnistumisen arvioiminen	84
9.2	Kehittämistutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arvioiminen	87
9.3	Kehittämistutkimuksen tulosten arvioiminen ja jatkokehittämisehdotukset	90
9.4	Lopuksi	93
	LÄHTEET	94

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveydenhuollossa tulee kiinnittää erityistä huomiota vaikeissa olosuhteissa eläviin ihmisiin ja riskiryhmiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 16). Työ syrjäytymisen vähentämiseksi kuuluu Stubbin hallituksen ohjelmaan (Valtioneuvosto 2014, 5). Syrjäytymisen ehkäisy voidaan nähdä yhtenä lastensuojelun jälkihuollon perusteluna (vrt. Palmamäki 2008, 57). Sosiaalisesti kestävä yhteiskunta tukee toimintakykyä. Sosiaalisesti kestävä yhteiskunta myös antaa tarvittavat palvelut ja turvan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 4.) Nuoret saattaisivat ilman jälkihuollon tarvittavia verkostoja ja tukitoimia jäädä tyhjän päälle sijoituksensa jälkeen (Laitonen 2006, 57). Jälkihuoltoon onkin olemassa moraalinen velvollisuus. Kun yhteiskunta on puuttunut lapsen elämään ottamalla lapsen pois hänen biologiselta perheeltään, yhteiskunnalla lienee velvollisuus huolehtia vastuustaan loppuun saakka. (Laaksonen 2004, 10 – 11.)

Jälkihuollon kehittämiseen on olemassa yhteiskunnallista tarvetta. Aikaisemmat tutkimukset tuovat esille sosiaalityöntekijöiden huolta jälkihuoltotyön huonosti hoitamisesta ja laiminlyömisestä (Laitonen 2006, 56; Saukko 2008, 52). Aikaisempien tutkimustulosten valossa jälkihuollon kehittämistyötä ei ole juurikaan tehty (Laitonen 2006, 56; Saukko 2008, 51; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 190). Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esiin tarvetta jälkihuollon selkiyttämiseen (Palmamäki 2008, 79) ja suunnitelmallisemman työtöteen kehittämiseksi (Saukko 2008, 51). Lastensuojelun asiakkaana olevilla nuorilla ei ole aina käsitystä jälkihuollon tarkoituksesta eikä kaikesta jälkihuollon itsenäistymiselle tarjoamasta avusta (Huotari 2010, 77; Vario, Barkman, Kiili, Nikkanen, Oranen & Tervo 2012, 35). Määrittelemätön jälkihuolto tekee asiakkaiden eriarvoisuuden mahdolliseksi (Palmamäki 2008, 79).

Tässä kehittämishankkeessa tartuimme yhdessä kohdeorganisaationa toimivan lapsiperheiden sosiaalityön kanssa haasteeseen kehittää lastensuojelun jälkihuoltoa. Kehittämishankkeen tavoite oli kuvata kohdeorganisaation lastensuojelun jälkihuollon prosessi. Prosessin kuvaamisen tarkoitus oli parantaa ja kehittää lastensuojelun jälkihuollon laatua. Prosessin kuvaaminen antoi välineet jäsentää jälkihuoltoa. Kehittämishankkeen tuloksena syntyi sosiaalityön työvälineiksi kaksi lastensuojelun jälkihuollon prosessikuvausta: toinen asiakasta ja toinen työntekijää

varten. Asiakkaalle suunnatun prosessikuvausten avulla voidaan nuorta tiedottaa jälkihuollosta. Työntekijälle suunnattu prosessikuvaus toimii sosiaalityöntekijän apuna jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaiheessa, työskentelyvaiheessa ja päättämisenvaiheessa. Prosessikuvausten toteuttamisen yhteydessä kehittämishankkeen aikana esiin nousseisiin kehittämistarpeisiin esitettiin ratkaisuehdotuksia.

Kehittämishanke toteutettiin kehittämistutkimuksena. Kehittämistutkimus on opetuksen tutkimuksessa käytetty, vähän tunnettu ja suhteellisen nuori tutkimusmenetelmä. Tietoisuus kehittämistutkimuksesta on alkanut levitä 2000-luvulla ja sitä koskeva menetelmäosaaminen kasvaa. Menetelmä on alkanut vähitellen saavuttaa suosiota tutkijoiden keskuudessa. (Pernaa 2013a, 7.) Kehittämishanke tarjosi mahdollisuuden saada kokemuksia kehittämistutkimuksesta sosiaalityön kontekstissa. Kehittämistutkimuksen valitseminen lähestymistavaksi on vaikuttanut kirjallisen opinnäytetyön rakenteeseen ja siinä käytettyihin käsitteisiin.

Kehittämishankkeen opinnäytetyön raportissa johdannon jälkeisessä luvussa kaksi esitellään kehittämishankkeen lähtökohdat. Luvussa kolme esitellään kehittämishankkeen lähestymistapa, kehittämistutkimus. Luvussa neljä esitellään kehittämistutkimuksen teoreettinen ongelma-analyysi, jossa tarkastellaan kehittämistutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Teoreettinen ongelma-analyysi myös kokoaa yhteen aikaisempia tutkimustuloksia jälkihuollon asiakkaasta ja prosessista. Luku viisi esittelee kehittämistutkimuksen empiirisen ongelma-analyysin. Empiiristä ongelma-analyysia koskevassa luvussa esitellään kohdeorganisaation jälkihuollon prosessia koskevan ryhmähaastattelun eteneminen ja tulokset. Luvussa kuusi esitellään teoreettisen ja empiirisen ongelma-analyysin johtopäätökset. Luvussa seitsemän esitellään kehittämistutkimuksen käytännön toteutuksen eteneminen. Luvussa kahdeksan esitellään kehittämistutkimuksen tuotokset. Pohdinnassa, luvussa yhdeksän, arvioidaan kehittämistutkimuksen sekä tuotettujen prosessikuvausten onnistumista ja esitellään kehittämishankkeen jatkokehittämisehdotukset.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kehittämishankkeen tausta

Jälkihuollon prosessiin kohdentuvan aiheen ja kehittämishankkeen yhtenä perusteluna voidaan nähdä yhteiskunnallinen ajankohtaisuus, sillä syrjäytymisen ehkäisy kuuluu 2015 voimassa olevaan Stubbin hallituksen ohjelmaan (Valtioneuvosto 2014, 5) ja Sosiaali- ja terveysministeriön (2014, 11) tulevaisuuskatsaukseen. Myös muissa sosiaali- ja terveysministeriön (2010, 4; 2012, 16) tulevaisuuden suuntaviivoja hahmottavissa julkaisuissa kiinnitetään erityistä huomiota vaikeissa olosuhteissa eläviin ihmisiin ja riskiryhmiin sekä tarvittavien palveluiden ja turvan antamiseen. Sijoituksen päättymisen on riski syrjäytymiseen joidenkin nuorten kohdalla (Vario ym. 2012, 35). Lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuoltoon sijaishuollon päättymisen jälkeen sekä rajatusti sijoituksen jälkeen (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §). Sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet tutkimustuloksissa jälkihuollon perusteluna syrjäytymisen ehkäisyä (Palmamäki 2008, 57). Jälkihuolto on aikaisemmissa tutkimustuloksissa nähty tarpeellisena, koska nuoret saattaisivat jäädä ilman jälkihuollon tarvittavia verkostoja ja tukitoimia täysin tyhjän päälle sijoituksensa jälkeen (Laitonen 2006, 57).

Jälkihuollon prosessin kehittämisen yksi perustelu on yhteiskunnallinen tarve. Jälkihuollon prosessin näkyväksi tekeminen työntekijälle ja nuorelle on perusteltua myös eettisistä syistä. Jälkihuollon näkyväksi tekemisellä voidaan edistää jälkihuolto nuorten tasa-arvoista kohtelua ja nuorten tietoisuutta oikeuksistaan. Jälkihuoltoa koskevat tutkimukset tuovat esille sosiaalityöntekijöiden huolta jälkihuoltotyön huonosti hoitamisesta ja laiminlyömisestä Suomen kunnissa (Laitonen 2006, 56; Saukko 2008, 52). Jälkihuollon kehittämistyötä ei ole juurikaan tehty (Laitonen 2006, 56; Saukko 2008, 51; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 190). Tarve jälkihuollon selkiyttämiseen (Palmamäki 2008, 79) ja suunnitelmallisemmalle otteelle (Saukko 2008, 51) ilmenee aikaisemmissa tutkimuksissa. Lastensuojelun asiakkaana olevilla nuorilla ei ole aina selkeää käsitystä jälkihuollon tarkoituksesta tai tarkkaa tietoa jälkihuolto-oikeudestaan (Vario ym. 2012, 35). Nuoret kaipaavat tietoa jälkihuollon konkreettisesta avusta (Vario ym. 2012, 35) ja palveluista (Huotari 2010, 77). Määrittelemätön jälkihuolto tekee

asiakkaiden eriarvoisuuden mahdolliseksi, joten kyse on myös tasa-arvosta (Palmamäki 2008, 79).

Henkilökohtaiset motiivini kehittämishankkeen toteuttamiseen olivat opinnäytetyön suorittaminen ja kiinnostukseni jälkihuoltoon. Kiinnostukseni jälkihuollon kehittämiseen heräsi työskennellessäni vuosina 2004 - 2011 lastensuojelulaitoksessa, joka tarjosi jälkihuoltoa itsenäistyville nuorilleen. Kehittämishankkeen ensimmäinen kohdeorganisaatio, Päijät-Hämeessä sijaitseva yksityinen lastensuojelulaitos, löytyi perhesuhteiden kautta etsiessäni kehittämishankkeen aihetta ja kohdetta kesällä 2012. Lastensuojelulaitoksessa oli jo ennen tätä hanketta ollut tavoitteena kehittää Päijät-Hämeen alueella toimivaa jälkihuoltoa. Lastensuojelulaitoksen johtaja toivoi, että kehittäisin yhteistyössä heidän kanssaan jälkihuollon prosessia. Lastensuojelulaitoksen johtaja toivoi, että kehittämishanke toteutetaan yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Olin yhteydessä satunnaisessa järjestyksessä lastensuojelulaitokseen lapsia sijoittaneiden kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin ja tiedustelin kiinnostusta yhteistyöhön jälkihuollon prosessin kehittämisessä. Yhteistyötahoksi valikoituneen kaupungin lapsiperheiden sosiaalityö ilmaisi kiinnostuksen yhteistyöhön ja esittelin kehittämishanketta heidän tiimipalaverissaan syksyllä 2012. Sosiaalityön vs. esimies ja yksi sosiaalityöntekijöistä ilmaisivat kiinnostuksen yhteistyöhön jälkihuollon prosessin kehittämisessä. Lapsiperheiden sosiaalityön prosessien kuvaaminen oli ollut kaupungissa tavoitteena jo ennen tätä kehittämishanketta. Kaupungissa oli ennen tätä kehittämishanketta kuvattu muitakin sosiaali- ja terveystoimen prosesseja. Anoin ja sain keväällä 2013 yhteistyötahona olleen sosiaalityön sijaintikaupungin sosiaali- ja terveystoimelta sekä lastensuojelulaitokseen lapsia sijoittaneilta muilta kunnilta tutkimusluvut.

Kehittämishankkeen aikana kohdeorganisaatio ja kehittämishankkeen tavoite sekä tarkoitus vaihtuivat. Kehittämishankkeen alkaessa kohdeorganisaatio oli lastensuojelulaitos ja yhteistyötaho lapsiperheiden sosiaalityö. Tavoitteena oli kuvata jälkihuollon prosessi yhteistyössä lastensuojelulaitoksen ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tarkoituksena oli saada kuvattua jälkihuollon asiakkaan polku kokonaisuudessaan yli sektorirajojen. Kesällä 2013 kohdeorganisaationa olleessa lastensuojelulaitoksessa tapahtui organisaatiomuutos. Lastensuojelulaitoksen omistaja ja

nimi vaihtuivat, eikä kohdeorganisaatiota enää ollut. Organisaatio oli omistajan vaihdoksesta johtuen muutostilassa. Kehittämishankkeen osalta olisi pitänyt aloittaa neuvottelut alusta uuden omistajan kanssa. Muutoksista johtuen selkeimmältä vaihtoehdolta tuntui jatkaa kehittämishanketta pelkästään yhteistyötahona olleen lapsiperheiden sosiaalityön kanssa.

Kesällä 2013 tiedotin yhteistyötahona ollutta kaupungin lapsiperheiden sosiaalityötä kehittämishankkeessa tapahtuneista muutoksista ja tiedustelin halukkuutta jatkaa kehittämishankkeessa kohdeorganisaationa. Sosiaalityön vs. esimies vastasi heidän olevan valmiita jatkamaan yhteistyötä kanssani. Kehittämishankkeen jatkoon selkiytyttyä otin yhteyttä sähköpostitse/puhelimitse entisen kohdeorganisaation, lastensuojelulaitoksen, työntekijöihin, jotka olivat sitoutuneet kehittämishankkeeseen. Kerroin, että organisaatiomuutosten vuoksi selkeintä kehittämishankkeen etenemisen kannalta on jatkaa kehittämistä pelkästään sosiaalityön kanssa. Kehittämishanke kohdentui lopulta sosiaalityön toteuttamaan jälkihuoltoon ja itselleni vieraaseen organisaatioon sekä kaupunkiin. Itselläni ei ole kokemusta myöskään sosiaalityössä työskentelystä. Kehittämishankkeen ajan olin täysin ulkopuolinen tutkija-kehittäjä vailla mitään sidoksia kohdeorganisaatioon.

Tein uuden toimeksiantosopimuksen ja kaupungin sosiaalitoimesta tuli kehittämishankkeen toimeksiantaja. Kaupungin lapsiperheiden sosiaalityöstä tuli kohdeorganisaatio. Kohdeorganisaatiossa, lapsiperheiden sosiaalityössä sosiaalityöntekijöitä on kuusi. Kaupungissa sosiaalityön palvelut on eritetty aikuissosiaalityöhön ja lapsiperheiden sosiaalityöhön. Lapsiperheiden sosiaalityöntekijät huolehtivat perheiden ja sosiaalityön palveluista, lasten kasvatukseen sekä kehitykseen liittyvistä asioista, lastensuojelusta, muusta sosiaalisesta tuesta sekä lapsiperheiden toimeentulotuesta. Opinnäytetyön kirjallisessa raportissa kirjoitan kohdeorganisaatiosta tai lapsiperheiden sosiaalityöstä.

2.2 Kehittämishankkeen tavoite, tarkoitus ja rajaukset

Kehittämishankkeen tavoite oli kuvata kaupungin lapsiperheiden sosiaalityön lastensuojelun jälkihuollon prosessi. Kehittämishankkeen tarkoituksena oli parantaa ja kehittää jälkihuollon laatua. Prosessin kuvaamisella pyrittiin selkiyttämään kohdeorganisaation lapsiperheiden sosiaalityön työntekijöiden työtä, jotta nuorilla

olisi mahdollisuus saada entistä paremmat lähtökohdat itsenäiselle elämälleen. Kehittämishankkeessa keskityttiin itsenäistyvien nuorten saamaan jälkihuoltoon ja rajattiin muut jälkihuollon asiakasryhmät pois.

Muut asiakasryhmät rajattiin pois, koska jälkihuollon muiden asiakasryhmien tarpeet ja tavoitteet ovat erilaisia verrattuna itsenäistyvien nuorten jälkihuoltoon. Jälkihuollon muita mahdollisia asiakasryhmiä ovat esimerkiksi sijoituksesta itsenäistyvien nuorten vanhemmat tai huostaanoton purkautumisen jälkeen kotiinsa palaavat lapset. Samassa prosessikuvauksessa kaikkien jälkihuollon asiakasryhmien prosessin kuvaaminen olisi ollut hankalaa, vaikka tukemiseen käytetyt tukitoimet ja palvelut ovat kaikilla asiakasryhmillä käytännössä melko samankaltaisia. Kehittämishankkeen kohdejoukko olivat sosiaalityöntekijät. Tämän kehittämishankkeen empiirisestä tutkimuksellisesta osiosta sekä kehittämistyön käytännön toteuttamisesta muut näkökulmat, esimerkiksi asiakkaat, rajattiin pois. Kehittämishankkeen resurssit eivät riittäneet useiden eri tahojen mukaan ottamiseen empiiriseen tutkimukselliseen osioon tai kehittämiseen.

3 KEHITTÄMISTUTKIMUS KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHESTYMISTAPANA

Lähestymistavan valinta, esittely ja perusteluja lähestymistavan valinnalle. Kehittämishankkeen lähtötilanteessa suunnitelmassa oli tehdä toimintatutkimuksen puitteissa tiivistä kehittämissyhteistyötä lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa. Lapsiperheiden sosiaalityön valikoiduttua kohdeorganisaatioksi määrittelimme yhdyshenkilön, lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimiehen kanssa kehittämissankkeen tavoitteet uudelleen. Kohdeorganisaation resurssit olivat niukat ja yhdyshenkilö toivoi, että kehittämistyöhön osallistuisi kehittämistä varten muodostettu ryhmä koko lapsiperheiden sosiaalityön tiimin sijaan. Kehittämissankkeen kohdeorganisaation, tavoitteen ja kehittämiseen osallistuvien henkilöiden kokoonpanon vaihduttua aloin etsimään uutta lähestymistapaa kehittämissankkeeseen. Pehdyttyäni uudelleen erilaisiin lähestymistapoihin valitsin uudeksi lähestymistavaksi kehittämistutkimuksen.

Kehittämistutkimuksen juuret ovat opetuksen tutkimuksessa. Ann Brown (1992) ja Allan Collins (1992) esittelivät 1992 termin ”design experiment” opetuksen tutkimuksen innovatiivisena lähestymistapana. Nykyään menetelmää kutsutaan yleisesti nimellä ”design-based research”. (Peterson & Herrington 2005.) Suomalaisessa kirjallisuudessa käytetään käännoästä kehittämistutkimus (Kananen 2012 & Perna 2013) tai design-tutkimus (Perna 2013b, 10). Sosiaalityön ja sen tutkimuksen yhdistyksen vuosittaisessa konferenssissa 2012 Washingtonissa kehittämistutkimus esiteltiin sosiaalityön tutkijoille tutkimuksen uutena muotona (Reeves 2012). Tieteellistä kirjallisuutta kehittämistutkimuksesta sosiaalityön kontekstissa ei löytynyt, joten kehittämistutkimuksen teoreettinen tietoperusta on rakennettu hyödyntäen pääasiassa opetuksen tutkimuksen tieteellistä kirjallisuutta.

Kehittämistutkimus on Pernaan (2013b, 12) mukaan monitahoinen tutkimusmenetelmä, eikä sille voida esittää vain yhtä yksiselitteistä määritelmää. Kehittämistutkimus ei ole vain yksi tutkimusmenetelmä, vaan se rakentuu erilaisten tutkimusmenetelmien joukosta (esimerkiksi Barab & Squire 2004, 2; Anders & Shattuck 2012, 17). Kehittämistutkimus onkin monimenetelmäinen tutkimusstrategia tai tutkimusote, jossa erillisiä tutkimusmenetelmiä käytetään kehittämiskohteen ja ti-

lanteen mukaan (Kananen 2012, 19). Kehittämistutkimus on pragmaattinen lähestymistapa, joka pohjautuu teoriaan ja käytännön toimintaan (Juuti & Lavonen 2006, 65).

Kehittämisen tavoitteena on, että ”prototeorioiden” tai teorioiden kehittäminen ja käytännön ympäristö ovat kietoutuneet toisiinsa (Design-Based Research Collective 2003, 5). Kehittämistutkimukselle on ominaista iteratiivinen/syklinen prosessi (Juuti & Lavonen 2006, 65; Anders & Shattuck 2012, 17; Pernaa 2013b, 12). Edelsonin (2002) mukaan kehittämistutkimuksessa tutkiminen ja kehittäminen sekä teoreettiset ja kokeelliset vaiheet yhdistyvät syklisessä prosessissa (Pernaa 2013b, 12). Sykliseen/iteratiiviseen prosessiin kuuluu ratkaisun suunnitteleminen, testaaminen, arvioiminen ja uudelleen suunnitteleminen (Design-Based Research Collective 2003, 5; Anders & Shattuck 2012, 17). Kehittämistutkimus tuottaa konkreettisen tuotoksen, joka on sovellettavissa laajemminkin kuin vain kohde-ryhmälle (Juuti & Lavonen 2006, 65). Kehittämistutkimuksen tuloksena voi olla esimerkiksi tuote, prosessi tai toiminta (Kananen 2012, 42). Brophyn (2002) näemyksen mukaan kehittämistutkimuksen tulee johtaa jaettavissa oleviin teorioihin, jotka ovat siirrettävissä ammattilaisten ja muiden suunnittelijoiden hyödyksi (Design-Based Research Collective 2003, 5).

Kehittämistutkimuksella ja toimintatutkimuksella on samankaltaisia piirteitä sekä eroavuuksia. Toimintatutkimuksessa ja kehittämistutkimuksessa tehdään kehittämistä, joka pohjautuu teoriaan. (Pernaa 2013b, 13 – 14.) Toimintatutkimus ja kehittämistutkimus pyrkivät molemmat parannukseen tai muutokseen. Molemmissa toistuu samankaltaisesti suunnittelun, toiminnan ja seurannan vaiheet. Toteutustapojen eroavaisuutena on esimerkiksi se, että toimintatutkimuksessa tutkija on kehittämiskohteen toiminnassa itse mukana. Kehittämistutkimus ei edellytä tutkijan mukana oloa. (Kananen 2012, 41 – 42.) Kehittämistutkimuksessa hyödynnetään tutkimus- ja kehittämistiimin voimavaroja sekä asiantuntijuutta (Anders & Shattuck 2012, 17). Toimintatutkimuksen kohteina voivat olla kaikki osa-alueet inhimillisessä toiminnassa. Kehittämistutkimuksen kohteena puolestaan ovat enemminkin ei-sosiaaliset ilmiöt, eli esimerkiksi prosessit, toiminnot, tuotteet ja palvelut. (Kananen 2012, 41.)

Valitsin kehittämistutkimuksen kehittämishankkeen lähestymistavaksi, koska kehittämishanke pyrki muutokseen ja parannukseen: kohdeorganisaatiossa oli tarve sosiaalityön prosessien kuvaamiseen ja jälkihuollon kehittämiseen on olemassa yhteiskunnallinen tarve. Kehittämistutkimuksen valintaa tuki se, että kehittämishankkeessa yhdistyy teoria, tutkimus ja käytäntö. Suunnitelmana kehittämishankkeessa oli yhdistää teoreettinen pohja, empiirinen tutkimus ja kehittämiseen osallistuvan ryhmän käytännön kokemus. Edellä mainitsemani perustelut olisivat toteutuneet myös toimintatutkimuksen puitteissa ja lähestymistavan vaihtaminen perustui lähestymistapojen eroavaisuuksiin. Kehittämistutkimuksen valintaa puolsivat kehittämishankkeen resurssit ja lähtökohdat. Ensinnäkin kehittäminen tapahtui sitä varten muodostetussa ryhmässä ja roolini oli ulkopuolinen tutkija/kehittäjä. Toiseksi kehittämishankkeen mielenkiinto ei ollut inhimillisen toiminnan tarkastelussa vaan kirjallisen tuotoksen tuottamisessa.

Kehittämistutkimuksen toteuttaminen. Collinsin (1999) mukaan kehittämistutkimuksessa ilmiötä tarkastellaan sen todellisissa olosuhteissa ja kehittämisprosesseissa hyödynnetään tutkimukseen osallistujia yhteiskumppaneina suunnittelusta arviointiin asti (Pernaa 2013b, 17; Barab & Squire 2004, 3 - 4). Kehittämistutkimuksesta voidaan erottaa selkeät vaiheet. Erilaisia malleja on useita riippuen koulukunnasta ja ne vaihtelevat riippuen kirjoittajasta. Kaikissa malleissa on kuitenkin sama perusajatus: ongelman määrittäminen, ratkaisun esittäminen, ratkaisun kokeileminen ja sen arvioiminen. (Kananen 2012, 53.)

Toteuttamani kehittämistutkimus mukailee Pernaan (2013b, 17) sekä Akselan ja Pernaan (2013, 186) esityksiä kehittämistutkimuksen vaiheista. Kehittämistutkimuksen alussa on aina ongelma-analyysi. Ongelma-analyysin tarkoitus on selvittää kehittämisen mahdollisuudet, haasteet ja tarpeet. Tämä vaihe on pakollinen, koska kehittämistarpeen tulee nousta aidosta ongelmasta. Edelsonin (2002; 2006) näkemyksen mukaan tarveanalyysi voi olla empiirinen, esimerkiksi kysely kioskien loppukäyttäjien tarpeita. Tarveanalyysi voi olla teoreettinen, esimerkiksi tutkimustiedon kirjallisuusanalyysi. Ongelma-analyysi voi sisältää myös molempia analyysimuotoja. Teoreettinen, tutkimustietoon pohjautuva viitekehys on kehittämistutkimuksessa erittäin tärkeä. Kysymys on tieteellisestä kehittämismenettelmästä, jolloin kehittämispäätöksiä sekä tutkimustuloksien peilaamiseen aikaisempaan tutkimustietoon täytyy pystyä. (Pernaa 2013b, 17.)

Toteuttamani kehittämistutkimus alkoi menetelmän mukaisella ongelma-analyysillä. Kehittämistutkimuksen teoreettisen ongelma-analyysin aloitin tarkastelemalla prosessin käsitettä. Prosessin käsite toimi rajaavana käsitteenä jälkihuoltoa koskevassa teoreettisessa ongelma-analyysissä, kohdeorganisaatiossa toteutetussa empiirisessä ongelma-analyysissä sekä käytännön kehittämisessä. Teoreettisessa ongelma-analyysissä tarkastelin jälkihuollon asiakasta lainsäädännön, tilastojen ja aikaisempien tutkimusten avulla. Jälkihuollon asiakkaan profilointi tapahtui osana teoreettista ongelma-analyysia. Teoreettisessa ongelma-analyysissä jänsin jälkihuoltoa prosessin näkökulmasta lainsäädännön sekä aikaisempien tutkimusten avulla. Tarkastelin jälkihuoltoa myös järjestämisvastuun ja sosiaalityön näkökulmasta, sillä kehittämishankkeessa jälkihuollon prosessiin oli sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän näkökulma. Käytännön kehittämisen aikana teoreettinen ongelma-analyysi syventyi, kuten kehittämistutkimukseen kuuluu (Pernaa 2013b, 17).

Syksyllä 2013 toteutin kohdeorganisaation lapsiperheiden sosiaalityöntekijöille puolistukturoidun ryhmähaastattelun. Tämä ryhmähaastattelu oli kehittämistutkimuksen empiirinen ongelma-analyysi. Ryhmähaastattelulla keräsin tietoa kohdeorganisaation omasta jälkihuollon prosessista. Ryhmähaastattelun avulla pyrin myös koko lapsiperheiden tiimin jäsenten osallisuuteen jälkihuollon nykyisen prosessin kuvaamisessa.

Kehittämistutkimuksen kehittämistavoitteet selkiytyvät ongelma-analyysin jälkeen. Tavoitteiden saavuttamiseksi laaditaan alustava kehittämissuunnitelma, joka ohjaa tutkimusta. Kehittämistutkimus on joustava tutkimusmenetelmä ja suunnitelmaa päivitetään tutkimuksen edetessä. Käytännön toteutus rakentuu kehittämissykleistä. Kehittämissykli koostuu kehittämisen, arvioinnin ja raportoimisen vaiheista. Näiden vaiheiden pohjalta kehittämistutkimuksen tuotoksia kehitetään ja arvioidaan sekä jatkokehitetään ja uudelleen arvioidaan. (Pernaa 2013b, 17.) Kehittämistutkimukseen tulee kuulua osuus, jossa mallin toimivuutta testataan aidoissa olosuhteissa (Design-Based Research Collective 2003, 5). Useimmat pro gradun kehittämistutkimuksena tekevät opiskelijat haluavat toteuttaa kaksi kehittämissykliä, jotka sisältävät kuusi vaihetta. Tässä kehittämistutkimuksessa toteutin Akselan ja Pernaan esittelemät kuusi vaihetta (Kuvio 1). (Aksela & Pernaa 2013, 186.)

Kuvio 1. Kehittämistutkimuksen kaksi kehittämissykliä. Kehittämisen vaiheet on toteutettu Akselan ja Pernaan (2013, 186) esittelemän kuuden vaiheen mukaan.

Kehittämistutkimuksessa tulee tarkasti dokumentoida lopputulokseen johtaneet menetelmät ja prosessit (Design-Based Research Collective 2003, 5). Kaikesta opinnäytetyöhön liittyvästä toiminnasta kannattaa pitää päiväkirjaa (Kananen 2012, 173). Kehittämistutkimuksen aikana kirjasin tutkimuspäiväkirjaan kaiken suunnittelun ja toteutuneet tapahtumat. Toteutuneita tapahtumia olivat esimerkiksi sähköpostit, puhelinkeskustelut ja kohdeorganisaation edustajien tapaamiset. Tutkimuspäiväkirjaan kirjasin myös pohdintojani liittyen kehittämistutkimukseen. Dokumentoin toiminnan tutkimuspäiväkirjaan, jotta kehittämistutkimuksen luotettavan raportin kirjoittaminen on mahdollista.

4 KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN TEOREETTINEN ONGELMA-ANALYYSI

4.1 Prosessi kehittämistutkimuksen keskeisenä käsitteenä

Lähdekirjallisuudessa prosessia tarkastellaan laadun näkökulmasta (Rousu & Holma 2004; Lecklin 2006) ja prosessijohtamisen näkökulmasta (Laamanen 2003; Lecklin 2006). Tässä kehittämishankkeessa ei syvennyttä laadunhallintaan tai prosessijohtamiseen. Prosesseihin liittyvä teoreettinen ongelma-analyysi on rajattu prosessin käsitteeseen ja prosessin kuvaamiseen, koska jälkihuoltoa tarkastellaan näistä näkökulmista joko ongelma-analyysissä tai kehittämisen yhteydessä. Lähdekirjallisuudessa kirjoitetaan pääasiassa prosessin kuvaamisesta (Laamanen 2003; Rousu & Holma 2004; Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta 2012) sekä mainitaan samaa tarkoittavassa yhteydessä prosessin mallintaminen (Laamanen 2003; Rousu & Holma 2004). Koska lähdekirjallisuudessa pääasiassa kirjoitetaan prosessin kuvaamisesta, opinnäytetyön kirjallisessa raportissa käytetään ilmausta prosessin kuvaaminen terminologian yhdenmukaisuuden vuoksi.

Prosessi on sarja ajallisesti toisiaan seuraavia, jatkuvia tapahtumia. Sosiaali- ja terveydenhuollossa ydinprosessien tehtävä on tuottaa asiakkaan tarvitsema hyöty. Asiakas voi olla esimerkiksi lapsi, joka tarvitsee lastensuojelua ja hänen perheensä. (Rousu & Holma 2004, 7.) Prosessilla on joko yrityksen ulkoinen tai sisäinen asiakas, jolle tuotetaan prosessilla lisäarvoa. Prosessi on sarja toistuvia tehtäviä, jotka voidaan mitata ja määritellä. (Lecklin 2006, 123.)

Laamanen suosittelee käytettäväksi seuraavaa määritelmää:

Liiketoimintaprosessi on joukko toisiinsa liittyviä toistuvia toimintoja ja niiden toteuttamiseen tarvittavat resurssit, joiden avulla syötteet muunnetaan tuotteiksi.

Toimintaprosessi on joukko toisiinsa liittyviä toimintoja ja niiden toteuttamiseen tarvittavia resursseja, joiden avulla saadaan aikaan toiminnan tulokset." (Laamanen 2003, 19.)

Määritelmässä syötteet (input) ovat materiaalia ja tietoa, jotka jalostuvat prosessissa. Resurssit ovat toteuttajia. Määritelmässä tulokset ovat palvelua ja tuotteita (output) sekä myös suorituskykyä (performance), jota prosessilla saadaan aikaan.

Yhteenvedona prosessin käsite koostuu resurssista, toiminnasta sekä tuotoksesta. Näihin liittyy suorituskyky. (Laamanen 2003, 20.)

Prosessin tunnistamisella tarkoitetaan prosessin alkamisen ja päättymisen määrittämistä. Prosessi alkaa asiakkaasta ja päättyy asiakkaaseen. Tällä tavoin rajapinnat siirtyvät asiakkaalle ja täten taataan ketjun säilyminen eheänä organisaation sisällä. Prosessi alkaa suunnittelusta sekä päättyy arviointiin. Tällä tavoin rajamalla pyritään jatkuvan kehittämisen periaatteen edistämiseen. (Laamanen 2003, 52 - 53.) Prosessit jaetaan erilaisiin prosessilajeihin. Nimikkeitä pää-, avain-, ydin- ja tukiprosessi käytetään kirjallisuudessa hyvin vaihtelevasti. (Lecklin 2006, 129 – 130.)

Laamanen ehdottaa prosessien luokitteluksi, että puhutaan ydinprosesseista ja tukiprosesseista. Näistä prosesseista valitaan organisaation avainprosessit. Ydinprosessit ovat prosesseja, joilla on suora yhteys organisaation ulkoiseen asiakkaaseen ja organisaation jalostusarvo syntyy niissä. Tukiprosessit ovat organisaation sisäisiä prosesseja. Ne luovat ydinprosessien onnistumisen edellytykset. Tukiprosesseja ovat esimerkiksi henkilöstö-, tieto- ja taloushallinta. (Laamanen 2003, 54 – 57.) Avainprosessit ovat tärkeimpiä prosesseja yrityksessä ja näin ollen kehittämiskohteena ensisijaisia. Avainprosessit valitaan joko ydin- tai tukiprosesseista tai niiden osaprosesseista. Osa- ja alaprosessit ovat alemmalla tasolla prosessihierarkiassa olevia prosesseja. (Lecklin 2006, 130.)

Prosessien kuvaaminen. Prosessien nimet ja kuvaukset ovat viestinnän välineitä. Niiden tehtävä on auttaa toiminnan tarkoituksen, tavoitteiden ja tuloksien ymmärtämisessä. (Laamanen 2003, 59.) Prosessikartaksi kutsutaan organisaation tärkeimmistä prosesseista, pelkistetyistä organisaatiosta ja toimintaympäristöstä tehtyä kuvausta. Sen tehtävä on esittää organisaation toiminnasta kokonaiskuva. Prosessikartan kuvaamisen voi toteuttaa erilaisilla tavoilla. (Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta 2012.) Organisaatiokartassa voi jäädä tulematta esille jopa 30 - 40 % organisaation toiminnasta. Esimerkiksi kirjanpito ja tilojen siivoaminen sekä kunnossapito saattavat jäädä prosessikartan ulkopuolelle. Asiakkaan näkyminen prosessikartassa on tärkeää. Prosessikartassa tulee olla esillä keskinäisten vaikutussuhteiden ja sen tulee olla riittävän yksinkertainen. Prosessikartta

auttaa tuotteiden ja palvelujen tuottamisen toiminnan ymmärtämisessä. (Laamanen 2003, 59 - 67.) Prosessikarttaa voidaan hyödyntää esimerkiksi toiminnan kehittämisen ja koulutuksessa. (Lecklin & Laine 2009, 42).

Prosessikuvaus on kuvaus siitä, mitä kuntoutus, hoito tai muu asiakkaan saama palvelu pitää sisällään eri vaiheissaan. Prosessikuvaus sisältää etukäteisvalmistelut, tulon palvelun piiriin, hoitajakson tai palvelun toteutumisen ja päättymisen. (Rousu & Holma 2004, 7.) Prosessikuvaukseen voidaan sisällyttää esimerkiksi seuraavia asioita (Laamanen 2003, 77 - 78, 89 - 93; Lecklin 2006, 139; Rousu & Holma 2004, 7):

- asiakkaat ja heidän tarpeensa, vaatimuksensa ja sidosryhmänsä
- mihin ja miten asiakkaat käyttävät prosessin palveluita ja tuotteita
- prosessin tavoite: päämäärä, eli tarkoitus, missio tai tehtävä sekä menestystekijät ja prosessin suorituskyvyn mittaaminen
- prosessin vastuut, eli keskeiset roolit ja niihin liittyvät tärkeimmät tehtävät, tehtäviin liittyvät kriittiset päätökset
- työkäytänteiden, työnjaon, ohjeistuksen ja arviointimenettelyjen kuvauksen
- prosessin palvelut, tuotteet ja se, miten tietoja hallitaan
- prosessin käynnistämiseen tarvittavat syötteet sekä prosessin toimittajat ja sen, mitä syötteitä toimittajilta saadaan prosessin aikana
- prosessin soveltamisala
- esimerkiksi lait, säännökset, viranomaiset ja yhteiskunnallinen vastuu
- prosessitiimi ja prosessin omistaja

Prosessien kuvaamisen voi tehdä tavalla, joka soveltuu itselle. Näitä tapoja ovat prosessin visualisointi työnkulkukaavioitten, vuokaavioitten tai muiden kuvien avulla tai kirjaamalla vapaamuotoisesti tapahtumat paperille. Prosessikuvaus on kirjallinen tai se on muussa dokumentoidussa muodossa. (Rousu & Holma 2004, 7, 51.) Laamasen (2003, 76) ja Lecklinin (2006, 138) suositusten/näkemyksen mukaan prosessikuvaus sisältää vuokaavion/kuvallisen esityksen sekä sanallisen yleiskuvauksen. Kuvallinen esitys, eli prosessikaavio esittää prosessin eri vaiheet, funktiot sekä siihen osallistuvat eri henkilöt piirroksena. Prosessikaavion tulisi olla pelkistetty luettavuuden ja ymmärrettävyyden kannalta. Sanallisessa yleiskuvauksessa kerrotaan keskeiset asiat prosessista. (Lecklin 2006, 138 - 141.) Hyvä kuvaus on lyhyt (Laamanen 2003, 76).

Prosessiajattelussa lähtökohtana on asiakas ja hänen tarpeensa. Prosessiajattelussa mietitään, millaisilla palveluilla sekä tuotteilla asiakkaan tarve voidaan tyydyttää.

Haluttujen palveluiden ja tuotteiden aikaansaamiseksi suunnitellaan prosessi, eli toimenpiteet sekä resurssit. Selvitetään prosessin toteuttamiseen tarvittavat syötteet, eli tieto sekä materiaalit ja mistä nämä ovat hankittavissa, eli toimittajat. Prosessin ideassa lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että on jotakin pysyvää ja toistuvaa olemassa. Ja että tästä voidaan sopia ja tätä voidaan mallintaa sekä kehittää. (Laamanen 2003, 20 - 21.)

Prosessien kuvaamisen hyödyt ja kompastuskivet. Yhdistämällä samaan prosessiketjuun yritys, asiakkaat, toimittajat ja muut sidosryhmät voidaan paremmin hahmottaa kokonaisuus sekä kohdentaa huomio oikeisiin asioihin (Lecklin 2006, 21). Prosessien kuvaamisella voidaan nivoa toisiinsa yksityiskohdat, jotka liittyvät eri toimintoihin. Kuvaaminen varmistaa toiminnan läpinäkyvyyttä ja auttaa myös ymmärtämään omaa roolia kokonaisuudessa. (Rousu & Holma 2004, 51.) Prosessien kuvaaminen tekee mahdolliseksi työn kehittämisen, käytännön työn esittämisen ja itseohjautuvuuden. Prosessien jäsentämisellä on vaikutusta yhteistyöhön, jota tehdään asiakkaiden kanssa. (Laamanen 2003, 22 – 23.) Organisaation toimintatapoja voidaan kuvata prosessikuvausten avulla, mikä auttaa toisten organisaatioiden kanssa tapahtuvan yhteistyön järjestämisessä. Esimiehet voivat hyödyntää prosessikuvauksia esimerkiksi vastuiden ja työnjaon selkiyttämisessä, uusien työntekijöiden perehdyttämisessä sekä resurssitarpeiden, päällekkäisyyksien ja ongelmatilanteiden selvittämisessä. Prosessikuvaukset auttavat esimerkiksi laadunarvioinnissa sekä niiden avulla on mahdollista kerätä hiljaista tietoa. (Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta 2012.)

Gustafssonin ja Marniemen (2012, 37) kirjoittavat prosessijohtamisen nykytilanteesta ja siihen liittyvistä parantamisalueista. Prosessien kuvaamista on tehty liiaksikin ja kuvaukset ovat mikrotason osatehtäviä, joita ei ole liitetty organisatorisiin, isoihin kokonaisuuksiin ja joita ei johda kukaan. Tuottavuushyöty jää siis näin syntymättä. Prosessikuvaukset eivät myöskään ole virallisia toimintatapoja. Prosessikuvauksista ei ole tehty päätöksiä ja puuttuu seuranta siitä, toimitaanko niiden mukaisesti. Prosessijohtamisen kompastuskiviä voivat olla esimerkiksi, ettei vastuita ole määritelty, prosessien kuvaus on tehty heikosti tai että kuvauksia ei hyödynnetä organisaatiossa (Laamanen 2003, 297).

4.2 Lastensuojelun jälkihuollon asiakas

Jälkihuollon asiakkaan määrittely. Lastensuojelulaki 417 määrittelee jälkihuollonprosessin asiakkaan. Lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuoltoon sijaishuollon päättymisen jälkeen. Oikeus jälkihuoltoon koskee myös avohuollon tukitoimin sijoitettuja lapsia ja nuoria, jos sijoitus on jatkunut vähintään puoli vuotta yhtäjaksoisesti ja jos sijoitus on koskenut vain lasta tai nuorta yksinään. Jälkihuoltoa voi järjestää myös muulle kuin ensimmäisessä momentissa tarkoitettulle nuorelle, joka on ollut lastensuojelun asiakkaana. Oikeus jälkihuoltoon päättyy viiden vuoden kuluttua viimeisimmästä lastensuojelun asiakkuudesta sijoituksen päättymisen jälkeen. Nuoren täyttäessä 21 vuotta, kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy. (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §.) Jälkihuoltovelvoite voi keskeytyä 12 vuotta täyttäneen lapsen tai nuoren kieltäytyessä jälkihuollosta. Oikeus hakea jälkihuoltoa uudelleen säilyy niin kauan, kun nuori täyttää 21 vuotta. (Räty 2010, 497 - 500.)

Nuori siirtyy vain hyvin harvoin ilman jälkihuollon tukitoimia ja palveluita kodin ulkopuolisesta sijoituksesta itsenäiseen elämään. Nuorten itsenäiseen elämään saattaminen kestää yleensä kauemmin kuin vuoden. Suuri osa nuorista on jälkihuollossa kolme vuotta eli 21 vuotiaiksi saakka. Tapauskohtaisesti yläikäraja jälkihuolto-oikeudessa saattaa olla venyvä. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 96.) Täysi-ikäiset nuoret ovat jälkihuollon asiakkaista suurin asiakasryhmä. Täysi-ikäisten jälkihuoltoon nuorten määrä on yli viisinkertais- tunut 15 vuodessa (Taulukko 1). (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2013, 11.)

Taulukko 1. Jälkihuollon asiakkaiden määrän kasvu vuodesta 1996 vuoteen 2012.

	1996	2012
0 - 20 -vuotiaat jälkihuollossa olevat lapset ja nuoret	1327	7002
18 - 20 –vuotiaat jälkihuollossa olevat nuoret	1029	5931

(Taulukko on tehty Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen 2013, 11 tilaston pohjalta.)

Jälkihuollon asiakkaiden määrää on kasvattanut avohuollon tukitoimin sijoitettujen sekä sijaishuollossa olleiden lasten määrän kasvu (Taulukko 2) (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2013, 7).

Taulukko 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän kasvu vuodesta 1995 vuoteen 2012.

	1995	2012
Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0 – 17 –vuotiaat lapset	8988	15005

(Taulukko on tehty Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen 2013, 7 tilaston pohjalta.)

Jälkihuollon asiakkaiden määrää on kasvattanut myös vuonna 2007 uudistunut lastensuojelulaki. Aikaisemman oikeus jälkihuoltoon koski vain sijaishuollossa olutta nuorta tai lasta (Lastensuojelulaki 6/1983, 34 §).

Jälkihuollon piirissä olevien lasten ja nuorten lukumäärästä ei ole lastensuojelun tilastoista saatavissa täsmällistä käsitystä. Tämä johtuu kuntien erilaisista käytännöistä tilastoinnissa. Jälkihuoltona sijoitettuna olevia nuoria tilastoidaan avohuoltoon tai sijaishuoltoon tai molempiin tilastoihin. Alaikäisiä jälkihuollon piirissä olevia tilastoidaan myös avohuollon asiakkaiksi. Tarkastushavaintojen perusteella näyttää jälkihuollon piiriin kuuluvan myös sellaisia asiakkaita, jotka kuuluisivat jonkin toisen toiminta-alueen vastuulle. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 199.)

Sijoitettujen lasten lastensuojelutausta lainsäädännön ja aikaisempien tutkimusten valossa. Lastensuojelulain voi päätellä, että sijoitusta ja jälkihuoltoa tarvitsevat lapset ja nuoret ovat eläneet jossakin vaiheessa elämäänsä haavoittavissa olosuhteissa. Avohuollon tukitoimiin on velvollisuus ryhtyä viipymättä, kun lapsen kasvusuhteet vaarantavat tai ne eivät turvaa lapsen kehitystä tai terveyttä. Velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin on myös silloin, kun lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa kehitystään tai terveyttään. (Lastensuojelulaki 7/2007, 34 §.) Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen on velvollisuus ryhtyä, jos huolenpidon puutteet tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti olla vaaraksi lapsen kehitykselle tai terveydelle. Huostaanottoon on velvollisuus ryhtyä myös, jos lapsi itse vakavasti vaarantaa omaa kehitystään tai terveyttään päihteidenkäytöllä,

muun kuin vähäisenä rikollisena tekona pidettävän teon tekemisellä tai käyttäytymällä muilla niihin rinnastettavilla tavoilla. (Lastensuojelulaki 9/2007, 40 §.)

Aikaisempien tutkimusten valossa sijoitettuina olleiden lasten ja nuorten taustassa sekä/tai biologisissa perheissä voi olla esimerkiksi vanhempien päihteidenkäyttöä ja väkivaltaisuutta, mielenterveysongelmia, kodissa tai kodin ulkopuolella tapahtunutta seksuaalista hyväksikäyttöä, avointa seksuaalista käytöstä kotona, hylkäämistä, kriisiytynyt kotitilanne, riitoja, ristiriitoja sekä erilaisia ongelmia vanhempien kanssa ja katkoksia vanhemmuudessa. Jälkihuoltoon nuorilla itsellään saattaa olla tutkimusten mukaan taustassaan esimerkiksi nuoren omaa päihteidenkäyttöä, omia mielenterveysongelmia, koulunkäyntiongelmia ja rikoksia. (Kivistö 2006, 63; Pasanen 2001, 174 - 175; Reinikainen 2009, 30 – 36; Hukkanen 2002, 45.) Tutkimusten perusteella huostaanotetuista lapsista yli 50 %:lla on käyttäytymiseen ja tunne-elämään liittyviä ongelmia tai mielenterveyteen liittyviä erityistarpeita (Pasanen 2001, 174; Hukkanen 2002, 40; Eronen, 2013, 62).

Huostaanotetun lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestäminen kodin ulkopuolella on sijaishuoltoa (Lastensuojelulaki 10/2007, 49 §). Avohuollon sijoituksen kesto on tarkoitettu lyhytaikaiseksi. Avohuollon sijoituksen tavoitteita ovat lapsen kuntouttaminen ja tuen tarpeen arvioiminen. (Lastensuojelulaki 7/2007, 37 §.) Erilaisia sijoitusmuotoja ovat perhehoito, ammatillisen perhekotihoito, laitoshuolto ja muu huolto. Perhehoidossa lapsi tai nuori on sijoitettu sukulais-, läheis- tai sijaisperheeseen. Ammatillinen perhekoti toimii joko laitos- tai perhekotiluvilla. Laitoshuolto tarkoittaa lastensuojelulaitosta, perhekuntoutusyksikköä, päihdelaitosta, kehitysvammalaitosta tai koulukotia. Muu huolto tarkoittaa lapsen tai nuoren sijoitusta omaan kotiin vanhemman/vanhempien kanssa, tuettua itsenäistä asumista tai jotakin muuta kuin edellä mainittua. Sijoitetulla lapsella saattaa olla vuoden aikana useita erilaisia sijoitusjaksoja. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2013, 7.) Törrösen ja Vauhkoson (2012, 35) tutkimuksessa haastatelluista nuorista yli puolet oli sijaishuollossa ainakin 18 -vuotiaiksi asti.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on kartoitettu sijoituksen vaikutusta lasten ja nuorten elämään. Erosen tutkimuksen sosiaalityöntekijöiden arvioiden perusteella sijaishuollon aikana lasten emotionaalinen ja fyysinen hoiva oli parantunut. Lap-

sista suurinta osaa oli sijaishuollon aikana hoivattu sekä kohdeltu hyvin. Sosiaalityöntekijät kertoivat myös sijaishuoltoon liittyneistä epäkohdista, kuten esimerkiksi joihinkin lapsiin kohdistuneesta väkivallasta ja kohtuuttomista rangaistuksista. Sijaishuollossa olevan lapsen tilanteen uhkiksi nousivat esimerkiksi lapsen traumahistoria, opintojen keskeytyminen ja ajelehtiminen, vanhempien ja suvun terveysongelmat ja elämänvaikeudet sekä muutokset sijaisperheessä/sijaisperheen väsymisen. Lapsen tilannetta tukevia tekijöitä olivat puolestaan esimerkiksi sosiaaliset suhteet sijaishuollossa, vanhemmat, suku sekä läheisverkostot, opiskelu, säännöllinen arki ja rajat sekä vakaa tilanne, viranomaisverkostot sekä terapiat. (Eronen 2013, 60, 68 – 70.) Saukon (2008, 61 - 62) tutkielmassa sosiaalityöntekijät pitivät todennäköisenä, että ilman sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuollon väliintuloa olisi käynyt huomattavasti huonommin usealle nuorelle. Tutkielmassa tuli myös esiin, että on mahdoton osoittaa, miten nuoren olisi käynyt ilman lastensuojelun interventiota.

Tutkimustulosten perusteella sijoituksesta itsenäistyneiden henkilöiden kokemukset vaihtelevat sijoituksensa suhteen myönteisestä kielteiseen (Reinikainen 2009, 55 – 79; Törrönen & Vauhkonen 2012, 91). Osa haastatelluista on sijoitukseensa sekä sen jälkeiseen elämänsuuntaan hyvin tyytyväisiä. Nämä nuoret ovat kiitollisia huostaanotosta sekä saamistaan uusista, hyvistä aikuissuhteista ja hengissä säilymisestään. Sijaishuollon kokemuksia kritisoineet nuoret ovat nostaneet esiin esimerkiksi rajat ja kurinpidon, sijaishuollon ja sijoituksen tavoitteiden epäselvyyden sekä laitosten kehnon valvonnan. Nuoret ovat arvostelleet sitä, että heitä on kohdeltu huonosti hoitajien tai muiden nuorten toimesta tai että heidät on ylipäättään sijoitettu. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 70, 91.) Kivistön (2006, 113, 116) tutkimuksessa haastatellut nuoret ovat kokeneet saaneensa lähes poikkeuksetta tukea lastensuojelusta sekä muista viranomaispalveluista. Nuorten mahdollinen syrjäytymiskehitys on lastensuojelun ja viranomaisten interventioiden avulla muuttanut suuntaa.

Sijoituksesta itsenäistyneen elämäntilanne ja tulevaisuuden näkymät aikaisemmissa tutkimuksissa. Perheen ja suvun merkitys ei nuorten mielessä vähene sijoittamisen jälkeen. Nuoret näyttävät pitävän suhteitaan hiukan parempina biologiseen tai laajennettuun perheeseen kuin sijaishuollon työntekijöihin. (Törrönen &

Vauhkonen 2012, 80.) Erosen (2013, 66) tutkimuksessa lasten huostaanoton jälkeisessä yhteydenpidossa ja verkostoissa korostui perinteinen biologinen sukulaisuus. Muissa aikaisemmissa tutkimuksissa haastatelluilla nuorilla oli säännöllistä yhteydenpitoa vanhempien kanssa (Kivistö 2006, 58) tai noin puolella nuorista oli läheinen suhde vanhempaan (Huotari 2010, 55). Tutkimustulosten perusteella biologiset vanhemmat ja sukulaiset eivät ole kuitenkaan aina läheisiä nuorelle tai läsnä nuorten elämässä (Törrönen & Vauhkonen 2012, 80; Huotari 2010, 55; Erosen 2013, 66). Joku haastatelluista nuorista oli kokenut myös vanhempansa kuoleman (Huotari 2010, 55; Kivistö 2006, 56). Erosen (2013, 67) tutkimuksessa huostaanottoa ennen tai sen jälkeen lapsista oli 17 % kokenut toisen vanhemman kuoleman.

Aikaisemmissa tutkimuksissa haastatellut sijoitettuna olleet nuoret pitivät yhteyttä sisaruksiinsa (Huotari 2010, 55) ja lähes kaikille sisarukset olivat tärkeitä (Kivistö 2006, 56 – 57). Kivistön (2006, 56 – 57) haastattelemista nuorista osalla oli sukulaisiinsa tiiviit yhteydet ja osalla ei ollut juurikaan yhteyttä sukulaisiinsa. Törrösen ja Vauhkonen (2012, 80) haastattelemista nuorista reilulla viidesosalla oli omasta mielestään huonot suhteet sukuun. Nuoret pääasiassa kokivat sijaishuollon työntekijöillä olevan edelleen merkitystä heille. Nuoret pitivät aiempiin hoitajiinsa eri tavoin yhteyksiä. Sijaishuollon työntekijöihin huonot suhteet oli nuorista noin yhdellä kolmasosalla. Huotarin (2010, 65) tutkielmassa haastatelluista nuorista kukaan ei yksittäistä yhteydenottoa tai käyntiä lukuun ottamatta pitänyt huostaanottopaikkaansa yhteyttä ja nuorilla ei ollut siihen halujakaan. Kivistön (2006, 107) haastattelemille nuorille kavereilla oli iso merkitys.

Sijaishuollossa olleiden nuorten elämäntilanteet eivät ole keskenään samanlaisia. Törrösen ja Vauhkonen tutkimuksessa haastatelluista, keskimäärin 18 – 25 vuotiaista nuorista, opiskeli noin kolmannes ja töissä kävi kolmannes. Tutkimuksissa haastatellut nuoret ovat pitäneet koulutusta ja työtä tärkeinä itselleen, työ on nousut keskeiseksi hyvinvointia tuovaksi tekijäksi (Törrönen & Vauhkonen 2012, 28, 58 - 59) ja nuoret ovat suhtautuneet kokonaisuudessaan tulevaisuuteen hyvin koulutus- ja työmyönteisesti (Kivistö 2006, 61). Tutkimustulosten valossa opinnoissa menestyminen ja työllistyminen on sijoitettuna olleiden nuorten kohdalla keskimääräistä vaikeampaa (Törrönen ja Vauhkonen 2012, 59; TEM 2012, 14; Reini-

kainen 2009, 130 - 131). Aikaisemmissa tutkimuksissa viitataan jälkihuolto-
nuorten opintoihin tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin sitoutumiseen sekä työnha-
kuun liittyviin ongelmiin (Huotari 2010, 74; Valtiontalouden tarkastusviraston tar-
kastuskertomus 6/2012, 145 – 146). Tutkimustulosten perusteella sijoitettuna ol-
leiden nuorten opintojen suorittamista on vaikeuttanut esimerkiksi nuoren oma
psykkinen uupumus, riittämättömän tuki opiskeluun ja etteivät nuoret ole saaneet
riittävästi keskittyä opiskeluun (Reinikainen 2009, 84). Pasasen (2001, 175) tut-
kimuksessa sijoitetuilla lapsilla todettiin paljon tarkkaavaisuuden sekä ylivilkkau-
den ongelmia, joilla oli muihin kouluvaikeuksiin yhteys.

Törrösen ja Vauhkosen (2012, 64) tutkimuksessa haastateltujen nuorten tulonläh-
teet vaihtelivat ja he jakautuivat tulonlähteensä mukaan kahteen ryhmään. Toinen
osa sai tulonsa työttömyyskorvauksesta tai muusta sosiaaliturvasta, toinen osa
joko opintotuesta tai työstä. Reinikaisen (2009, 130, 131) tutkimuksessa sijoitet-
tuna olleiden tutkimushenkilöiden kohdalla toimeentulotuen saaminen on koko
väestöön verrattuna yleisempää. Törrösen ja Vauhkosen (2012, 64 – 65) tutkimuk-
sessa haastatellut nuoret kykenivät mielestään riittävästi kattamaan tuloillaan val-
taosan tarpeistaan. Nuorista puolella ei ollut velkaa. Veloistaan uskoi selviävänsä
haastatelluista noin kolmannes ja vaikeuksia selvitä veloistaan on noin joka vii-
dennellä. Laitosen (2006, 60) haastatteleminen sosiaalityöntekijöiden mukaan eni-
ten jälkihuolto-
nuorilla oli ongelmia rahankäytön kanssa. Nuoret eivät osanneet
vastuullista rahankäyttöä ja velkaantuivat helposti.

Törrösen ja Vauhkosen (2012, 84, 87) tutkimuksessa haastatellut nuoret arvioivat
suhteellisen myönteisesti omaa hyvinvointiaan ja turvallisuuden tunnettaan. Hen-
kisen hyvinvoinnin ja fyysisen terveyden huonoksi arvioi pieni vähemmistö, kuusi
prosenttia. Henkiseen hyvinvointiin liittyvinä psykkinä oireina nuoret kuvaili-
vat pelkoa, levottomuuden tunteita ja epävarmuutta, jota tulevaisuuden näköalat-
tomuus tuo. Kivistön (2006, 109) haastattelemat nuoret olivat nykyiseen elämänti-
lanteeseensa pääsääntöisesti tyytyväisiä ja suhtautuivat kokonaisuudessaan tule-
vaisuuteensa luottavaisesti. Reinikaisen (2009, 131) tutkimushenkilöiden koke-
mus omasta selviytymisestään oli varsin myönteinen. Kyselyyn vastanneet olivat
tyytyväisimpiä parisuhdetilanteeseensa sekä sosiaaliseen elämäänsä ja vähiten
tyytyväisiä taloudelliseen tilanteeseensa sekä koulutukseensa. Henkisen hyvin-

vointinsa ja terveytensä kyselyyn vastanneet kokivat melko hyviksi. Moni Reinikaisen tutkimushenkilö kertoi myös erilaisista sosiaalisista, konkreettisista arjen hallintaan liittyvistä ja psyykkisistä vaikeuksista.

Huotar (2010, 78) haastatteleminen nuorten ja jälkihuollon työntekijöiden näkemysten mukaan nuorten valmiudet selviytyä elämässä jälkihuollon jälkeen olivat vaihtelevia. Nuoret arvelivat parhaiten sujuvan arkipäivän toimien sekä itsestä huolehtimisen. Työntekijät arvelivat parhaiten nuorilta sujuvan yleisen asioinnin ja toimeentulotuen hakemisen. Työntekijöiden mukaan todennäköisesti nuorille tulevaisuudessa vaikeuksia tuottava asia oli ammatilliseen koulutukseen sitoutumattomuuden vuoksi työelämään pääseminen. Nuoret ja työntekijät arvelivat taloudellisten/raha-asioiden asioiden hoitamisen tuottavan ongelmia. Työntekijät korostivat, että monet nuoret olivat jälkihuollon loppuvaiheessa kuin ketkä tahansa nuoret selviytymisvalmiuksiltaan, vaikka heillä oli muihin nuoriin verrattuna yleisesti huonommat lähtökohdat. Kivistön (2006, 108) haastattelemat nuoret arvelivat lähes kaikki olevansa koulussa tai töissä viiden vuoden päästä. Nuoret haaveilivat parisuhteesta, perheestä ja lapsista.

Tutkimustulosten perusteella sijoituksesta itsenäistyvien nuorten selviytymistä edesauttaa hyvä itsetuntemus ja tietoisuus menneisyydestä sekä siihen liittyvien vaikeidenkin asioiden käsittely. Nuoren selviytymisen kannalta on tärkeää, että hän on tietoinen asiakkuutensa ja sijoituksensa syistä. Nuorelle on tärkeää löytää viranomaisten joukosta työntekijä, johon hän pystyy luottamaan. Suojaaviin tekijöihin tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi sosiaaliset taidot, koulumenestys tai lahjakkuus jollakin elämänalueella, vaikkapa urheilussa. Sosiaalityön näkökulmasta hankalista elämäntilanteista tulevien lasten ja nuorten kanssa tulisi saada työskennellä ajatuksen ja ajan kanssa. (Kivistö 2006, 111, 117 - 118.) Selviytymisen edistäjinä ja muina hyvinvoinnin edellytyksinä on painottunut selviytymisen halu ja oma vahvuus, ammattiapu, läheisille puhuminen, oman elämäntavan luominen ja menneisyyden hyväksyminen (Reinikainen 2009, 131).

4.3 Lastensuojelun jälkihuollon prosessi

Jälkihuollon tarkoitus ja sisältö. Lastensuojelun asiakkaat kuuluvat aikuisuuden selviytymisen kannalta haavoittuvaan ryhmään (TEM 2012, 17). Sosiaalihuollon asiakasprosessin tavoite on yksityisen henkilön tai perheen sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn turvaaminen (HE 164/2014 vp, 56). Jälkihuollon tarkoituksena on turvata sijaishuollon kantavuus. Tarkoitus on myös varmistaa, ettei nuori ajaudu muun hoito- ja huoltokoneiston varaan liian aikaisin lopetetun tuen vuoksi. Jälkihuolto on hyvin toteutettuna ehkäisevää lastensuojelutyötä. Jälkihuollossa lasta/nuorta tulee pyrkiä tukemaan samalla tavalla, kuten tavanomaisesti vanhemmat tukevat ja avustavat itsenäistyviä ja aikuistuvia lapsiaan. Jälkihuolto merkitsee itsenäistymisen tukemista ja se tulee toteuttaa suunnitelmallisesti lapsen tai nuoren mielipide sekä omat toivomukset huomioiden. (HE 252/2006 vp, 30.) Jälkihuolto rakentuu lapsen tai nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan sekä riippuen hänen elämäntilanteestaan. Kaikkien kohdalla tulisi kuitenkin käydä läpi tietyt perusasiat. (Laaksonen 2004, 15.) Jälkihuollon osa-alueita ovat suunnittelu, lapsen tai nuoren tukeminen, päättäminen sekä arviointi ja lähiverkoston tukeminen (Laaksonen 2004, 15; Lastensuojelun keskusliitto 2004, 28).

Jälkihuollon suunnittelu. Valmistautuminen jälkihuoltovaiheeseen tulisi aloittaa jo hyvissä ajoin ennen nuoren siirtymistä itsenäiseen elämään (Saukko 2008, 51; Huotari 2010, 80; Vario ym. 2012, 36). Jälkihuollon suunnittelu voidaan aloittaa jo sijoitusvaiheessa, kun arvioidaan lapsen hoidon kestoa. Useimmiten jälkihuollon tarkempi suunnittelu aloitetaan sijoituksen viimeisen vuoden aikana. (Laaksonen 2004, 15.) Tutkimustulosten perusteella suunnittelu aloitetaan useimmiten ainakin kuukausia ennen sijoituksen päättymistä. Suurin osa nuorista kokee myös olleensa riittävän hyvin valmistautunut käytännön taidoissa, joita tarvitaan itsenäisessä elämässä. Osa nuorista saa kuitenkin tietää sijaishuollon päättymisestä liian myöhään. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 37, 70.) Huotarin (2010, 60 – 61) tutkielman tulosten perusteella jälkihuolto oli joidenkin nuorten kohdalla ollut suunnittelematonta (Huotari 2010, 60 - 61).

Jälkihuoltoon siirtymistä pitäisi valmistella nuorten mukaan nykyistä enemmän (Huotari 2010, 80; Vario ym. 2012, 36). Nuorten olisi hyvä kasvaa itsenäistymiseen sekä siinä vaadittaviin taitoihin vähitellen (Törrönen & Vauhkonen 2012,

94). Nuoren kanssa tulisi opetella arkielämäntaitoja, kuten laskujen maksamista ja rahankäyttöä. Nuoret kokevat tärkeäksi, että he ovat voineet sijaishuollon aikana opetella toimivia selviytymiskeinoja. (Vario ym. 2012, 36.) Tutkimustulosten perusteella kaikki sijaishuoltopaikat eivät kuitenkaan riittävästi valmenna nuoria itsenäiseen elämään, eikä itsenäistymistaitojen opettamista aloiteta riittävän ajoissa (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108). Osalla nuorista täyttäessään 18 ikävuotta ei ole yhteiskunnassa selviämiseen valmiuksia (Törrönen & Vauhkonen 2012, 54; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108). Törrösen ja Vauhkonen (2012, 77) tutkimuksessa haastatellut nuoret eivät yleisesti ottaen olleet saaneet sijaishuollosta lähtemisen suunnittelussa niin paljon tukea kuin olisivat odottaneet.

Lähestyttäessä siirtymävaihetta jälkihuoltoon lapsen tai nuoren on tärkeää tietää, mitä on tapahtumassa sekä olla selvillä oikeuksistaan, sijaishuollon ja jälkihuollon asiakkuuden alkamisesta sekä päättymisestä. Jälkihuolto tulisi määritellä niin, että nuori sen ymmärtää. (Laaksonen 2004, 24.) Nuoren kanssa tulisi keskustella esimerkiksi hänen unelmistaan ja pohtia opiskelumahdollisuuksia (Vario ym. 2012, 36). Jälkihuoltoa tulisi suunnitella jokaisen nuoren omien tarpeiden (Huotari 2010, 80) ja toiveiden pohjalta (Vario ym. 2012, 36). Lapsiasiainvaltuutetun kiertueella ja tutkimustuloksissa tulee ilmi tarjottavien palveluiden kohdalla yksilöllisyyden merkitys (Vario ym. 2012, 36) ja nuorten halu määritellä itse palveluitaan (Eronen 2013, 72). Huotarin (2010, 80) tutkielman nuoret halusivat saada tarkempaa tietoa jälkihuoltona saatavista palveluista. Myös Vario ym. (2012, 35) kirjoittavat nuorten kaivanneen tietoa siitä, mitä konkreettista apua heillä oli jälkihuollon asiakkaina oikeus saada.

Useimmiten itsenäistymisvaihe on ollut Törrösen ja Vauhkonen (2012, 82 - 83) tutkimuksessa haastatelluille sijaishuollossa olleille nuorille suuri myönteinen muutos elämässä. Useimmilla nuorilla siihen on sisältynyt kuitenkin ikävää entistä asuinpaikkaansa, arjen kulkua sekä entisen paikan ihmisiä kohtaan. Tutkimusten perusteella siirtymävaiheessa jälkihuoltoon saattaa osalla nuorista olla erilaisia ongelmia. Näitä ongelmia ovat olleet esimerkiksi asunnottomuus, asioiden hoitamattomuus sekä päihteiden käyttö laitoksesta lähtöön liittyen ja esimerkiksi itsenäistymisen hurman aiheuttama ”mopon käsistä karkaaminen”. (Kivistö 2006, 72; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/ 2012, 107.) Vario ym.

(2012, 35) kirjoittavat sijoituksen päättymisen olevan riski syrjäytymiseen joidenkin nuorten kohdalla. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksessa (6/2012, 106) pulmallisena pidettiin myös nuorten jälkihuollosta kieltäytymistä. Täysi-ikäisiä nuoria ei voi pakottaa vastaanottamaan jälkihuoltoa.

Lapsen ja nuoren tukeminen jälkihuollossa. Kunnan tulee järjestää jälkihuolto perustuen lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin. Lastensuojelulaki (12/2007, 76 §) määrittelee jälkihuollon sisältöä. Jälkihuolto pitää sisällään toimeentulon ja asumisen turvaamisen (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 a §), lastensuojelun avohuollon tukitoimet (Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §) ja sijoituksen avohuollon tukitoimena (Lastensuojelulaki 7/2007, 37 §). Lastensuojelulaissa säädetään myös jälkihuoltoon liittyen itsenäistymisvaroista. Sosiaalihuollosta vastaava toimielin tukee nuorta itsenäistymisvaiheessa koulutukseen, asumiseen tai muihin itsenäistymiseen liittyvissä menoissa. (Lastensuojelulaki 12/2007, 77 §.) Jälkihuoltoon kuuluu sosiaalihuoltolaissa 3 luvussa mainittujen sosiaalipalvelujen, kuten esimerkiksi vertaisryhmätoiminnan, kotipalvelun ja tukihenkilön tai –perheen sekä toimeentulotuesta annetun lain mukaisen ehkäisevän toimeentulotuen ja toimeentulotuen lisäksi lastensuojelun avohuollon tukitoimia (Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §):

1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen; 2) lapsen taloudellista ja muuta tukemista koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä; 3) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja; 4) tehostettua perhetyötä; 5) perhekuntoutusta; sekä 6) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §.)

Valtiontalouden tarkastusvirasto on kartoittanut tilannetta jälkihuollon tukitoimien ja palveluiden suhteen. Jälkihuollon tukitoimet vastaavat tarpeisiin riittävästi. Säännökset koskien jälkihuollon palveluja sekä tukitoimia ovat hajallaan lastensuojelulaissa. Suurin osa jälkihuollon tukitoimista sekä palveluista on tarkastushaastattelujen perusteella kohtalaisesti saatavilla. Tarkastusviraston kuvitteellisten asiakastapausten perusteella jälkihuoltona olisi tarjottu samoja tukimuotoja ja palveluja riippumatta tarkastuskunnasta. Tukitoimien sisällöissä sekä jälkihuollon tukitoimien toteuttamisen käytännöissä saattaa olla suuriakin alueellisia eroja. Suurimmassa osassa kuntia ei käytetty kaikkia lastensuojelulaissa olevia jälkihuollon

tukimuotoja ja palveluita. Puuttuvia tukitoimia olivat esimerkiksi tukiperhe, vertaisryhmätoiminta sekä ohjaus ja tuki asumiseen/koulunkäyntiin. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 102 - 105, 119.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa sosiaalityöntekijät ovat nimenneet ensisijaisiksi/merkittäviksi jälkihuollon tuen muodoiksi taloudellisen tuen ja asumisen tukemisen (Laitonen 2006, 55; Huotari 2010, 72; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 104; Eronen 2013, 72). Sosiaalityöntekijät ovat eritelleet muina jälkihuollon tärkeinä tai ensisijaisina tuen muotoina psyykkisen sekä sosiaalisen tuen (Laitonen 2006, 55) ja esimerkiksi tukihenkilön (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 104) tai psykososiaalisen tuen (Eronen 2013, 72).

Taloudellisen tuen taso on riittävä jälkihuollossa olevien nuorten kohdalla. Jälkihuollossa olevien nuorten ei esimerkiksi tarvitse rahoittaa ensimmäistä ja osassa tarkastuskunnista ei myöskään toista ammattitutkintoaan valtion takaamalla opintolainalla. Nuoret saavat tukea toimeentulotuen perusosan mukaan sekä myös harrastusvarainvarain tukea esimerkiksi harrastuksiin, matkakuluihin ja opiskeluun. Taloudelliseen tukeen ja itsenäistymisvarojen maksamiseen liittyy myös haasteita ja ongelmia. Lastensuojelulain useassa eri pykälässä säädetään jälkihuollossa olevien lasten sekä nuorten taloudellisesta tukemisesta. Kunnissa vallitsevat myös erilaiset käytännöt siinä, minkä pykälän mukaisesti maksetaan taloudellista tukea. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 117, 163.)

Tutkimustulosten perusteella itsenäistymisvaroja on käytetty yleisimmin ajokortin, ammatin, asunnon, huonekalujen ja kodintarvikkeiden hankintaan. Itsenäistymisvaroja on käytetty myös pikavipeistä aiheutuneiden velkojen maksamiseen, kohtuullisten harrastusten tukemiseen ja esimerkiksi korvattu vuodessa yksi ulkomaanmatka. (Huotari 2010, 61; Saukko 2008, 53; Laitonen 2006, 55; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 116.) Itsenäistymisvarojen myöntämistavoissa on kirjavuutta. Jälkihuollon asiakkaat ovat itsenäistymisvarojen suhteen toisiinsa nähden eriarvoisessa asemassa jopa samassa kunnassa. Itsenäistymisvarat ovat vähäiset suurimmalla osalla lapsista ja nuorista, jotka siirtyvät jälkihuoltoon. Itsenäistymisvaroja sekä asiakasmaksuja koskevat tarkastus-

haastattelut näyttävät viittaavan siihen, että lastensuojelun kustannusten kasvamista pyritään hillitsemään tehokkaammalla itsenäistymisvarojen kerryttämällä. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 112, 116.)

Jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren *asuminen/asumisen tuki* on mahdollista järjestää erilaisin tavoin riippuen hänen iästään, tarpeestaan ja jälkihuoltoa edeltäneestä sijaishuolto paikasta. Jälkihuollossa olevan nuoren kohdalla asumismuoto voi vaihtua tuetusta asumisesta vähemmän tuettuun asumiseen ja siitä lopulta itenäiseen asumismuotoon. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 99.) Asumispalvelun muoto on esimerkiksi perhe- tai laitossijoituksen jatkaminen. Sijoituksen jatkamisen lisäksi voidaan tarjota jälkihuollettavalle myös täysin itsenäistä asumista sekä muita tuettuja asumismuotoja. (Palmamäki 2008, 53.) Muita muotoja ovat esimerkiksi asunto tukihenkilön tai –perheen läheltä tai asunto, jossa säännöllisesti käy työntekijä (Palmamäki 2008, 53) ja tukiasunnot sekä -yksiköt (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 99). Tutkimustulosten perusteella jälkihuollon tuettujen asumispalvelujen määrä on riittämätön (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 99) ja jälkihuollon kehittämistarpeeksi on nostettu asumispalvelujen määrä sekä kehittäminen (Palmamäki 2008, 80).

Jälkihuollon *psykososiaaliset palvelut* pitävät monenlaisia asioita sisällään. Työntekijöiden tapaamiset ovat merkittävä osa psykososiaalista tukemista. Sosiaalityöntekijän tapaamiset ovat yleisin jälkihuollon psykososiaalisen tuen muoto. (Laaksonen 2004, 28; Palmamäki 2008, 53 – 54.) Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijän tapaamisten lisäksi käytettyjä tukityön muotoja ovat ohjaajan tai muun työntekijän, perhetyöntekijän ja kodinhoitajan tapaamiset sekä tukihenkilö ja tukiperhe (Laitonen, 2006, 53, 59; Palmamäki 2008, 53 – 54; Saukko 2008, 54). Aikaisempien tutkimusten mukaan jälkihuollossa olevien nuorten tukemiseen on käytetty myös tukitoimia, joita saadaan esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalveluiden (Palmamäki 2008, 53) sekä kriminaalihuoltolaitoksen, A-klinikan, työvoiman ja sairaalan kautta (Laitonen 2006, 54). Jälkihuoltonuorille on olemassa myös vertaisryhmiä (Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §). Palmamäen (2008, 53) aineistossa vertaisryhmän tarjoaminen näyttäytyi vähäisenä. Vertaisryhmätöiminta on yksi tukitoimi, joka puuttui joidenkin tarkastuskuntien luettelosta (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 103).

Jälkihuollon päättäminen ja arviointi. Päättäminen on jälkihuollossa tärkeä vaihe. Asiakkailta on riski jäädä tyhjän päälle, jos jälkihuollon tuki päättyy yhtäkkiä ilman suunnitelmallista päättämistä. (Palmamäki 2008, 77.) Jälkihuollon päättämisen ja arvioinnin tavoitteena on turvata nuoren itsenäiseen elämään suunnitelmallinen siirtyminen. Jälkihuollon päättämisympäristössä suunnitellaan nuoren sekä hänelle tärkeiden ja läheisten ihmisten kanssa seuraavan elämänvaiheen kokonaisuutta. Jälkihuollon päättäminen tapahtuu suunnitelmallisesti sekä niin, että se on kaikille osapuolille selkeää. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 43.) Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän tulee tarvittaessa tehdä yhdessä nuoren kanssa suunnitelma tulevaisuutta varten. Suunnitelmaan merkitään palvelut ja tukitoimet, jotka ovat nuoren käytettävissä jälkihuollon päättymisen jälkeen. (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §.) Lapsiasiainvaltuutetun toteuttamalla kierteella nuoret toivat esiin, että jälkihuollon päättymistä tulisi valmistella nykyistä enemmän. Jälkihuolto myös päättyi liian varhain. Nuoret esittivät uudeksi jälkihuollon päättymisen rajaksi 25 ikävuotta. Ikärajan nostamisella voitaisiin turvata nuoren mahdollisuudet koulun loppuun käymiseen, opiskeluun keskittymiseen sekä oman elämän haltuun saamiseen. (Vario ym. 2012, 36 - 37.)

Nykykaikaiseen lastensuojelutoimintaan ja sen laadunhallintaan kuuluu olennaisesti onnistumisen arviointi. Arvioimalla onnistumista tehdään näkyväksi, miten tavoitteisiin pääseminen toteutuu ja arvioinnin perusteella voidaan toimintaa kehittää. (Laaksonen 2004, 47.) Palmamäen (2008, 78) tutkielman tulokset osoittavat, että jälkihuollon arviointiprosessien sekä niiden dokumentoinnin käytännöissä voidaan havaita vaihtelua. Arviointi sekä sen dokumentointi eivät myöskään toteudu kaikkien vastanneiden työskentelytavoissa systemaattisesti. Nuorten jälkihuollon toteuttamisen seuranta on puutteellista (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 102). Huotarin (2010, 66) haastatteleminen nuorten näkemykset jakautuivat jälkihuollon seurannasta sekä arvioinnista: osa koki jälkihuoltoa seurattavan ja arvioitavan ja osa ei.

Nuoren omat verkostot. Jälkihuollon sisällön määrittelyssä viitataan lastensuojelulakiin (10/2007, 54 §), jossa säädetään ihmissuhteista ja yhteydenpidosta. Lapsen ja hänen vanhempiansa sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden välistä yhteydenpitoa tulee tukea ja edistää. Lapsen vanhemmat, huoltajat tai muut hänen

kasvatuksestaan ja hoidostaan vastaavat henkilöt ovat myös oikeutettuja jälkihuollon tuen piiriin lastensuojelulain (12/2007, 76 §) mukaan. Valtiontalouden tarkastusviraston haastatteluissa tuotiin esiin, ettei jälkihuollossa juurikaan huomioida vanhempia, etenkin jos jälkihuollon piirissä oleva nuori on muuttanut jo pois kotoaan. Yleisempää on, että nuori tuo itse esille omaa huoltaan esimerkiksi koskien alkoholisoitunutta vanhempaansa sekä tiedustelee, mistä apua vanhemmalle. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 127.)

Lapsen tai nuoren lähiverkoston tuki ja olemassa olo ovat merkittävä tuki itsenäistymisessä (Laaksonen 2004, 43). Huotarin (2010, 65) haastattelemat sosiaalityöntekijät ovat nuoren hyväksyessä halunneet auttaa nuorta katkenneiden sukulaissuhteiden lämmittelyssä, juurruttamisessa ja ylläpitämisessä. Sosiaalityöntekijät näkivät sukulaissuhteet pysyvinä verrattuna viranomaissuhteisiin. Joidenkin nuorten kohdalla läheiset osallistuivat tukemaan nuorta itsenäistymisessä ja toisten kohdalla eivät. Erosen (2013, 67) tutkimuksen tulokset korostavat vanhempien sekä vanhemmuussuhteiden kanssa yksilöllistä harkintaa sekä työskentelyä sen sijaan, että kehitettäisiin kaikille erityisiä vanhemmuutta tukevia palveluja, jotka ovat suunnattu huostaanotettujen lasten vanhempien ryhmälle. Moninaisia muita sukulaissuhteita tulisi korostaa aikaisempaa enemmän, sillä ne ovat lapsille vanhempien lisäksi merkittäviä tukevia suhteita.

Asiakassuunnitelma jälkihuollon asiakirjana. Tutkimustuloksista ilmenee, että sosiaalityöntekijät pitävät jälkihuoltosuunnitelmien tekemistä tärkeänä ja että jälkihuoltosuunnitelma tarkastetaan tiheydellä, jota nuoren elämäntilanne vaatii (Laitonen 2006, 61 – 62). Lastensuojelulaissa (6/2007, 30 §) säädetään asiakassuunnitelman sisällöistä. Aikaisempien tutkimusten esiin nostamia jälkihuollon asiakassuunnitelmiin liittyviä puutteita ovat asiakassuunnitelmien tekemisen ja sisällön vaihtelu riippuen kunnasta, jälkihuoltosuunnitelman päivittämisen vaihtelu kunnasta toiseen, yhtenäisen linjan ja toimintaohjeiden puute koskien huoltosuunnitelmia sekä niihin liittyvä työntekijälähtöisyys. Suurin syy asiakassuunnitelmien puutteisiin on tarkastushaastattelujen perusteella työntekijöiden kiire. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 127 – 128; Laitonen 2006, 61; Saukko 2008, 47; Huotari 2010, 84.) Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksen (6/2012, 102) mukaan luotetaan liikaa siihen, että jälkihuollossa toisella paikkakunnalla oleva nuori saa ne palvelut ja tukitoimet, jotka hän tarvitsee.

Asiakassuunnitelmiin pitäisi kirjata täsmällisesti palveluiden ja tukitoimien sisältö ja käytännön toteutus.

4.4 Jälkihuollon järjestäminen ja sosiaalityöntekijä prosessin toimijana

Jälkihuollon järjestäminen. Lapsen tai nuoren kotikunta vastaa lastensuojelun järjestämisestä (Lastensuojelulaki 3/2007, 16 §). Kunta, jossa tarve lapsen sijaishuollon järjestämiseen on syntynyt, vastaa sijaishuollon kustannuksista ja myös jälkihuollon kustannuksista. Jos jälkihuollon peruste on avohuollon tukitoimena tapahtunut sijoitus, vastaa jälkihuollon kustannuksista kunta, joka on sijoituksen päättyessä lapsen kotikunta. Harkinnanvaraisen jälkihuollon kustannuksista vastaa se kunta, jossa tehdään jälkihuoltopäätös. (Lastensuojelulaki 3/2007, 16 a §.)

Kunta, jossa lapsi tai nuori on jälkihuollossa, on sijoituskunta. Sijoituskunnan on järjestettävä vastuussa olevan kunnan, eli sijoittajakunnan, kanssa lapselle tai nuorelle palvelut ja tukitoimet, jotka ovat hänen huoltonsa ja hoidon tarpeensa edellyttämiä. (Lastensuojelulaki 3/2007, 16 b §.) Aikaisempien tutkimustulosten perusteella asiakkaan sijoituskuntaan jääminen lisäisi sijoittajakunnan ja sijoituskuntien välistä yhteistyötä (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 101).

Tarkastushaastatteluiden perusteella valtaosa tarkastuskunnista järjestää ostopalveluilla jälkihuollon (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108). Maaseutumaiset kunnat järjestävät palveluitaan enemmän ostamalla verrattuna taajaan asuttuihin ja kaupunkimaisiin kuntiin. Palvelujen järjestämistapojen variaatioita näyttäisi olevan kaupunkimaisilla kunnilla eniten. (Palmamäki 2008, 63 – 64.) Kunta voi hankkia tarvittavia palveluja yksityiseltä tai julkiselta palvelun tuottajalta, kuntayhtymältä, toiselta kunnalta tai valtiolta (HE 164/2014 vp, 12). Palmamäen (2008, 66 – 67) tutkielman kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät kertoivat kuntansa ostavan jälkihuollon palveluita muilta kunnilta, erilaisilta yhdistyksiltä, järjestöiltä, säätiöiltä, yksityisiltä tahoilta ja esimerkiksi maakunnalliselta sijaishuoltoyksiköltä. Lisäksi kerrottiin mielenterveys- ja päihdepalvelujen sekä sairaanhoitopiirin ja tuettujen asumispalveluiden ostosta.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksen (6/2012, 108 - 109) mukaan ostopalveluina hankitut tukitoimet ovat kalliita, kuten esimerkiksi ammatillinen tukityö. Tarkastuskertomuksessa niiden ongelmaksi oli nostettu myös lyhytaikaisuus. Tarkastushaastattelut koskien jälkihuoltoa sekä tarkastushavainnot sijaishuoltopaikkojen kilpailuttamisesta näyttävät viittaavan siihen, ettei jälkihuollon tukitoimia ja palveluita kilpailuteta. Etelä-Karjalan lastensuojelun jälkihuollon selvityksessä on vertailtu hankkeeseen liittyneen kyselyyn vastanneiden palveluntuottajien ilmoittamia hintoja. Jälkihuollon hinta vaihteli erittäin paljon yksiköissä. (Romppainen 2008, 6, 15.)

Sosiaalityön kokonaisuuden järjestämisen tapa vaihtelee kunnittain. Toiset kunnat käyttävät hyvin pitkälle eriytettyä mallia. Tällöin varsinainen lastensuojelukin saattaa sisältää useita eri yksiköitä. Toiset kunnat puolestaan käyttävät yleisen/yhdennetyn sosiaalityön mallia. Tällöin sosiaalityöntekijät hoitavat omalla vastualueellaan sosiaalityön kokonaisuuden. (Palmamäki 2008, 44 - 45.)

Sosiaalityöntekijä jälkihuollon prosessin toimijana. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmä määrittelee, että sosiaalityössä on kysymys suunnitelmallisesta, tavoitteellisesta sekä tutkimustietoa hyödyntävästä toiminnasta, joka on sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa. Toiminnan tavoite on myönteinen muutos asiakkaan elämäntilanteessa ja ihmisen omien toimintaedellytyksien vahvistaminen. Sosiaalityössä pyritään torjumaan ja ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia, jotka ovat ihmisten elinympäristössä. Sosiaalityötä tehdään asiakastyönä sekä yksilöiden että perheiden kanssa. Sosiaalityötä tehdään myös ehkäisevästi ja rakenteellisesti pyrkien vaikuttamaan yhteisöjen ja yhdyskuntien hyvinvointiin. Ryhmien ja verkostojen kanssa työskentely, tutkimus-, kehittämis- ja arviointitoiminta sekä tiedotus- ja vaikuttamistoiminta ovat sosiaalityön tarkoituksen toteutumisen edellytyksiä. (HE 164/2014 vp, 16.)

Sosiaalityöntekijä on vastuussa asiakasprosessin aikaisista toimista sekä asiakassuunnitelman laatimisesta ja toteuttamisesta. Hänen vastuullaan on jälkihuoltoa koskevien päätösten valmisteleminen ja tekeminen. Sosiaalityöntekijän työhön kuuluu asiakkaan ohjaaminen ja neuvonta, viranomaisverkostossa asiakkaan asian hoitaminen sekä psykososiaalinen työ. Sosiaalityöntekijän kuuluu arvioida palveluiden ja toimenpiteiden vaikutusta asiakkaan tilanteeseen. Sosiaalityöntekijälle

kuuluu kokonaisvastuu arvioinnista ja asiakassuunnitelmien seuranta, arviointi ja päätös asiakkuuden lopettamisesta. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 29, 31.)

Karvinen-Niinikosken, Salosen, Meltin, Ylirukan, Tapola-Haapolan ja Björkenheimin (2005, 78 – 82) suorittaman kyselyn tulosten mukaan sosiaalityön kolme keskeisintä menetelmää tai työorientaatiota olivat yksilökohtainen asiakastyöskentely, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys ja verkostojen kanssa työskentely. Sosiaalityöntekijät nimesivät käyttämikseen työmenetelmiksi keskustelun, haastattelun, neuvottelun, ohjauksen ja neuvonnan sekä tilannearvion. Asiakkaiden asioiden hoitamisen ja asiakastyön lisäksi sosiaalityöntekijöiden työssä keskeistä oli dokumentointi. Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijä tukee nuorta jälkihuollossa keskustelemalla (Laitonen 2006, 60; Saukko 2008, 49; Huotari 2010, 58, 63). Sosiaalityöntekijän työ jälkihuollossa pitää tutkimustulosten perusteella sisällään ohjaamista, psykososiaalista palvelu- ja asiointitukea ja joskus yhdessä nuoren kanssa tekemistä sekä konkreettista asioiden harjoittelua (Huotari 2010, 58, 62 - 64). Jälkihuoltoa koskevissa tutkimuksissa sosiaalityöntekijät ovat nostaneet esiin verkostotyön (Kivistö 2006, 79; Huotari 2010, 74 -75).

Laatusuosituksissa esitetään, että kullakin asiakkaana olevalla lapsella ja nuorella olisi mahdollisuus saada omalta lastensuojelun työntekijältään aktiivisessa työskentelyvaiheessa henkilökohtaista aikaa vähintään 2 h/kk (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 14). Tarkastushavainnot osoittavat, ettei lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä ole kuukausittain tapahtuvaan yhteydenpitoon mahdollisuuksia. Osassa kuntia sosiaalityöntekijän sijasta huolehtivat tapaamisista perhetyöntekijät, sosiaaliohjaajat tai nuoriso-ohjaajat. Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan tulos viittaisi kahden palveluohjaajan mallin olevan yleistymässä kunnissa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on palvelujärjestelmän edustaja sekä asiantuntija. Sosiaaliohjaaja tai muu lastensuojeluun perehtynyt työntekijä toimii asiakkaan asioidessa eri palveluissa tämän tulkkina ja tukena. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 104.) Myös Huotari (2010, 55) on tutkielmassaan kuvaillut sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien välistä työnjakoa jälkihuollossa.

5 KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN EMPIIRINEN ONGELMA-ANALYYSI

5.1 Puolistukturoidun ryhmähaastattelun valintaa tukevat perustelut

Valitsin kehittämishankkeen aineistonkeruumenetelmäksi puolistrukturoidun ryhmähaastattelun. Ryhmähaastattelun avulla keräsin tietoa kohdeorganisaation nykyisestä lastensuojelun jälkihuollon prosessista. Ryhmähaastattelulla kerättyä tietoa käytettiin kehittämisen pohjana jälkihuollon prosessin kuvaamisessa. Ryhmähaastattelun kohdejoukoksi valitsin lapsiperheiden sosiaalityön sosiaalityöntekijät, koska uskoin heidän osaavan antaa parhaiten kehittämishankkeessa tapahtuvaan kehittämiseen soveltuvaa tietoa. Kananen (2008, 75 – 76) mukaan laadullisessa tutkimuksessa valitaan tapaukset ajatellen tiedonsaantia. Haastateltaviksi valitaan sellaiset tapaukset, joilta saa parasta tietoa ilmiön kannalta.

Haastattelu lienee yleisin tapa laadullisen aineiston keräämiseen (Eskola & Suoranta 1998, 85) ja on tutkimus- ja kehittämistyössä yksi käytetyimpiä tiedonkeruumenetelmiä. Haastattelu sopii moniin kehittämistehtäviin, koska sillä saadaan kerättyä nopeasti kehittämisen kohteesta syvällistäkin tietoa. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 95.) Haastattelun idea on hyvin yksinkertainen: tiedonkeruumenetelmässä haastattelija esittää haastateltavalle kysymyksiä koskien henkilön ajatuksia, faktoja ja mielipiteitä tai muuta sellaista. Haastattelututkimukset on mahdollista kohdentaa joko yhteen tai useampaan tutkittavaan. Haastateltavat voivat olla yksin tai yhdessä. (Kananen 2008, 73 - 74.) Haastattelun muodoista valitsin ryhmähaastattelun. Eskolan ja Suorannan (1998, 96) mukaan yhdellä kertaa ryhmässä haastateltavien sopivana määränä voisi pitää neljästä kahdeksaan henkilöä, mutta jokainen voi tehdä tästä omat sovelluksensa. Ryhmässä haastateltavien tulisi olla melko homogeenien ryhmä. Tämä perustuu siihen, että kaikki voivat ymmärtää esitetyt kysymykset sekä käytetyt käsitteet, jolloin keskustelu on mahdollista.

Ryhmähaastattelussa ryhmätilanne vaikuttaa kontrolloivasti (Kananen 2008, 75; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 211). Ryhmätilanteen vaikutus on mukana ryhmänjäsenten persoonallisuuden piirteiden ja ryhmädynamiikan vaikutusten myötä (Kananen 2008, 75). Ryhmän kontrolloivalla vaikutuksella on kielteinen ja myönteinen puoli. Ryhmä voi estää kielteisten asioiden esiin tuloa tai toisaalta

korjata esimerkiksi väärinymmärryksiä. Ryhmässä voi olla myös dominoivia henkilöitä. (Hirsjärvi ym. 1997, 211.) Ryhmähaastattelu antaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä, jos ryhmän jäsenet ovat olleet tekemisissä ilmiön kanssa. Tietoon sekoittuu kuitenkin ryhmän vaikutus. (Kananen 2008, 75.) Unohtaminen on yhdessä haastateltaessa vähäisempää. Ryhmälle tutuista asioista puhuttaessa tulevat helposti esiin ryhmän normit, vaikkei niistä kysyttäisikään. (Eskola & Suoranta 1998, 96 - 97.)

Ryhmähaastattelu soveltui tämän kehittämishankkeen tiedonkeruumenetelmäksi, koska haastateltavat olivat samaa työtä tekevää tiimiä. Kaikille haastateltaville ilmiö oli tuttu ja uskoin koko tiimin yhdessä olon haastattelutilanteessa myös toimivan hyvänä pohjana tulevalle kehittämiselle. Haastattelutilanteessa koko tiimin oli tarkoitus olla yhdessä pohtimassa ja jäsentämässä jälkihuollon prosessia. Aihe ei todennäköisesti ollut kenellekään haastateltavalle arka tai henkilökohtainen, joten uskoin ryhmähaastattelun soveltuvan menetelmäksi tämänkin vuoksi.

Valitsin haastattelun eri luokista puolistrukturoidun haastattelun, koska tarkoitukseni oli esittää haastattelutilanteessa kysymyksiä. Puolistrukturoidussa haastattelussa käytetään ennakkoon laadittuja kysymyksiä, mutta siinä ei ole määriteltyjä, valmiita vastausvaihtoehtoja vaan avoimia kysymyksiä (Eskola & Suoranta 1998, 87). Ryhmähaastattelua varten laadin valmiit kysymykset (LIITE 1). Puolistrukturoidun haastattelun rungon rakensin teoreettisen ongelma-analyysin pohjalta. Ryhmähaastattelun kysymykset olivat avoimia kysymyksiä ilman valmiita vastausvaihtoehtoja. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten sanamuodot ja kysymysten järjestys voivat vaihdella (Ojasalo ym. 2009, 97). Menetelmän valinta antoi siis jonkin verran tilannekohtaista vapautta haastattelutilanteeseen.

Haastattelun tavoitteena kehittämistyön menetelmänä on kerätä aineistoa, joka edistää kehittämistehtävän ratkaisua (Ojasalo ym. 2009, 97). Ilmiön tuntemus ja tutkijan tietovaranto vaikuttavat haastattelun muotoon. Kysymysten suunnittelu tapahtuu sitä yleisemmällä tasolla, mitä vähäisempää ilmiötä koskeva tieto on. Ennakkotiedon ollessa runsasta, voi haastattelun etenemisen suunnitella vaihe vaiheelta ja kysymykset voivat olla spesifioituja. (Kananen 2008, 77 - 78.) Ryhmähaastattelua suunniteltaessa tulee päättää, pyritäänkö saamaan aikaan keskustelu vai tehdäänkö haastattelu. Kokemusten (Sulkunen 1990) mukaan tilanne on vain

harvoin dialogia. Osallistujat käyvät harvoin keskenään varsinaista vuoropuhelua, mutta viittaavat toistensa puheisiin. (Eskola & Suoranta 1998, 97.)

Suunnittelin kysymykset tarkasti ennakkoon, koska tarvitsin prosessin kuvaamiseen tarkkoja tietoja tietyistä asioista. Näitä asioita ovat esimerkiksi asiakastarpeet, prosessissa mukana olevat tahot sekä prosessin palvelut, dokumentit ja arviointi. Olin itse perehtynyt prosesseihin sekä jälkihuoltoon ja tutkimani aihe jälkihuolto on paljon tutkittu ilmiö. Nämä seikat mahdollistivat valmiiden kysymysten tekemisen. Ryhmähaastattelun valitseminen ryhmäkeskustelun sijaan tuntui varmemmalta tavalta kerätä tietoa kehittämistehtävää varten. Työyhteisö oli minulle vieras, eikä minulla ollut ennako-odotuksia tai -käsityksiä ryhmän dynamiikasta. Puolistrukturoitu ryhmähaastattelu soveltui käytettäväksi kehittämishankkeen lähestymistavan mukaisena tiedonkeruumenetelmänä. Lähestymistapa kehittämishankkeeseen, kehittämistutkimus, alkaa yleensä teoreettisesta ongelma-analyysistä ja toteutus pohjaa teoriaan.

5.2 Ryhmähaastattelun valmistelu ja toteutus

Sovin ryhmähaastattelun toteutukseen liittyvistä asioista sähköpostitse kohdeorganisaation yhdyshenkilön, lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimiehen kanssa. Noin kahta kuukautta ennen ryhmähaastattelua tiedustelin mahdollisuutta mennä tekemään kohdeorganisaatioon jälkihuollon prosessin nykytilan kartoitusta ja sain kutsun lapsiperheiden sosiaalityön tiimiin. Noin kuukausi ennen tiimiä informoin sähköpostitse yhdyshenkilöä tulevasta ryhmähaastattelusta. Kerroin aikovani toteuttaa nykytilan kartoituksen ryhmähaastattelun menetelmällä. Lupasin lähettää ryhmähaastattelun rungon sekä tietoa prosesseista noin kahta viikkoa ennen ryhmähaastattelua. Pyysin ryhmähaastatteluun varattavan aikaa noin kaksi tuntia ja lupaa ryhmähaastattelun nauhoittamiseen. Kerroin sähköpostissa perustelut toiveelleni ryhmähaastattelun nauhoittamiseen. Perusteluja olivat luotettavuuden lisääminen ja aineiston taltioimisen vaikeus sekä hitaus ilman apuvälineitä.

Haastattelu voi olla kestoltaan kymmenistä minuuteista aina useisiin tunteihin. Tyypillisesti haastattelun kesto on noin tunnista kahteen tuntiin. (Ojasalo ym. 2009, 96.) Teknisiä välineitä, joita voidaan käyttää aineiston keruussa laadullisessa tutkimuksessa, ovat äänen sekä kuvan tallennus. Oikein käytettynä nämä

tekniset ratkaisut lisäävät tulosten luotettavuutta ja tuovat varmuutta. (Kananen 2008, 79.) Nauhoittaminen vapauttaa haastattelijan tarkkailemaan haastateltavaa, toimii muistin apuna, mahdollistaa uusien näkökulmien huomioimisen nauhoitetta uudelleen kuunneltaessa ja se mahdollistaa haastattelun tarkan raportoinnin. (Ojasalo ym. 2009, 96.) Nauhoittamisesta sekä tietysti itse haastattelusta on kannattavaa sopia haastateltavien kanssa etukäteen (Eskola & Suoranta 1998, 89) ja nauhoittamiseen tulee saada haastateltavan lupa. Haastateltavan olisi hyvä saada valmistautua nauhoittamiseen etukäteen. (Ojasalo ym. 2009, 96.)

Kananen (2008, 79) myös muistuttaa teknisten välineiden toimivuuden varmistamisesta ennakoon, sillä haastattelu- ja havainnointitilanteet ovat ainutkertaisia. Nauhoitin haastattelun kahdella laitteella varmistaakseni taltioinnin onnistumisen esimerkiksi mahdollisten teknisten vikojen varalta. Varmistin myös etukäteen molempien laitteiden toimisen ja harjoittelin niiden käyttöä. Lähetin ryhmähaastattelun kysymykset (LIITE 1) sovitussa aikataulussa kahta viikkoa ennen tiimin ryhmähaastattelua.

Säännöllisesti kokoontuvaa ryhmää voi haastatella paikassa, jossa se kokoontuu. Tutkijan on helpompi mennä ryhmän luokse, kuin ryhmän tulla esimerkiksi tutkijan oppilaitokseen. (Eskola & Suoranta 1998, 92.) Haastattelu pidettiin lokakuussa 2013 lapsiperheiden sosiaalityön tiimin omassa kokoontumispaikassa sosiaalitoimessa. Haastattelutilanteen alkaessa tiimin kuudesta sosiaalityöntekijästä oli paikalla neljä työntekijää. Kesken ryhmähaastattelun mukaan liittyi sosiaalityön opiskelija, joka oli ryhmähaastattelun aikaan suorittamassa syventävää harjoittelua kohdeorganisaatiossa. Sosiaalityön opiskelija myöhästyi haastattelusta, koska oli ollut akuutissa neuvottelussa. Kaksi haastateltavista sosiaalityöntekijöistä joutui poistumaan noin kymmenen minuuttia ennen ryhmähaastattelun päättymistä asiakastapaamiseen.

Haastattelun aluksi jaoin kaikille osallistujille saatekirjeen sekä ryhmähaastattelun kysymykset. Saatekirjeessä kerroin kehittämishankkeen tavoitteen, ryhmähaastattelun aiheet, minkä vuoksi tietoja kerätään ja millä tavoin. Saatekirjeessä oli mainittu, että tulen säilyttämään ja hävittämään taltioinnit ohjeiden mukaisesti sekä kirjoittamaan ryhmähaastattelun raportin niin, että haastateltavia ei tulla tunnistamaan. Saatekirjeessä oli yhteystietoni. Kävin lyhyesti saatekirjeen sisällön läpi

haastattelun aluksi ja pyysin vielä lupaa ryhmähaastattelun nauhoittamiseen. Kaikki paikalla olijat antoivat luvan ryhmähaastattelun nauhoittamiseen. Ryhmähaastattelun aluksi kävi ilmi, että kahden sosiaalityöntekijän olisi poistuttava asiakastapaamiseen vajaan tunnin kuluttua ja että käyttämämme tila olisi käytössä vain tunnin. Olin itse ajatellut haastattelun kestävän kaksi tuntia ja alkuun ainakin itselleni tuli kiireen tunne.

Ryhmähaastattelun aikana yhteen yksittäiseen kysymykseen vastaamiseen osallistui useimmiten kaksi tai kolme työntekijää. Joihinkin kysymyksiin vastasi vain yksi työntekijä ja joihinkin kysymyksiin vastaamiseen osallistui kaikki ryhmähaastatteluun osallistujat. Äänessä olijat vaihtuivat riippuen kysymyksestä. Ryhmähaastattelun aikana ei syntynyt juurikaan varsinaista keskustelua. Sosiaalityöntekijät myötäilivät toisiaan, täydensivät toistensa vastauksia ja varmistelivat asioita toisiltaan. Yhden kysymyksen kohdalla ryhmähaastattelun aikana esitettiin eriäviä näkemyksiä. Ryhmähaastattelun aikana kaikki sosiaalityöntekijät toivat esiin ajatuksiaan ja jakoivat tietoaan. Kaksi sosiaalityöntekijöistä käytti hieman muita enemmän puheenvuoroja. Kesken haastattelun paikalle tullut sosiaalityön opiskelija ei luonnollisestikaan ennättänyt tuottaa puhetta yhtä paljon kuin muut ryhmähaastatteluun osallistujat.

Kävimme ryhmähaastattelussa kaikki kysymykset läpi ryhmähaastattelun rungon mukaisessa järjestyksessä. Ryhmähaastattelun ensimmäiset kysymykset käsittelivät organisaation ydin- ja tukiprosesseja. Näiden ensimmäisten kysymysten kohdalla sosiaalityöntekijöiden vastaukset olivat niukkoja ja vastaaminen oli hieman epävarmaa. Ensimmäiset kysymykset prosesseista olivat todennäköisesti aihealueiltaan vaikeita ja vieraita sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijät alkoivat vastata vapautuneemmin ja runsassanaistemmin siirtyessämme selkeästi sosiaalityöhön ja jälkihuoltoon liittyviin kysymyksiin. Ryhmähaastattelu kesti yhden tunnin. Tämän tunnin aikana käsitelimme organisaation prosesseja, jälkihuollon asiakasta ja tavoitetta sekä kävimme läpi koko jälkihuollon prosessin. Arvelen tiukan aika-tilan vaikuttaneen siihen, että emme päässeet ryhmähaastattelun aikana käymään asioita läpi niin yksityiskohtaisesti kuin olin etukäteen toivonut. Oman kokemukseni mukaan ryhmähaastattelun aikana oli ajoittain kiireen tuntu. Sosiaalityöntekijät olivat koko haastattelun ajan aktiivisia ja panostivat tiedon tuottamiseen. Itse koin haastattelutilanteessa vallinneen ilmapiirin hyväksi.

5.3 Kerätyn aineiston käsittely ja analysointi

Aineiston litterointi. Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen aineisto pitää muuttaa tutkittavaan muotoon. Haastatteluaineistosta puhuttaessa tämä on nauhoitusten tekstimuotoon muuttamista, eli litterointia. Haastatteluaineiston tekstimuotoon muuttaminen helpottaa tutkimusaineiston analysointia, eli järjestelmällistä läpikäymistä, aineiston luokittelua ja ryhmittelyä. (Vilkkä 2005, 115.) Eri tasoja sekä tekniikoita voidaan erottaa litteroinnissa (Kananen 2008, 80). Litteroinnin tarkkuuteen liittyvä vaatimus riippui siitä, mikä on tutkimuksen tavoite. Esimerkiksi tutkimuksessa, joka kohdistuu kielenrakenteisiin, tulee litterointi tehdä erityistä huolellisuutta noudattaen ja pikkutarkasti. Esimerkiksi fenomenologinen lähestymistapa, joka tarkastelee tutkittavan mielellisiä merkityksiä, ei edellytä välttämättä samaa tarkkuutta. Litteroinnin tulee vastata tutkimuksessa haastateltujen suullisia lausumia sekä tutkittavien asioille antamia merkityksiä. Litterointi ei ole vain tekstin suoraa purkamista, se edellyttää myös litterointisymbolien käyttämistä. Tutkimustekstissä tulee mainita tutkimuksessa käytetyt litterointisymbolit. (Vilkkä 2005, 115 - 117.)

Käytin litteroinnin erilaisista tasoista lähes sanatarkkaa litterointia. En litteroinut täysin sanatarkasti esimerkiksi kirjaten kaikkia äännähdyksiä ja täytesanoja, kuten ”ni” tai ”tota”. Pääpaino tässä tiedonkeruussa oli haastattelun sisällössä, ei esimerkiksi haastateltavien välisessä vuorovaikutuksessa tai heidän käyttämässään kielessä. Litteroin koko aineiston seitsemän päivän kuluessa haastattelusta. Litterointini eteni kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa käänsin puhutun kirjoitetuksi kieleksi. Seuraavassa vaiheessa kuuntelin nauhan uudelleen ja tarkistin, että puheenvuorot oli kirjattu oikein. Viimeisellä kuuntelukerralla tarkistin vielä litteroinnin oikeellisuutta. Erityisesti kiinnitin huomiota lauseiden sisältöihin.

Litteroinnissa erottelin puhujat toisistaan nimeämällä haastateltavat seuraavasti: Haastateltava 1, Haastateltava 2, Haastateltava 3, Haastateltava 4 ja Haastateltava 5. Itsestäni käytin tekstissä nimitystä Haastattelija. Merkitsin kesken jääneet lauseet ja tauot lauseissa kahdella pisteellä (...). Jos haastattelussa oli pidempi hiljainen hetki, merkitsin (tauko). Kaikissa kohdissa en ollut täysin varma puhujasta, tällöin merkitsin esimerkiksi: Haastateltava 1 (?). Viiden, itselleni vieraan äänen

erottaminen oli ajoittain työlästä ja epävarmaakin, varsinkin haastateltavan puhussa hiljaa. Tekemäni nimeäminen helpotti kuitenkin puheenvuorojen jakautumisen karkean tason hahmottamisen. Viimeisellä kuuntelun kerralla tarkistin tekstin paikkansa pitävyyden ja puhujan tunnusteen vielä kertaalleen läpi. Litteroitua tekstiä tuli Times New Roman fontilla 12 rivivälillä yksi 18 sivua.

Aineiston analyysi teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa tutkijan tekemät valinnat määräävät osittain aineiston käsittelyä ja tulkintaa. Tutkimusongelmat saattavat ohjata tiukastikin menetelmien sekä analyysien valintaa, mutta näin ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla. Eskolan (1975) mukaan ongelma sekä analyysi ovat yleensä yhteneväiset rakenteeltaan. (Hirsjärvi ym. 1997, 221 – 223.) Erilaisista aineiston analyysitavoista valitsin teorialähtöisen sisällönanalyysin. Analysoitavan ryhmähaastattelun runko oli rakennettu prosessin kuvaamisen teoriaan sekä jälkihuollon teoreettiseen ongelma-analyysiin nojaten. Pyrin löytämään ryhmähaastattelusta jälkihuollon prosessin kuvaamiseen tarvittavaa tietoa, joten sisällönanalyysia ohjasi prosessien kuvaamisen ja jälkihuollon teoria.

Sisällönanalyysi voidaan muodostaa teorialähtöisesti. Teorialähtöisessä aineistonanalyysissä aineiston luokittelu on aikaisempaan viitekehukseen perustuva. Viitekehys voi olla käsitejärjestelmä tai teoria. Analyysirungon muodostaminen on ensimmäinen vaihe teorialähtöistä sisällönanalyysia. Analyysirunko voi olla väljä tai strukturoitu. Strukturoituun analyysirunkoon kerätään vain siihen sopivia asioita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.) Analyysirungon (LIITE 2) muodostin kyselyn rungon pääteemojen mukaan ja perustuen prosessin kuvaamisen sekä jälkihuollon teoreettiseen ongelma-analyysiin. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä käytin deduktiivista sisällönanalyysia. Deduktiivisessa sisällönanalyysissä kategorioiden määrittely tapahtuu perustuen aikaisempaan tietoon. Kategorioihin etsitään aineistosta niitä kuvaavista lausumista sisältöjä. Tällöin eteneminen tapahtuu pääosin ”yleisestä yksityiseen”. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 114 - 116.)

Yläluokat analyysirungossa olivat 1) organisaation prosessit ja jälkihuollon järjestäminen, 2) jälkihuollon asiakas, 3) jälkihuollon prosessi, 4) jälkihuollon suunnittelu, 5) jälkihuollon tukemisprosessi ja 6) jälkihuollon päättäminen (LIITE 2).

Yläluokat muodostin hyödyntäen teoreettista ongelma-analyysia prosesseista ja jälkihuollosta. Puolistukturoidussa ryhmähaastattelussa käyttämäni haastattelurunko oli jo valmiiksi jäsennetty pääluokkien mukaisiin teemoihin. Alaluokat muodostin hyödyntäen prosessin teoriaa ja jälkihuollon prosessin teoreettista ongelma-analyysia. Esimerkiksi pääluokkaan jälkihuollon tukemisprosessi muodostin alaluokan sosiaalityöntekijän rooli. Tuomen ja Sarajärven esimerkkiä mukailen analyysirungon valitsemisen jälkeen tein sisällönanalyysia noudattamalla aineiston pelkistämisen. Poimin aineistosta systemaattisesti ilmiöitä, jotka olivat analyysirungon mukaisia. Aineistosta voidaan deduktiivisessa sisällönanalyysissa poimia joko ala- tai yläluokkaa kuvaavia ilmiöitä sekä sijoittaa analyysirungon mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 114 - 116.)

Toteuttamani ryhmähaastattelun analysoiminen oli yksinkertaista. Ryhmähaastattelussa käyttämäni haastattelun runko oli valmiiksi jäsennetty pääluokkien mukaisesti ja haastattelun aikana keskustelu ei juurikaan poikennut aihealueista tai järjestyksestä. Sosiaalityöntekijät vastasivat kysymyksiin usein niin asiapitoisesti, että en pelkistänyt vastauksia. Prosesseihin liittyvä puhe oli enimmäkseen yksiselitteistä ja valmiiksi melko tiiviissä muodossa, joten alkuperäisissä ilmauksissa ei ollut tarvetta tulkitsemiselle ja/tai pelkistämiselle. Tällöin tiivistin vastaukset kirjaamalla vastausten ydinsisällön. Ryhmähaastattelun tulosten raportoinnissa olen eritellyt, milloin olen pelkistänyt vastauksia ja milloin olen tiivistänyt puheen kirjaamalla vastausten ydinsisällöt. Ryhmähaastattelun tuloksissa olen myös raportoinut, jos olen auttanut työntekijöitä haastattelussa eteenpäin vaikkapa antamalla esimerkkejä, selventämällä käsitteitä tai esittämällä lisäkysymyksiä.

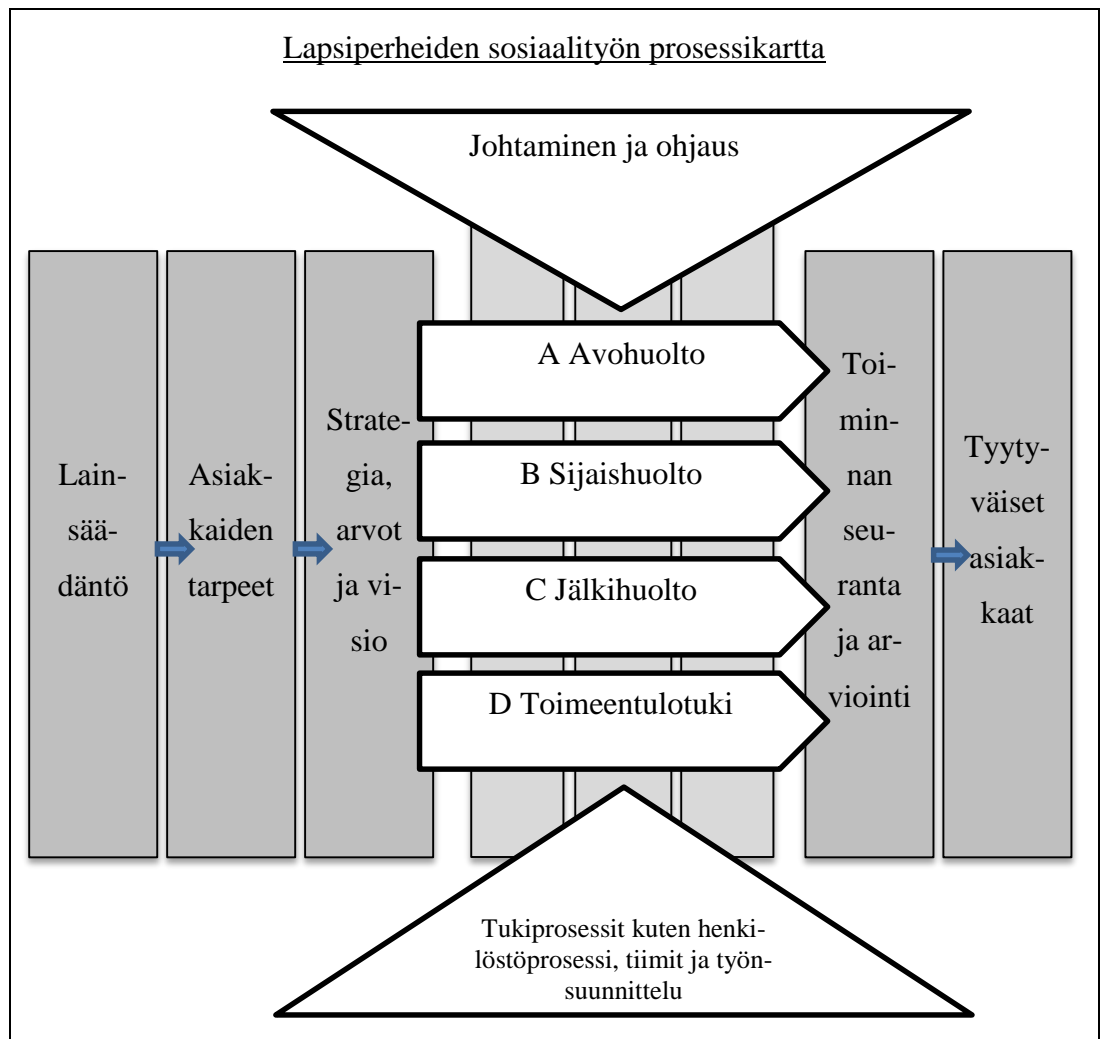
5.4 Ryhmähaastattelun tulokset

Prosessien tunnistaminen ja rajaaminen sekä palveluiden järjestäminen. Ryhmähaastattelun tulosten ensimmäinen pääluokka oli organisaation prosessit ja palveluiden järjestäminen. Aloitimme ryhmähaastattelun tunnistamalla lapsiperheiden sosiaalityön ydin- ja tukiprosesseja. Haastattelutilanteessa avasin ydinprosessin merkitystä haastateltaville. Kerroin ydinprosessin palvelevan ulkoista asiakasta, eli nuorta ja hänen perhettään. Kerroin, että esimerkiksi sijaishuollon prosessi ja jälkihuollon prosessi voisivat olla ydinprosesseja. Avasin myös tukiprosessin merkitystä kertomalla, että se on organisaation sisäinen prosessi ja mahdollistaa asiakkaan palvelun, mutta ei välttämättä näy asiakkaalle. Esimerkiksi nimesin taloushallinnan. Kerroin, ettei kaikkia tukiprosesseja tarvitse luetella.

Sosiaalityöntekijöiden vastaukset liittyen prosessien tunnistamiseen olivat hyvin lyhyitä ja asiapitoisia. En pelkistänyt tämän aihealueen vastauksia vaan tiivistin vastaukset kirjaamalla niiden ydinsisällöt. Sosiaalityöntekijät nimesivät lapsiperheiden sosiaalityön ydinprosesseiksi avohuollon, jälkihuollon, sijaishuollon ja toimeentulotuen. Sosiaalityöntekijät myös pohtivat, mitä prosesseja ovat palvelunohjauksen ja puhelinneuvonnan prosessit. Sosiaalityöntekijät totesivat näiden prosessien kuuluvan yleensä johonkin prosessiin, yleensä toimeentulotukeen tai avohuoltoon. Sosiaalityöntekijät ehdottivat tukiprosesseiksi henkilöstöprosessia, tiimejä ja työnsuunnittelua. Yksi ryhmähaastatteluun osallistuneista työntekijöistä totesi toimistotyön olevan oleellinen osa kaikkea. Yksi sosiaalityöntekijöistä totesi monien prosessien saavan alkunsa kansliasta henkilöstä, joka ohjeistaa ja neuvoo infossa.

Jakamassani ryhmähaastattelun rungossa oli kuva prosessikartasta ja katsoimme kuviota prosessikartasta. Selitin prosessikarttaa ryhmähaastatteluun osallistuneille työntekijöille. Kerroin ydinprosesseja olevan A, B, C ja D ja että heillä ne ovat avohuolto, sijaishuolto, jälkihuolto ja toimeentulotuki (Kuvio 2). Kerroin niiden alkavan asiakkaasta ja päättyvän asiakkaaseen sekä tukiprosessien ja johtamisen tukevan niitä.

Kuvio 2. Lapsiperheiden sosiaalityön prosessikartta on piirretty mukailleen Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunnan (2012) esimerkkiä prosessikartasta.

Prosessikartassa olevia muita kohtia, kuten strategiaa, arvoja, visioita sekä johtamista ja ohjausta, emme käsitelleet ryhmähaastattelussa.

Ryhmähaastattelussa kartoitin jälkihuollon asemaa suhteessa muihin prosesseihin. Jälkihuollon asemaa koskevan kysymyksen kohdalla haastateltavat olivat hiljaa ja avasin kysymystä. Kysyin, onko jälkihuolto samanarvoinen suhteessa muihin prosesseihin, esimerkkeinä mainitsin ajankäytön ja ohjeistuksen. Vastaukset tähän kysymykseen kuuluivat alaluokkaan jälkihuollon asema. Vastaukset pelkistin analyysirungon avulla kahteen ilmaukseen. Näitä ilmauksia olivat merkittävä asema ja alaikäisten lastensuojelun asiakkaiden tarpeet ensisijaisia jälkihuoltoon verrattuna. Haastattelussa ilmeni kohdeorganisaatiossa olevan paljon jälkihuoltoonuria. Sosiaalityöntekijät näkivät jälkihuollon aseman nuoren prosessissa merkittävänä.

Niin onhan se.. merkitykselliset kolme vuotta, jotka siinä on vielä aikaa työskennellä.

Sosiaalityöntekijät totesivat jälkihuollon kuitenkin vievän ajankäytöllisesti paljon vähemmän aikaa. Haastattelussa ilmeni, että jos jotain aikaa tarvitsee siirtää tai jostakin tarvitsee tinkiä, se on usein jälkihuolto. Eräs sosiaalityöntekijä totesi kyseessä (jälkihuollossa) olevan aikuisen ihmisen.

Ryhmähaastattelussa kartoitin jälkihuollon palveluiden järjestämistä. Kysyin haastateltavilta, että tuottaako kunta itse palveluita ja käyttääkö kunta ostopalveluita. Kysyin, onko kuntien yhdessä järjestämiä palveluita ja seudullista yhteistyötä. Jälkihuollon palvelujen järjestämistä koskevien vastausten kohdalla en pelkistänyt vastauksia vaan tiivistin ne kirjaamalla ydinsisällöt. Ryhmähaastattelussa tuli ilmi kunnan järjestävän itse osalle nuorista jälkihuollon palvelut. Jälkihuolto järjestetään tällöin lastensuojelun perhetyöntekijöiden käynteinä. Kunnan itse järjestämässä jälkihuollossa ovat mukana myös etsivä nuorisotyö ja sosiaaliohjaajat. Jälkihuolto järjestetään ostopalveluina nuoren asuessa toisella paikkakunnalla. Esimerkkeinä ostopalveluista toisella paikkakunnalla mainittiin nuoren tukihenkilön tarve ja tuen tarve asumiseen. Haastattelussa ilmeni, ettei kuntien välinen yhteistyö ole tutkimukseni kohdeorganisaatioissa systemaattista yhteistyötä. Yhteistyön todettiin muiden kuntien kanssa tulevan siitä, että asiakas asuu toisella paikkakunnalla ja käyttää (asuin)kaupungin palveluita. Yhteistyö tulee toisen paikkakunnan laskutuksen myötä. Muiden kuntien kanssa on aika vähän sellaista yhteistyötä, jossa pidettäisiin palavereja tavoitteista ja suunnitelmista. Joidenkin asiakkaiden kanssa todettiin olevan myös tällaista yhteistyötä.

Jälkihuollon asiakas ja prosessi. Olen kirjoittanut ryhmähaastattelun tulosten kaksi pääluokkaa yhteen, koska pääluokkien sisällöt menevät osittain ristiin. Nämä kaksi pääluokkaa ovat jälkihuollon asiakas ja jälkihuollon prosessi. Jälkihuollon prosessin määrittelyn aloitimme asiakkaan määrittelystä. Kerroin, että asiakasta voidaan määritellä esimerkiksi lain mukaan tai muuten luonnehtia. Sosiaalityöntekijöiden vastauksia koskien jälkihuollon asiakasta en pelkistänyt vaan tiivistin ne kirjaamalla vastausten ydinsisällöt.

Haastattelussa ilmeni, että kahdeksantoista vuotta täyttäneiden nuorten kohdalla jälkihuollon asiakkuus on selkeää. Haastateltavat totesivat, että alaikäisten kohdalla jälkihuollon määrittely on epäselvempää. Haastateltavat totesivat, että osalla alaikäiset siirtyvät avohuollon asiakkaiksi ja osalla jälkihuollon asiakkaiksi sekä eri kunnissa käytännöt vaihtelevat tämän asian suhteen. Haastattelussa tuli kuitenkin ilmi työntekijöiden olevan tietoisia alaikäisten kuulumisesta jälkihuollon piiriin kotiutuessaan esimerkiksi huostaanoton jälkeen.

Ryhmähaastattelussa selvitin kohdeorganisaation sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä asiakkaiden tarpeista ja vaatimuksista sekä jälkihuollon myöntämisen perusteluista. Sosiaalityöntekijöiden vastaukset sijoittuivat ristikkäisesti kahteen yläluokkaan, jälkihuollon asiakkaaseen ja jälkihuollon prosessiin kysymyksen asettelutani johtuen. Alaluokkia olivat asiakkaan tarpeet ja vaatimukset sekä perustelut jälkihuollon myöntämiselle. Pelkistettyjä ilmauksia ovat sijoituksen kantavuuden turvaaminen, lain velvoite, asiakkaan erityisen tuen tarve johtuen taustastaan ja/tai problematiikastaan, asiakkaan heikot omat verkostot ja asiakkaan auttaminen. Haastattelussa yhdeksi perusteluksi nimettiin sijoitus ja se, ettei se valuisi hukkaan vaan työ kantaisi. Sosiaalityöntekijät totesivat haastattelussa myös, että jälkihuoltoa pitää tarjota ja sitä pitää saada. Haastattelussa nostettiin esiin, että monilla sijoituksessa olleilla ei ole biologisesta perheestään minkäänlaista tukea ja osalla on taustallaan tietynlaisia vajavuuksia. Esimerkkeinä näistä vajavuuksista mainittiin kiintymyssuhdeaukko ja sosiaalisten taitojen heiveröisyys. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin myös asiakkaan auttamisen.

Ryhmähaastattelussa kartoitin sosiaalityöntekijöiden näkemystä jälkihuollon tavoitteesta sekä päämäärästä. Tarkensin vielä kysymällä, että mihin jälkihuolto tähtää ja mikä on tavoite jälkihuollon loppuessa. Pyysin myös sosiaalityöntekijöiltä aika lyhyttä ja yleisluontoista määritelmää jälkihuollon alkamisesta ja päättymisestä. Sosiaalityöntekijöiden vastaukset näihin aihepiireihin olivat selkeitä ja lyhyitä, joten en pelkistänyt vastauksia. Vastaukset tavoitetta ja päämäärää koskien olivat asiakkaan itsenäinen pärjääminen ja kasvaminen aikuisuuteen. Vastauksena oli myös kasvaminen aikuisen ihmisen velvollisuuksiin ja vastuunottoon sekä niiden itsenäiseen hoitamiseen. Sosiaalityöntekijät kertoivat jälkihuollon alkavan siitä, kun huostaanotto tai sijoitus päättyy. Jälkihuollon todettiin päättyvän vii-

meistään asiakkaan täyttäessä 21 vuotta tai asiakkaan halutessa jälkihuollon päättymistä. Sosiaalityöntekijät totesivat, ettei asiakkaalla ole jälkihuoltoon veloitetta.

Tulo jälkihuollon piiriin/ suunnitteluprosessi. Neljäs yläluokka on jälkihuollon prosessin suunnitteluvaihe. Tähän pääluokkaan liittyvät sosiaalityöntekijöiden vastaukset olivat pääasiassa hyvin selkeitä ja asiapitoisia, joten en pelkistänyt vastauksia. Tiivistin sosiaalityöntekijöiden vastaukset kirjaamalla niiden ydinsisällöt. Haastattelussa ilmeni, että nuorten kanssa suunnitellaan prosessit siten, että ne ovat jokainen oman näköisiä. Suunnittelu tehdään aina sitä silmällä pitäen, että asiakkaan pitäisi kohta pärjätä itsenäisesti. Jo suunnitteluvaiheessa asiakasta yritetään tukea siihen, että asiakas selviäisi sekä tarvitsisi jälkihuollossa enää ehkä vähän vähemmän tukea ja että asiakkaalla olisi jo tärkeimmät valmiudet pärjätä omillaan. Valmiuksien hiomisen pitäisi oikeastaan olla ehkä enemmän sitä jälkihuollon työtä.

Ryhmähaastattelussa selvitin, missä vaiheessa jälkihuollon suunnittelu alkaa ja millä tavalla. Haastattelussa tuli ilmi, että kohdeorganisaatiossa monen sijoitettuna olevan asiakkaan kohdalla jälkihuollon suunnittelu alkaa, kun asiakas on täyttänyt seitsemäntoista vuotta. Tässä vaiheessa on asiakassuunnitelma, jonka yhteydessä aletaan puhua itsenäistymisestä, jälkihuollosta sekä siitä, mihin nuori sitten menee. Tähän vaiheeseen kuuluu myös periaatteellinen päätös siitä, että haluaako nuori ylipäättänsä ottaa vastaan jälkihuoltoa. Nuoren päätöksestä riippuu, aletaanko sijoituksen aikana tehdä jotakin ja järjestelemään palveluita. Tarkoituksena on, että palveluprosessi olisi valmiina ja olisi selvää miten jälkihuolto jatkuu, kun sijoitus päättyy. Usein jälkihuoltoa sivutaan myös siinä kohtaa, kun asiakkaalle valitaan toisen asteen koulutuspaikkaa. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että vaikka varsinaisen jälkihuollon asiakassuunnitelma on nuoren täyttäessä kahdeksantoista vuotta tai ihan päivää, paria ennen sitä, edeltää tätä kuitenkin suunnittelu.

Ryhmähaastattelussa kartoitin lapsiperheiden sosiaalityön toteuttaman jälkihuollon suunnittelussa mukana olevia tahoja ja suunnitteluvaiheen tapahtumia/työnjakoa. Sosiaalityöntekijät kertoivat suunnittelussa olevan mukana asiakkaan, sosiaalityöntekijän, vanhempien/huoltajien, asiakkaan tuntevan laitoksen henkilökunnan sekä toisinaan myös aika varhaisessa vaiheessa ulkopuolisen ostopalvelun tulevan

työntekijän. Ulkopuolisen työntekijän todettiin olevan mukana viimeistään paria viikkoa ennen kuin asiakas täyttää kahdeksantoista. Jokaisen mukana olevan tahon rooli sovitaan melkein aina tapauskohtaisesti. Eräs haastateltava tarkensi vielä, että ostopalveluiden kohdalla sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu selvittää esimerkiksi, että mikä palvelu asiakkaalle tulee.

Jälkihuollon suunnittelusta puhuttaessa otin vielä itse esiin asiakassuunnitelman. Pyysin vielä tarkennusta siihen, mitä suunnitteluvaiheessa tapahtuu ja erityisesti sosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että asiakassuunnitelmassa (neuvottelu) arvioidaan koko ajan nuoren tilannetta. Tämän vastauksen kohdalla tarkensin ja kysyin, onko sosiaalityöntekijän rooli periaatteessa asiakassuunnitelmapalavereissa, joissa he vievät jälkihuoltoasiaa eteenpäin. Sosiaalityöntekijät kertoivat jälkihuoltoa suunniteltavan palavereissa ja niissä lyötävän suunnitelmille raamit. Että mitä nuori on valmis ottamaan, mitä sosiaalityö tarjoamaan ja mitä palveluita löytyy. Usein laitoksen, sijaisperheen tai perhekodin tehtäväksi jää käytännössä toteuttaa esimerkiksi muutto omaan asuntoon. Suunnitteluvaiheessa myös keskustellaan itsenäistymisvaroista ja määrittellään käyttötarpeet, eli mihin varoja voidaan käyttää.

Selvitin ryhmähaastattelussa tärkeimpiä rooleja, vastuita, päätöksiä tai pelisääntöjä jälkihuollon suunnittelussa. Haastattelussa ilmeni, että käytännössä asiakas voi toivoa ja yhdessä mietitään, onko se mahdollista. Sosiaalityöntekijä myöntää jälkihuollon. Tässä vaiheessa haastattelua yksi haastateltavista sosiaalityöntekijöistä toi esiin asiakkaan roolin muutoksen ja muutoksen pelisäännöistä siirryttäessä sijaishuollosta jälkihuoltoon.

Pelisäännöistä vielä sen verran, että asiakas saa itse määrittellä, onko siellä enää vanhempia mukana vai hoidetaanko me asiat enää vaan hänen kanssaan. Tavallaan roolitus muuttuu siinä vaiheessa, kun siirrytään jälkihuoltoon. Asiakas saa päättää jo itse, että mitä hän haluaa. Että me ei olla enää määräävässä asemassa, niin kuin ollaan sijaishuollon aikana.

Keskustelussa nousi esiin, että suunnitteluvaiheessa asiakas tosin on vielä alaikäinen. Aikaisemmin haastattelussa olikin tullut jo ilmi, että asiakas tekee periaatteellisen päätöksen jälkihuollon vastaanottamisesta.

Ryhmähaastattelun avulla kartoitin dokumentteja/asiakirjoja ja jälkihuollon suunnittelun arviointia sekä mahdollisia arviointimittareita. Suunnitteluvaiheessa sosiaalityön käyttämiä dokumentteja ovat asiakassuunnitelma ja sijoituspaikasta tulleet kuukausiraportit. Jälkihuollon suunnitteluvaiheessa peilataan myös jonkin verran sijoituspaikasta tulleisiin kuukausiraportteihin. Peilataan, että minkälaista tukea asiakas ehkä tarvitsee. Jos asiakas ei esimerkiksi pysty käyttämään rahaa, tarvitsee suunnitella, että miten sitä opetellaan. Haastateltavat totesivat, että jälkihuollon suunnittelun arviointi menee heillä nuorikohtaisesti. Arviointi menee myös nuoren pulman puitteissa, sen mukaan mitä on ollut ja mihin vielä pitää keskittyä.

Jälkihuollon suunnitteluvaiheen alaluokkaan haasteet/ongelmat muodostin sosiaalityöntekijöiden vastauksista neljä pelkistettyä ilmausta. Näitä ilmauksia olivat asiakkaalla ja aikuisella toisinaan eriävät näkemykset tuen tarpeesta, nuoren mahdollinen sitoutumattomuus suunnitteluun, jälkihuollon tukipalveluiden saatavuuden vaihtelu eri paikkakunnilla sekä koulutus- ja sijoituspaikkojen välisten etäisyyksien kohtaaminen. Haastattelussa tuli ilmi, että nuorella voi olla epärealistiset kuvat itsenäisestä selviytymisestäään ja aikuisten ollessa eri mieltä suunnittelusta tulee vähän haasteellisempaa. Keskustelussa nousi esiin nuoren roolin muutos jälkihuollon suunnittelun ja toteutuksen välillä. Nuoren ollessa alaikäinen tai huostassa, hän voi olla vastahankaan sekä negatiivinen. Täysi-ikäisenä, jälkihuollon alkaessa asenne voikin olla ihan erilainen, mutta kuitenkin jää puuttumaan suunnittelutyöstä nuoren täysillä mukana olo. Sosiaalityöntekijät myös mainitsivat jälkihuollon tukipalveluiden tilanteen olevan eri paikkakunnilla erilainen. Sijoituspaikkojen ja koulutuspaikkojen kohtaaminen sekä paikkakuntien koulutustarjonta nostettiin myös esiin.

Ryhmähaastattelussa selvitin myös jälkihuollon suunnitteluvaiheen kehittämistarpeita. Tähän kohtaan yksi haastateltavista ehdotti, että jälkihuollon suunnitteluun voisi olla peruskaava, runko, malli tai ohjenuora. Mallissa olisi, mitä otetaan huomioon. Haastateltava arveli, että se helpottaisi uutta työntekijää ja käytännöistä tulisi yhdenmukaisempia. Haastateltava totesi pulmallista olevan sen, että kun kaikki on erillään, ei voi oikein arvioida työn tulosta.

Jälkihuollon toteuttaminen/ tukemisprosessi. Viides yläluokka muodostuu jälkihuollon tukemisprosessiin liittyvistä asioista. Jälkihuollon palvelun alkamista, toteutuksessa mukana olevia tahoja ja jälkihuollon tukemisvaiheen palveluja koskevien vastatusten kohdalla en pelkistänyt vastauksia. Tiivistin vastaukset kirjaimalla niiden ydinsisällöt.

Haastateltavat totesivat jälkihuollon palvelun alkavan siitä, kun nuori täyttää kahdensantoista vuotta tai nuoren kotiutuessa. Palvelu voi alkaa esimerkiksi nuoren kotiutuessa 16 -vuotiaana. Haastateltavat totesivat nuoren itsenäistyvän. Pääsääntöisesti nuoret muuttavat omaan asuntoon ja harva palaa siinä vaiheessa enää kotiinsa. Myös tuettu asuminen on yksi vaihtoehto. Jälkihuollon toteuttamiseen kuuluu myös jälkihuollon aloituspalaveri. Palaverissa suunnitellaan, mitä, minkälaista ja kuinka paljon (tukimuotoja ja palveluita). Haastateltavat totesivat toteutuksen kokoonpanon riippuvan siitä, mitä jälkihuoltoon on suunniteltu. Jälkihuollon toteutuksen ydin ovat sosiaalityöntekijä ja nuori, jotka suunnittelevat jälkihuoltoa. Taloudelliselta puolelta etuuskäsittelijä on toteutuksessa mukana. Toteutuksessa on mukana myös palveluntarjoaja. Jos jälkihuoltoon kuuluu ostospalvelu, niin myös tämä taho on mukana. Mukana voi olla kunnan oma perhetyöntekijä tai esimerkiksi etsivä nuorisotyöntekijä. Vanhemmat ovat mukana jälkihuollon toteutuksessa, jos nuori haluaa.

Ryhmähaastattelussa kartoitin tarjottavia jälkihuollon tukemisvaiheen palveluja ja tukitoimia. Esimerkkeinä luetteloin taloudellisen tukemisen ja asumisen tukemisen. Haastateltavat mainitsivat taloudellisesta tukemisesta toimeentulotuen. Haastateltavat totesivat, että opintolaina kompensoidaan toimeentulotuella. Taloudellista avustusta voi saada myös harrastusmenoihin ja koulunkäyntiin. Tukea voi saada koulukirjoihin, muihin opintoihin liittyviin tarvikkeisiin ja ajokorttiin voi saada 400 euroa. Kysyin myös, saako tukea perhe- tai sukulaissuhteiden hoitoon. Haastateltavat totesivat matkakuluja maksettavan jälkihuollon piirissä.

Haastateltavat kertoivat osalla nuorista olevan tukiperheen, mikä jatkuu edelleen myös jälkihuollon piirissä. Haastateltavat totesivat myös usein sijoituspaikkojen jatkavan nuoren tukemista jälkihuollon piirissä. Varsinkin nuorisokodeista ja sen tyyppisistä ostetaan usein jälkihuollon palveluja. Kysyin myös tukihenkilön käy-

töstä. Tukihenkilö ja ylipäätään tukityö kuuluvat jälkihuollon palveluihin. Haastateltavat mainitsivat myös, että psykoterapian omavastuut huomioidaan. Kysyin sosiaalityön omasta tuesta ja sosiaalityöntekijän nuoren tapaamisesta. Haastattelussa ilmeni, että joitakin nuoria tavataan enemmän ja joitakin vähemmän. Tapaaminen riippuu nuoren tarpeesta sekä myös nuoren omasta tahtotilasta koskien suhteen ylläpitoa. Vähintään nuorta kerrottiin tavattavan asiakassuunnitelmia tehtäessä nuorten jälkihuoltopalaverissa.

Kysyin myös tuetusta asumisesta ja haastateltavat totesivat heillä olevan tuettua asumista. Asumiseen liittyen vuokratuotot maksetaan. Haastateltavat totesivat asunnon etsimisen olevan usein esimerkiksi nuorisokotien tehtävä. Nuorisokodit etsivät nuoren kanssa yhteistyössä asuntoa, selvittelevät asuntoon liittyviä asioita sekä esimerkiksi kalustavat asuntoa. Myös itsenäistymisvarat mainittiin yhdeksi työvälineeksi tässä kohden. Haastattelussa tuli ilmi sellaisten nuorten olevan aika hyvin tuettuja ja palveluiden piirissä, jotka ottavat vastaan heille ostetun palvelun. Toisella paikkakunnalla asuvien ja tukipalveluista kieltäytyvien nuorten kohdalla sosiaalityön vaikutusmahdollisuuksien todettiin olevan todella vähäiset.

Ryhmähaastattelussa selvitin jälkihuollon toteutuksen tärkeimpiä rooleja, vastuita, päätöksiä ja ohjeistuksia. Haastateltavat totesivat, että asiakassuunnitelmassa suunnitellaan, kuka tekee mitäkin. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista muodostin alaluokkaan sosiaalityöntekijän rooli kolme pelkistettyä ilmausta. Nämä pelkistetyt ilmaukset olivat nuoren vastuuttaminen, kuuleminen ja sitouttaminen. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin sosiaalityöntekijän roolin jälkihuollon nuoren vastuuttajana. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, ettei tee itse asioita nuoren puolesta, vaan ennemminkin ”tuuppii” nuorta hoitamaan itse asian ja sitten laittaa tilille rahaa kuittia vastaan. Sosiaalityöntekijän rooliin liittyen ryhmähaastattelussa nostettiin esiin nuoren kokemuksen ja näkemyksen kuuleminen. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin jälkihuollon vapaaehtoisuuden ja näkivät tehtävänään myös jossakin määrin nuoren sitouttamisen tuen vastaan ottamiseen.

Ryhmähaastattelussa kartoitin jälkihuollon tukemisvaiheen dokumentteja. Dokumentteihin liittyviä vastauksia en pelkistänyt, vaan tiivistin vastaukset kirjaamalla niiden ydinsisällöt. Tukemisvaiheen dokumentteina sosiaalityöntekijät mainitsivat asiakassuunnitelman, päätökset ja jälkihuollon ostopalveluilta tulevat raportit.

Päätökset tulee tehdä toimeentulotuesta ja kaikesta mitä korvataan. Esimerkkinä korvattavasti menoista mainittiin harrastusmenot ja itsenäistymisvarat. Dokumentteista keskusteltaessa ilmeni, että nuorten välillä on eroa. Ero riippuu nuoren omasta sitoutumisesta. Jos on esimerkiksi ostettu palvelu, liittyy jälkihuoltoon palvelureja ja muita vastaavia. Jos nuori ei halua mitään tukia, niin nuori tapaa silloin sosiaalityöntekijää joskus tai esimerkiksi etsivää nuorisotyöntekijää.

Ryhmähaastattelun vastausten perusteella sosiaalityöntekijät arvioivat tukemisvaiheen onnistumista nuoren tilanteen ja edistymisen perusteella. Pelkistin haastateltavien puheenvuorot koskien jälkihuollon onnistumisen arviointia neljäksi ilmaukseksi, joita ovat ammatillisen koulutuksen saaminen, itsensä elättäminen, asioiden itsenäinen hoitaminen ja nuoren pärjääminen.

..kun jälkihuolto on päättymässä ja mikä tilanne on siinä. Kun pysähdytään tarkastelemaan ja näyttää siltä, että nuori pärjää ja seisoo omilla jaloillaan. Että prosessi on edennyt siihen pisteeseen, että on saanut sen tarvittavan tuen.

Eräs haastateltavista totesi, että tulosten näkeminen prosessin aikana voi olla vaikeaa ja sitten ehkä jälkeenkä voi nähdä niitä tuloksia. Onnistumisen arvioinnista keskusteltaessa nousi esiin myös sosiaalityöntekijöiden iloitseminen nuorten onnistumisista.

Alaluokkaan jälkihuollon tukemisprosessin haasteet ja ongelmat muodostin sosiaalityöntekijöiden vastauksista kolme pelkistettyä ilmausta: nuoren sitoutuminen, nuoren tavoitettavuus ja työntekijöiden vaihtumiset. Nuorten sitoutuminen ja ylipäätään koko jälkihuoltoon mukaan lähteminen nousi keskustelussa esiin ongelmallisena asiana. Sitoutumisesta puhuttaessa eräs työntekijöistä totesi jälkihuoltoon sitoutumattomien nuorten olevan työntekijän kannalta haaste myös siinä mielessä, että näitäkin nuoria pitäisi muistaa metsästä. Elleivät nuoret sitten tee täysin selväksi, että he eivät mitään (tukea ja palvelua) halua tai ota. Haastattelussa myös todettiin harvan nuoren heti suoraan ilmaisevan, etteivät haluaisi tukea. Lähiinnä taloudellista tukea todettiin nuorten haluavan. Myös nuoren tavoitettavuus ja tavoittaminen nousi esiin jälkihuollon ongelmia koskevissa vastauksissa. Prosessin hankalina ja haastavina kohtina nähtiin myös työntekijän vaihtumiset. Esimerkiksi tukihenkilön tai sosiaalityöntekijän vaihtuminen saattaa vaikuttaa jälkihuollon sujumiseen tai nuoren sitoutumiseen jatkossa.

Kartoitin ryhmähaastattelussa tukemisprosessin kehittämistarpeita. En pelkistänyt kehittämistarpeita koskevia vastauksia analyysirungon avulla vaan tiivistin vastaukset kirjaamalla niiden ydinsisällön. Yksi haastateltavista totesi kehittämistarpeen olevan ainakin siinä, että sosiaalityöntekijä ehtii tapaamaan nuorta. Tämän kysymyksen kohdalla nousi keskustelua nuoren tapaamisesta. Sosiaalityöntekijän ja nuoren tapaamisten sekä sosiaalityöntekijän tekemän ohjaamisen kohdalla tuli esiin kaksi näkemystä. Yksi haastatelluista totesi, että sosiaalityöllä ei ole tavaltaan mahdollisuuttakaan lähteä nuorta ohjauksellisesti tukemaan. Yksi haastatelluista kertoi pyrkivänsä ensimmäiset kuukaudet tapaamaan nuorta ja opettamaan käytännön tuen hakemiseen. Haastateltava totesi toimeentulotukeen liittyvien tapaamisten yhteydessä edellisessä työpaikassaan nähneensä nuorta ja yrittäneensä keskustella esimerkiksi opinnoista.

Jälkihuollon päättymisen/ päättämisen prosessi. Kuudes ja viimeinen yläluokka muodostui jälkihuollon päättämistä koskevista asioista. Ryhmähaastattelussa kartoitin päättämisen mukana olevia tahoja, koska ja miksi jälkihuolto päättyy sekä päättämisen vaiheeseen tapahtumia. Suurin osa jälkihuollon päättämistä koskevista sosiaalityöntekijöiden vastauksista oli niin lyhyitä ja tiiviitä sisällöltään, että en pelkistänyt ilmauksia. Haastateltavat totesivat lain määräävän, että jälkihuolto päättyy 21-vuotiaana. Jos kyseessä on alaikäinen asiakas, on hänellä viisi vuotta aikaa jälkihuollon päättämiseen ja jälkihuolto päättyy, jos asiakas ei ole tarvinnut sosiaalityön palveluita. Jälkihuolto päättyy myös nuoren kieltäytyessä jälkihuollosta. Jälkihuollon päättämisen mukana nuori itse ja sosiaalityöntekijä. Jos mukana on ollut joku muu tukitaho, myös se on jälkihuollon päättämisen mukana. Jälkihuollon päättämisen mukana tarvittavat yhteistyötahot.

Haastateltavat kertoivat, että jälkihuollon päättyessä pitää olla asiakassuunnitelma. Sosiaalityöntekijä tekee päätökset ja sulkee jälkihuollon, eli palvelu suljetaan. Jos jälkihuollon nuoren asiakkuus ohjautuu aikuissosiaalityöhön, niin silloin todetaan asiakkuuden jatkuvan aikuissosiaalityössä. Haastateltavat totesivat, että siirtäminen aikuissosiaalityöhön kertoo asiakkaan olevan tuen piirissä. Monella nuorella aikuisella tuen tarve jatkuu vielä 21 vuoden jälkeenkin, eikä tuki ja tuen tarve pääty siihen. Tällöin aikuissosiaalityö on mukana. Haastateltavat kertoivat, että sosiaalityö on heillä jaettu lapsiperheiden tiimiin ja aikuissosiaalityön tiimiin. Tarkeys ja kysyin, onko aikuissosiaalityö jo jälkihuollossa mukana. Haastateltavat

totesivat aikuissosiaalityön olevan jälkihuollossa mukana, mutta lapsiperheiden sosiaalityön jäävän pois nuoren täyttyessä 21 vuotta. Ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät totesivat, että kaikkien kohdalla ei riitä, että jälkihuolto päättyy lain vaihtoehtoon vaan tarvitsisi olla jälkihuollon jatko-aika.

Ryhmähaastattelussa kartoitin jälkihuollon päättymisen tärkeimpiä rooleja, vastuuta, päätöksiä, dokumentteja ja arviointia. Jälkihuollon päättämisen päätös ja dokumentti on jo aiemminkin päättämisen yhteydessä mainittu asiakassuunnitelma. Yksi haastateltavista totesi jälkihuollon päättymisen jälkeen jatkoon olevan asiakkaan itsensä vastuulla. Yksi haastateltava kertoi, että jälkihuoltoa arvioidaan pyytämällä asiakkaalta kokonaisarvio. Asiakkaalta kysytään, miltä jälkihuolto on tuntunut ja mitkä ovat jatkosuunnitelmat. Kartoitin myös jälkihuollon päättämisvaiheen haasteita ja ongelmia sekä kehittämistarpeita. Päättämisvaiheen alaluokkaan haasteet/ongelmakohdat muodostin sosiaalityöntekijöiden vastauksista pelkistetyt ilmaukset: asiakkaalla päättymisen hetkellä tuen tarvetta enemmän kuin aikuis-sosiaalityö pystyy antamaan, työntekijän vaihdos ja aikuissosiaalityön palveluiden saatavuus. Jos nuori siirtyy aikuissosiaalityön puolelle, myös työntekijä vaihtuu ja monelle nuorelle se on kipeä kohta. Haasteiden/ongelmien kohdalla ryhmähaastattelussa nostettiin esiin aikuissosiaalityön erilaisten palveluiden saatavuus, esimerkkinä mainittiin mielenterveyspalvelut.

Sosiaalityöntekijät kertoivat myös, että jos asiakkaalla on vielä paljon tuen tarvetta jälkihuollon päättyessä, he pyrkivät siirtäen vaihtamaan asiakkaan aikuis-sosiaalityöhön. He kertoivat, että heidän aikuissosiaalityönsä pystyy vielä ”kädestä pitäen ohjaamaan” asiakasta. Nuoren asuessa toisella paikkakunnalla pyritään vielä ohjaamaan johonkin vastaavaan. Myös yhteispalaverin todettiin olevan tärkeä ja hyvä keino siirtäen vaihtaa tietoa. Esimerkiksi jälkihuollon päätöspalaveriin tulee tällöin aikuissosiaalityön puolelta työntekijä. Lopuksi eräs haastateltavista totesi, että jos kaikki on hyvin, eikä tarvitse mitään tällaisia, voidaan asiakkuus tyytyväisenä päättää eikä tarvitse siirtää aikuissosiaalityöhön. Jälkihuollon päättämisvaiheen kehittämisehdotuksia haastateltavat eivät kysyttäessä nimenneet.

6 TEOREETTISEN JA EMPIIRISEN ONGELMA-ANALYYSIN JOHTOPÄÄTÖKSET

Prosessien tunnistaminen, prosessikartta sekä palveluiden järjestäminen. Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella sosiaalityön järjestämisen tapa vaihtelee kunnittain (Palmamäki 2008, 44 - 45). Ydinprosessien määrittelemisen ja prosessikartan avulla voidaan tarkastella sitä, kuinka kohdeorganisaation sosiaalityö on järjestetty. Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa selkeinä ydinprosesseina erottuivat avohuollon, sijaishuollon, jälkihuollon ja toimeentulotuen prosessit. Tukiprosessit nähtiin merkityksellisinä. Sosiaalityöntekijät näkivät jälkihuollon prosessin merkittävänä asiakkaan kannalta, mutta kokivat alaikäisten lastensuojelun asiakkaiden tarpeiden olevan ensisijaisia jälkihuoltoon verrattuna. Jälkihuollon prosessin jääminen muun lastensuojelutyön alle tulee esille myös aikaisemmissa tutkimustuloksissa (Laitonen 2006, 56; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 3).

Empiirisen ongelma-analyysin perusteella jälkihuolto järjestetään kohdeorganisaatiossa jokaiselle nuorelle yksilöllisesti. Lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden tulee hallita useita erilaisia prosesseja, eikä malli olekaan pitkälle eriytetty, kuten suurimmissa kaupungeissa. Työskentelyn haasteena voi olla kokemuksen myötä muodostuvien rutiinien ja erityisosaamisen puute (vrt. Saukko 2008, 46), koska työntekijän tulee hallita useita erilaisia prosesseja. Kohdeorganisaation prosessien kuvaaminen toimii yhtenä ratkaisuna tähän. Kohdeorganisaatiossa nuoren hyvin tunteminen on mahdollista asiakkaan polun kulkiessa samassa yksikössä koko hänen lastensuojelun asiakkuutensa ajan ja hänet voidaan huomioida yksilöllisesti (vrt. Saukko 2008, 46). Lastensuojelun laatusuosituksien mukaan työtä kehitettäessä tulisi myös varmistaa, että asiakkaan rinnalla kulkee joku sama työntekijä lastensuojelun prosessin eri vaiheissa. Laatusuosituksiin sisältyy myös hyvään vuorovaikutukseen kuuluva välittäminen. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 8, 14.) Ryhmähaastattelussa välittyi sosiaalityöntekijöiden välittäminen nuoresta. Nuoren saavutuksista kerrottiin iloittavan ja nuoresta kannettiin huolta esimerkiksi jälkihuollon päättyessä, jos hänen tuen tarpeensa oli vielä tässä vaiheessa suuri.

Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kertoivat kunnan itse järjestävän osalle nuorista palvelut ja jälkihuollon palveluita ostettavan nuoren asuessa toisella paikkakunnalla. Vastausten perusteella kuntien välinen yhteistyö tulee lähinnä asiakkaan asuessa toisella paikkakunnalla ja asiakkaan käyttäessä sijaintikuntansa palveluita sekä sijaintikunnan laskuttaessa. Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella jälkihuollon asiakkaan sijoituskuntaan jääminen lisäisi sijoittajakunnan ja sijoituskunnan välistä yhteistyötä (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 101).

Jälkihuollon asiakas. Prosessin kuvaamiseen kuuluu asiakkaan määrittely (Lecklin 2003, 139). Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastatteluun osallistuneet työntekijät olivat tietoisia siitä, kuinka lastensuojelulaki määrittelee lapsen/nuoren jälkihuolto-oikeuden. Työntekijöiden huomiot siitä, että jälkihuollon asiakkaan määrittely ei ole kaikille selkeää ja että kunnilla on toisistaan eroavat käytännöt asiakkaan määrittelyssä, ovat yhteneväisiä aikaisempien tutkimustulosten kanssa (vrt. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 199). Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa ei mainittu harkinnanvaraista jälkihuoltoa. Aikaisempien tutkimustulosten perusteella harkinnanvaraista jälkihuoltoa ei antanut lainkaan enemmistö tarkastuskunnista. Kunnissa, jotka tarjoavat harkinnanvaraista jälkihuoltoa, sen toteuttamisesta vastaa aikuissosiaalityö. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 93 - 94.)

Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa jälkihuollon myöntämisen perustelut näyttäytyivät selkeinä. Jälkihuollon myöntämisen perusteluiksi nimettiin sijaishuollon kantavuuden turvaaminen, lain velvoite, asiakkaan erityisen tuen tarve johtuen taustastaan tai problematiikastaan, asiakkaan heikot omat verkostot ja asiakkaan auttaminen. Perusteluista asiakkaan erityisen tuen tarve johtuen taustastaan tai problematiikastaan, lain velvoite, heikot omat verkostot ja sijaishuollon kantavuuden turvaaminen saavat tukea myös aikaisemmista tutkimustuloksista (Palmamäki 2008, 57 - 58). Lastensuojelun asiakkaan perhetaustassa oleviin vaikeuksiin ja asiakkaan problematiikkaan viitataan useissa teoreettisen ongelma-analyysin aikaisemmissa tutkimustuloksissa, samoin siihen ettei asiakas aina saa tukea biologiselta perheeltään (Kivistö 2006, 63; Pasanen 2001, 174 - 175; Reinikainen 2009, 30 - 36; Hukkanen 2002, 45; Törrönen & Vauhkonen 2012, 80; Huotari 2010, 55; Eronen 2013, 66). Aikaisempien tutkimustulosten perusteella

jälkihuoltonuoret tarvitsevat apua elämän eri osa-alueista esimerkiksi opintojen suorittamisessa, työhön sijoittumisessa ja raha-asioiden hoitamisessa (Törrönen & Vauhkonen 2012, 59, 64 - 65; Reinikainen 2009, 130 - 131; Huotari 2010, 78; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 145 - 146).

Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa ilmeni, että nuorten kanssa suunnitellaan prosessit siten, että ne ovat jokainen oman näköisiä. Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella lasten ja nuorten sijoittamiseen johtaneet syyt, sijoitusmuoto, sijoituspaikan pysyvyys, kokemukset sijoituksesta ja nuorten omien verkostojen tila vaihtelevat riippuen asiakkaasta. Itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten elämäntilanteet sekä taidot ja kyvyt itsenäisessä elämässä selviämiseen ovat vaihtelevia aikaisempien tutkimustulosten valossa. (Kivistö 2006, 58, 63 - 64, 67 - 71; Törrönen & Vauhkonen 2012, 35 - 36, 59, 80, 91; Reinikainen 2009, 30 - 36, 55 - 79; Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2013, 7; Eronen 2013, 60, 69 - 70; Huotari 2010, 55, 78.) Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella nuoren tarpeita vastaavan jälkihuoltoprosessin suunnitteleminen edellyttää huolellista perehtymistä nuoren yksilölliseen tilanteeseen.

Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella asiakkaaseen liittyvänä jälkihuollon kehittämisen paikkana voi pitää jälkihuoltonuorten vanhempien huomioimista (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 127). Jälkihuollon asiakkailta on teoreettisen ongelma-analyysin perusteella tarvetta raha-asioiden hoitamisen opettelemiseen (Törrönen & Vauhkonen 2012, 65; Laitonen 2006, 60; Huotari 2010, 78). Jälkihuollon asiakkaalla on myös keskimääräistä enemmän tarvetta koulutukseen ja työelämään ohjaamiseen (Törrönen & Vauhkonen 2012, 59; Reinikainen 2009, 130 - 131). Erosen (2013, 62) tutkimuksen huostaanotetuista lapsista koulunkäyntiongelmia oli 41 prosentilla. Reinikaisen tutkimushenkilöistä useimmat kokivat suoriutuneensa opiskelussa ja koulunkäynnissä huomattavasti huonommin kuin mihin toisenlaisissa olosuhteissa olisivat kykijensä puolesta pystyneet. Opintojen keskeyttämisen syinä tutkimushenkilöt ovat maininneet oman psyykkisen uupumuksensa, riittämättömän tuen opiskeluun ja sen, etteivät saaneet riittävästi keskittyä opiskeluun. (Reinikainen 2009, 84.) Jälkihuoltonuorten mahdollinen erityisen tuen tarve koulunkäyntiin ja opiskeluun tulee tunnistaa sekä tarvittaessa yhdessä asiakkaan ja muiden tahojen kanssa pohtia nuorelle sopivia koulutusväyliä ja tapoja tukea nuorta opinnoissa.

Jälkihuollon prosessin määrittely. Empiiriseen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kertoivat jälkihuollon lyhyesti määriteltynä alkavan siitä, kun huostaanotto tai sijoitus päättyy. Jälkihuollon todettiin päättyvän viimeistään asiakkaan täyttäessä 21 vuotta tai asiakkaan halutessa jälkihuollon päättymistä. Varsinaista jälkihuollon prosessia edeltää kuitenkin suunnittelu. Suunnittelun tarkoituksena on, että palveluprosessi olisi valmiina ja olisi selvää, miten jälkihuolto jatkuu, kun sijoitus päättyy. Organisaation prosessikarttaa ajatellen jälkihuoltoprosessi kulkee suunnitteluvaiheessa päällekkäin sijaishuollon prosessin tai avohuollon prosessin (lapsen ollessa sijoitettuna avohuollon tukitoimena) kanssa. Prosessin kuvaamista ajatellen tärkeää on tunnistaa myös prosessin päämäärä (Lecklin 2006, 139) ja empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelun perusteella jälkihuollon päämäärä näyttäytyy sosiaalityöntekijöille selkeänä.

Jälkihuollon suunnittelu. Prosessikuvaus sisältää etukäteisvalmistelut ja tulon palvelun piiriin (Rousu & Holma 2004, 7). Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella jälkihuollon suunnittelu aloitetaan yleensä ainakin kuukausia ennen sijoituksen päättymistä. Osa nuorista saa kuitenkin tietää sijaishuollon päättymisestä liian myöhään ja heidän jälkihuoltonsa suunnittelu alkaa liian myöhään. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 37, 71.) Huotarinen (2010, 60 - 61) tutkielman tulosten perusteella joidenkin nuorten jälkihuolto on suunnittelematonta. Nuoret eivät yleisesti ottaen ole aikaisempien tutkimustulosten perusteella saaneet sijaishuollosta lähtemisen suunnittelussa niin paljon tukea kuin olisivat odottaneet. Suurin osa nuorista kokee olleensa riittävän hyvin valmistautunut käytännön taidoissa, joita tarvitaan itsenäisessä elämässä. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 70 - 73, 77.) Kaikki sijoituspaikat eivät kuitenkaan valmenna nuoria riittävästi itsenäiseen elämään ja nuoren taidot itsenäisessä elämässä selviämiseen ovat heikot tai olemattomat (Törrönen & Vauhkonen 2012, 54; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108).

Empiirisen ongelma-analyysin perusteella sain kuvan, että kohdeorganisaatiossa jälkihuollon suunnittelu aloitetaan hyvissä ajoin nuoren täyttäessä seitsemäntoista vuotta. Sosiaalityöntekijät ovat myös tiedostaneet itsenäiseen elämään valmentamisen tärkeyden. Suunnittelu tehdään aina sitä silmällä pitäen, että asiakkaan pitäisi kohta pärjätä itsenäisesti. Ryhmähaastattelussa ei käynyt ilmi, kuinka sosiaalityöntekijät huolehtivat käytännössä itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen

valmentamisen tapahtumisesta. Ryhmähaastattelussa ei sivuttu ostopalveluiden laatua tai sijaishuoltopaikkoihin liittyviä puutteita. Jälkihuollon prosessin suunnitteluvaiheen haasteiksi/ongelmiksi ryhmähaastattelussa nousivat asiakkaan ja aikuisen toisinaan eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja nuoren mahdollinen sitoutumattomuus suunnitteluun. Jälkihuollon suunnittelussa ongelmallisena nähtiin jälkihuollon tukipalveluiden saatavuuden vaihtelu eri kunnissa.

Teoreettisen ongelma-analyysin aikaisemmissa tutkimustuloksissa sivutaan nuoren sitoutumattomuutta jälkihuoltoon (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 106 – 107; Palmamäki 2008, 75, 81). Aikaisemmista tutkimustuloksista ilmenee jälkihuollon tukitoimiin ja palveluihin liittyvä vaihtelu kunnasta toiseen (Vario ym. 2012, 37; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 102; Saukko 2008, 52). Palveluiden saatavuuden vaihtelu asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan (Vario ym. 2012, 37) sekä ryhmähaastattelun tulosten perusteella myös hankaloittaa sosiaalityöntekijän tekemää jälkihuollon suunnittelutyötä. Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa ongelmallisena nähtiin myös koulutus- ja sijoituspaikkojen välisten etäisyyksien kohtaaminen.

Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa kehittämistarpeiden kohdalla nousi esiin toive, että jälkihuollon suunnitteluun olisi peruskaava, runko, malli tai ohjenuora. Myös teoreettisen ongelma-analyysin aikaisemmissa tutkimuksissa ilmenee tarve jälkihuollon selkiyttämiseen (Palmamäki 2008, 79) ja suunnitelmallisemmalle otteelle (Saukko 2008, 51). Jälkihuollon prosessin kuvaamisella ja tämän kehittämishankkeen kehittämistehtävällä tähän kehittämistarpeeseen on mahdollista tarttua ja vastata. Prosessien kuvaaminen mahdollistaa käytännön työn esittämisen (Laamanen 2003, 23).

Teoreettisesta ongelma-analyysistä nousee esiin jälkihuollon suunnitteluun liittyviä kehittämistarpeita. Jälkihuoltoon siirtymistä pitäisi valmistella nuorten mukaan nykyistä enemmän. Jälkihuollon suunnitteluvaiheessa asiakassuunnitelmissa pitäisi pyrkiä määrittelemään, mitkä ovat tavoitteet ja käytännön keinot nuoren itsenäiseen elämään valmistumisessa sijoitus-/sijaishuoltopaikassa. Jälkihuollon palveluiden suunnittelun kohdalla tulee ilmi yksilöllisyyden merkitys: nuoren omien tarpeiden ja toiveiden merkitys sekä nuorten halu määritellä itse palveluitaan. Nuoret myös kaipaavat tietoa jälkihuollon palveluista ja avusta. (Huotari

2010, 80; Vario ym. 2013, 35 - 36; Törrönen & Vauhkonen 2012, 94 – 97; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108, 110; Eronen 2013, 72.)

Jälkihuollon toteutus. Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelun tuloksista on löydettävissä suurin osa niistä palveluista ja tukitoimista, jotka kuuluvat jälkihuollon sisältöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §). Ryhmähaastattelussa ei mainittu vertaisryhmätoimintaa eikä muuta tukemista koulunkäynnissä, ammatin hankkimisessa sekä läheisten ihmissuhteiden hoidossa (vrt. Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §). Ryhmähaastattelussa emme tiiviistä aikataulusta johtuen pystyneet käsittelemään asioita yksityiskohtaisesti. Todennäköisesti jälkihuoltoon kuuluva muu tukeminen sisältyy esimerkiksi tukiperheiden ja -henkilöiden toteuttamaan tukityöhön tai sosiaaliohjaajien, perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden tekemään työhön nuorten tapaamisten yhteydessä. Verrattaessa ryhmähaastattelun tuloksia ongelma-analyysin aikaisempiin tutkimustuloksiin, vaikuttaa kohdeorganisaation jälkihuollon palveluiden ja tukitoimien saatavuus olevan melko yleistä tasoa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksen (6/2012, 103) mukaan suurin osa jälkihuollon tukitoimista sekä palveluista oli kohtalaisesti saatavilla. Suurimmassa osassa kuntia ei käytetä kuitenkaan kaikkia lastensuojelulaissa olevia jälkihuollon tukimuotoja ja palveluita. Puuttuvia tukitoimia olivat esimerkiksi tukiperhe, vertaisryhmätoiminta, tuki ja ohjaus koulunkäyntiin sekä ohjaus ja tuki asumiseen.

Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella säännökset koskien jälkihuollon palveluja sekä tukitoimia ovat hajallaan lastensuojelulaissa (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 119). Aikaisempien tutkimustulosten perusteella asiakkaat kaipaavat jälkihuollon antamasta avusta ja palveluista asioista tarkempaa tietoa (Huotari 2010, 80; Vario ym. 2012, 35). Empiirisen ja teoreettisen ongelma-analyysin perusteella jälkihuollon tarjoamista palveluista ja tukitoimista on hyvä olla olemassa asiakasta ja työntekijää varten kuvaukset, jossa palvelut ja tukitoimet on jäsennetty selkeällä ja konkreettisella tavalla.

Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelun perusteella jälkihuollon tukemisprosessin haasteita ja ongelmia ovat nuoren sitoutuminen, nuoren tavoitetta-

vuus ja työntekijöiden vaihtumiset. Ryhmähaastattelussa nostettiin esiin työntekijöiden vaihtumisen negatiivinen vaikutus jälkihuollon sujumiseen ja/tai jatkumiseen. Tämän perusteella nuorten sitoutumista jälkihuoltoon edesauttaa tutut ja pitkäaikaiset työntekijät. Ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät nostivat esiin työntekijän rooliin nuoren tukeen sitouttamisessa. Myös teoreettisen ongelma-analyysin aikaisemmissa tutkimustuloksissa sivutaan nuoren sitoutumattomuutta jälkihuoltoon ja nuorten tavoittamiseen liittyviä ongelmia (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 106 - 107; Palmamäki 2008, 75, 81; Eronen 2013, 72). Jälkihuollosta tiedottamista voi teoreettisen ongelma-analyysin perusteella pitää yhtenä keinona nuoren jälkihuoltoon motivoimisessa (Palmamäki 2008, 70). Varion ym. (2012, 35 - 36) mukaan nuorilla ollut tarkkaa tietoa jälkihuolto-oikeudesta, jälkihuollon tarkoituksesta ja sen tarjoamasta tuesta, joten yleisesti ajatellen jälkihuollosta tiedottamisessa voi olla parantamisen varaa.

Tukemisvaiheen kehittämistarpeeksi empiirisessä ongelma-analyysissä nousi, että työntekijällä olisi aikaa tavata jälkihuoltonuorta. Myös teoreettisen ongelma-analyysin aikaisemmat tutkimustulokset nostavat esiin kehittämisen tarpeina työntekijöiden ja ajan resurssit (Kivistö 2006, 117; Palmamäki 2008, 80).

Jälkihuollon päättäminen ja arvioiminen. Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelun perusteella sosiaalityöntekijät olivat tietoisia siitä, kuinka lastensuojelulaki määrittelee jälkihuolto-oikeuden päättymisen. Ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kertoivat, että monella nuorella aikuisella tuen tarve jatkuu vielä jälkihuollon päättyessä ja 21 vuoden jälkeenkin. Paljon tuen tarvetta omaavien nuorten kohdalla jälkihuollon päättyessä haastateltavat kertoivat pyrkivänsä siirtäen vaihtamaan asiakkaan aikuissosiaalityöhön. Päättämisvaiheen haasteita/ongelma-kohtia kartoitettaessa empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa nousi kuitenkin esiin aikuissosiaalityön piiriin siirtämiseen liittyviä seikkoja. Ensinnäkin nuoren työntekijä vaihtuu ja asiakkaalla saattaa päättymisen hetkellä olla tuen tarvetta enemmän kuin aikuissosiaalityö pystyy antamaan. Ongelmallisena nostettiin esiin aikuissosiaalityön palveluiden, esimerkiksi mielenterveyspalveluiden saavuus.

Myös teoreettisessa ongelma-analyysissä ilmenee tuen tarpeen jatkuminen vielä 21 vuoden jälkeen ja nuoret esittävät uudeksi jälkihuollon päättymisen rajaksi 25

ikävuotta. Jälkihuollon jatkuessa pidempään, nuori saisi ilman pitkiä jonotusaikoja tarvittavat tukipalvelut. (Vario ym. 2012, 37.) Tapauskohtaisesti jälkihuolto-oikeuden yläikäraja saattaa teoreettisen ongelma-analyysin perusteella venyä, esimerkiksi yhdessä tarkastuskunnassa jälkihuollon piirissä oli ollut nuori 26 ikävuoteen asti (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 96). Teoreettisen ja empiirisen ongelma-analyysin tulosten perusteella lain tulkinnassa jälkihuolto-oikeuden päättymisen suhteen on eroja.

Prosessikuvaus sisältää usein arviointimenettelyjen kuvauksen (Rousu & Holma 2004, 7). Teoreettisessa ongelma-analyysissä mukana olleessa kirjallisuudessa oli vain vähän teoriaa ja tutkittua tietoa jälkihuollon arvioinnista. Aikaisempien tutkimustulosten perusteella jälkihuollon seuranta on puutteellista (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 102) ja arviointiprosesseissa sekä niiden dokumentoinnissa on vaihtelua (Palmamäki 2008, 78). Myös nuorten näkemykset jälkihuollon seurannasta sekä arvioinnista jakautuvat: osa koki jälkihuoltoa seurattavan sekä arvioitavan ja osa ei (Huotari 2010, 66). Empiirisen ongelma-analyysin perusteella asiakassuunnitelmien yhteydessä tapahtuu jälkihuollon arviointia. Jälkihuollon asiakassuunnitelmissa tapahtuva arviointi, sen kriteerit sekä arvioinnin seuranta kaipaavat ongelma-analyysin perusteella kehittämistä. Aikaisempien tutkimustulosten perusteella suurin syy asiakassuunnitelmien puutteisiin on kiire (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 128), joten systemaattinen kirjallinen arviointi asiakassuunnitelmissa ja sen seuraaminen saattaa nykyisillä resursseilla olla haasteellista tai jopa mahdotonta.

Työskentely asiakassuunnitelmissa ja kirjalliset asiakassuunnitelmat. Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa puhuttiin asiakassuunnitelmista sekä asiakassuunnitelmapalavereista. Ryhmähaastattelun litteroidusta tekstistä ilmeni, että haastattelijana toin sanan ”asiakassuunnitelmapalaveri” keskusteluun useita kertoja, jonka jälkeen myös sosiaalityöntekijät käyttivät tätä sanaa vastauksissaan. Asiakassuunnitelman laatiminen ja tarkastaminen näyttäytyivät sosiaalityön näkökulmasta lastensuojelun jälkihuollon prosessin kriittisinä kohtina. Jälkihuollon suunnittelu alkaa sijoituksen aikana asiakassuunnitelmassa. Asiakassuunnitelmissa arvioidaan koko ajan nuoren tilannetta ja niissä lyödään suunnitelmille raa-

mit. Tukemisprosessin roolit ja vastuut määritellään jälkihuollon asiakassuunnitelmissa. Nuorta myös kerrottiin tavattavan vähintäänkin asiakassuunnitelmia tehtäessä. Myös jälkihuollon päättyessä on asiakassuunnitelma.

Teoreettisessa ongelma-analyysistä nousee esiin jälkihuollon kirjallisiin asiakassuunnitelmiin liittyviä puutteita (Laitonen 2006, 61; Saukko 2008, 47; Huotari 2010, 84; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 127 - 128). Suurin syy asiakassuunnitelmien puutteisiin on kiire. Teoreettisen ongelma-analyysin perusteella suunnitelmiin pitäisi kirjata täsmällisesti palveluiden ja tukitoimien sisältö sekä käytännön toteutus. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 102, 128.) Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelun perusteella asiakassuunnitelmissa työskentely sekä kirjallisten asiakassuunnitelmien laatiminen vaikuttavat kohdeorganisaatiossa rutinoituneilta toimintatavoilta. Ryhmähaastattelun perusteella kohdeorganisaatiossa asiakassuunnitelmissa suunnitellaan jälkihuollon työnjakoa ja nuoren tilannetta arvioidaan asiakassuunnitelmissa. Emme kuitenkaan kartoittaneet sitä, kuinka säännönmukaista asiakassuunnitelmissa tapahtuva palvelujen sekä tukitoimien suunnittelu ja arviointi sekä niiden kirjaaminen kohdeorganisaatiossa on.

Jälkihuollon prosessin toimijat ja roolit. Empiirisen ongelma-analyysin perusteella jälkihuollon prosessin kaikissa vaiheissa ovat keskeisissä rooleissa asiakas ja sosiaalityöntekijä, jotka tekevät tärkeät jälkihuoltoa koskevat päätökset. Suunnittelussa mukana on sijoitus-/sijaishuoltopaikan henkilökuntaa ja ala-ikäisen lapsen kohdalla hänen vanhempansa/huoltajansa sekä täysi-ikäisen nuoren kohdalla nuoren halutessa hänen vanhempansa. Mukana on myös tilanteesta riippuen ulkopuolinen työntekijä. Muut jälkihuollon prosessin eri vaiheisiin osallistuvat henkilöt sekä heidän roolinsa ovat melkein aina tapauskohtaisia. Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa tuli ilmi asiakkaan roolin muutos jälkihuollon aikana. Jälkihuollon suunnitteluvaiheessa asiakas on yleensä alaikäinen ja sosiaalityöntekijä on määräävässä asemassa. Täysi-ikäisenä siirryttäessä jälkihuoltoon asiakas saa päättää itse, mitä hän haluaa. Täysi-ikäinen asiakas saa päättää esimerkiksi sen, ovatko hänen vanhempansa jälkihuollon toteutuksessa mukana. Sosiaalityöntekijä on vastuussa jälkihuollon toteutumisesta (Laaksonen 2004, 20). Empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastattelun perusteella jälkihuollon toteutusvai-

heessa sosiaalityöntekijän rooleja ovat nuoren kuuleminen, vastuuttaminen ja sitouttaminen. Aikaisempien tutkimustulosten mukaan sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu myös pitää nuoren verkostoa koossa (Kivistö 2006, 79).

Empiirisessä ongelma-analyysin ryhmähaastattelussa tuli esiin kaksi näkemystä sosiaalityöntekijän rooliin liittyen ja sosiaalityöntekijän tekemän ohjaamisen kohdalla. Yksi haastatelluista kertoi pyrkivänsä ensimmäiset kuukaudet tapaamaan nuorta ja opettamaan käytännön tuen hakemiseen. Yksi haastatelluista totesi, että sosiaalityöllä ei ole tavallaan mahdollisuuttakaan lähteä nuorta ohjauksellisesti tukemaan. Teoreettisen ongelma-analyysin tutkimustulosten perusteella lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä ei ole kuukausittain tapahtuvaan yhteydenpitoon mahdollisuuksia. Aikaisemmat tutkimustulokset viittaisivat kahden palveluohjaajan mallin olevan yleistymässä kunnissa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on palvelujärjestelmän edustaja sekä asiantuntija. Sosiaaliohjaaja tai muu lastensuojeluun perehtynyt työntekijä toimii asiakkaan asioidessa eri palveluissa tämän tulkkina ja tukena. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 104.) Myös Huotari (2010, 55) on tutkielmassaan kuvaillut sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien välistä työnjakoa jälkihuollossa.

Ongelma-analyysin perusteella sosiaalityössä olisi yleisestikin ajatellen hyvä selkiyttää, onko tavoitteena toimiva kahden palveluohjaajan malli vai tavoitellaanko sosiaalityöntekijän ja nuoren välistä tiiviimpää asiakassuhdetta. Hyvin toimiva kahden palveluohjaajan malli voisi osaltaan helpottaa sosiaalityötä koskevia resurssiongelmia. Valtiontalouden tarkastusvirasto muistuttaa, että sosiaalityöntekijän tulisi arvioida nuorelle annettavien palveluiden vastaavuutta suhteessa nuoren tarpeeseen. Kahden palveluohjaajan mallissa sosiaalityöntekijä on asiakassuunnitelman päivittämisessä muiden tekemistä arvioista riippuvainen. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012 104 -105.) Empiirisen ongelma-analyysin perusteella sosiaalityöntekijät näkivät omaan rooliinsa kuuluvan nuoren kuulemisen. Ongelma-analyysin perusteella kahden palveluohjaajan mallissa tulisi huomioida ainakin nuoren palvelun tarpeen arvioimisen ja kuulemisen toteutumisen.

7 KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Kehittämistutkimuksessa on kysymys tieteellisestä kehittämismenetelmästä (Pernaa 2013b, 17). Kehittämistutkimus voidaan nähdä kehittämishankkeen lähestymistapana sekä kehittämismenetelmänä. Kehittämistutkimus määritteli kehittämisen etenemistä ja siihen kuuluvia vaiheita. Kehittämishankkeen kehittämismenetelmäksi valikoitui myös prosessin kuvaaminen. Kehittämishankkeen lähtökohdat ja toimeksiantajan toiveet määrittelivät prosessin kuvaamisen valintaa kehittämismenetelmäksi. Prosessin ja prosessin kuvaamisen tietoperusta vaikutti kehittämistyöhön esimerkiksi rajaamalla ja määrittelemällä prosessikuvausten asiasisältöjä sekä antamalla konkreettisia välineitä prosessikuvausten tekemiseen.

Design-Based Research Collectiven (2003, 5) esittämien laadukkaan kehittämistutkimuksen kriteereihin kuuluu lopputulokseen johtaneiden menetelmien ja prosessien kuvaaminen. Kananen (2012, 173) suosittelee, että opinnäytetyöhön liittyvästä toiminnasta kannattaa pitää päiväkirjaa. Olen kirjoittanut tämän luvun seitsemän tutkimuspäiväkirjaa hyödyntäen.

Kehittämissuunnitelma. Kehittämistavoitteet selkiytyvät ongelma-analyysin jälkeen. Tavoitteiden saavuttamiseksi laaditaan alustava kehittämissuunnitelma, joka ohjaa tutkimusta. Kehittämistutkimus on joustava tutkimusmenetelmä ja kehittämissuunnitelmaa päivitetään tutkimuksen edetessä. (Pernaa 2013b, 17.) Kehittämishankkeessa tavoitteeksi oli jo ennen ongelma-analyysia määritelty jälkihuollon prosessin kuvaaminen, joten ongelma-analyysia ei hyödynnetty tavoitteiden eikä resurssien määrittelyssä. Ongelma-analyysin tuloksia hyödynsimme varsinaisessa käytännön kehittämisessä prosessikuvausten tekemisessä. Muodostin kehittämissuunnitelman toimeksiantajan nimeämän yhdyshenkilön toiveiden pohjalta. Toimeksiantaja nimesi yhdyshenkilöksi lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimiehen. Yhdyshenkilö määritteli lapsiperheiden sosiaalityön tarpeen ja tavoitteen kehittämiselle sekä esitti toiveet koskien kehittämisen resursseja.

Toimeksiantajan yhdyshenkilö toivoi kuvattua jälkihuollon prosessia, joka aukaisee koko jälkihuollon prosessin sekä työntekijälle että asiakkaalle. Toimeksiantajan yhdyshenkilö toivoi kirjallista mallia, jossa jälkihuollon prosessi on kuvattu

kaupungin omalla prosessipohjalla ja jossa on vaiheistettu, mitä missäkin vaiheessa prosessia tapahtuu. Yhdyshenkilö toivoi, että prosessikuvaus voi toimia työntekijän ohjenuorana ja sen avulla voi esitellä nuorelle jälkihuoltoa. Yhdyshenkilö toivoi prosessin kuvaamiseen nimetyn ryhmän tuovan melko valmiin mallin lapsiperheiden sosiaalityön tiimiin. Koko sosiaalityön tiimi oli tarvittaessa käytettävissä, mutta resurssit olivat tiukilla. Lapsiperheiden sosiaalityössä harjoittelussa olevan sosiaalityön opiskelijan käytännön harjoittelujakso toivottiin hyödynnettävän kehittämishankkeen resurssina. Käytännön kehittämisen ensimmäinen vaihe loka – joulukuussa 2013 eteni toimeksiantajan yhdyshenkilön esittämien toiveiden mukaisesti. Ensimmäisen vaiheen jälkeen päivitimme kehittämissuunnitelmaa koko kehittämistutkimuksen ajan tarpeen vaatiessa ja tarvittavien toimijoiden kanssa.

Kehittämistutkimukseen osallistuneet toimijat. Kehittämistyön onnistumisen kannalta valitaan kehittämisprosessiin ne henkilöt, joita kehitettävä asia koskee. Organisaatiossa voidaan joutua valintojen eteen mukaan otettavien henkilöiden osalta. Jos valintaa joudutaan tekemään, kehittämistutkimuksessa tapaukset valitaan harkinnanvaraisesti. (Kananen 2012, 70 - 71.)

Kohdeorganisaation toimeksiantajan yhdyshenkilö nimesi kehittämiseen osallistuneet toimijat eli *prosessiryhmän jäsenet*. Toimijoihin kuuluivat lisäksi lapsiperheiden sosiaalityössä käytännön harjoittelussa oleva yliopiston sosiaalityön opiskelija, kaupungin hyvinvointiasiantuntija sekä yksi lapsiperheiden sosiaalityön sosiaalityöntekijä. Prosessin kuvaamisen sekä kehittämistutkimuksen teoriassa kirjoitetaan tiimityöskentelystä. Kehittämistutkimuksessa hyödynnetään tutkimus- ja kehittämistiimin voimavaroja sekä asiantuntijuutta (Anders & Shattuck 2012, 17). Myös prosessien kehittämistyöhön suositellaan tiimityötä (Lecklin 2006, 131). Prosessin kuvaamisessa mukana olevia henkilöitä kutsutaan toimeksiantajan kaupungin prosessipohjassa prosessiryhmäksi. Kutsun tässä kirjallisessa opinnäytetyön raportissa prosessiryhmäksi toimeksiantajan yhdyshenkilön nimeämää ryhmää/kehittämistiimiä.

Prosessiryhmässä oli edustettuna erilaisia rooleja sekä asiantuntijuuksia. Hyvinvointiasiantuntijalla oli aikaisempaa kokemusta kaupungin prosessien kuvaamisesta. Sosiaalityön edustajilla oli näkemys jälkihuollon prosessista sosiaalityön

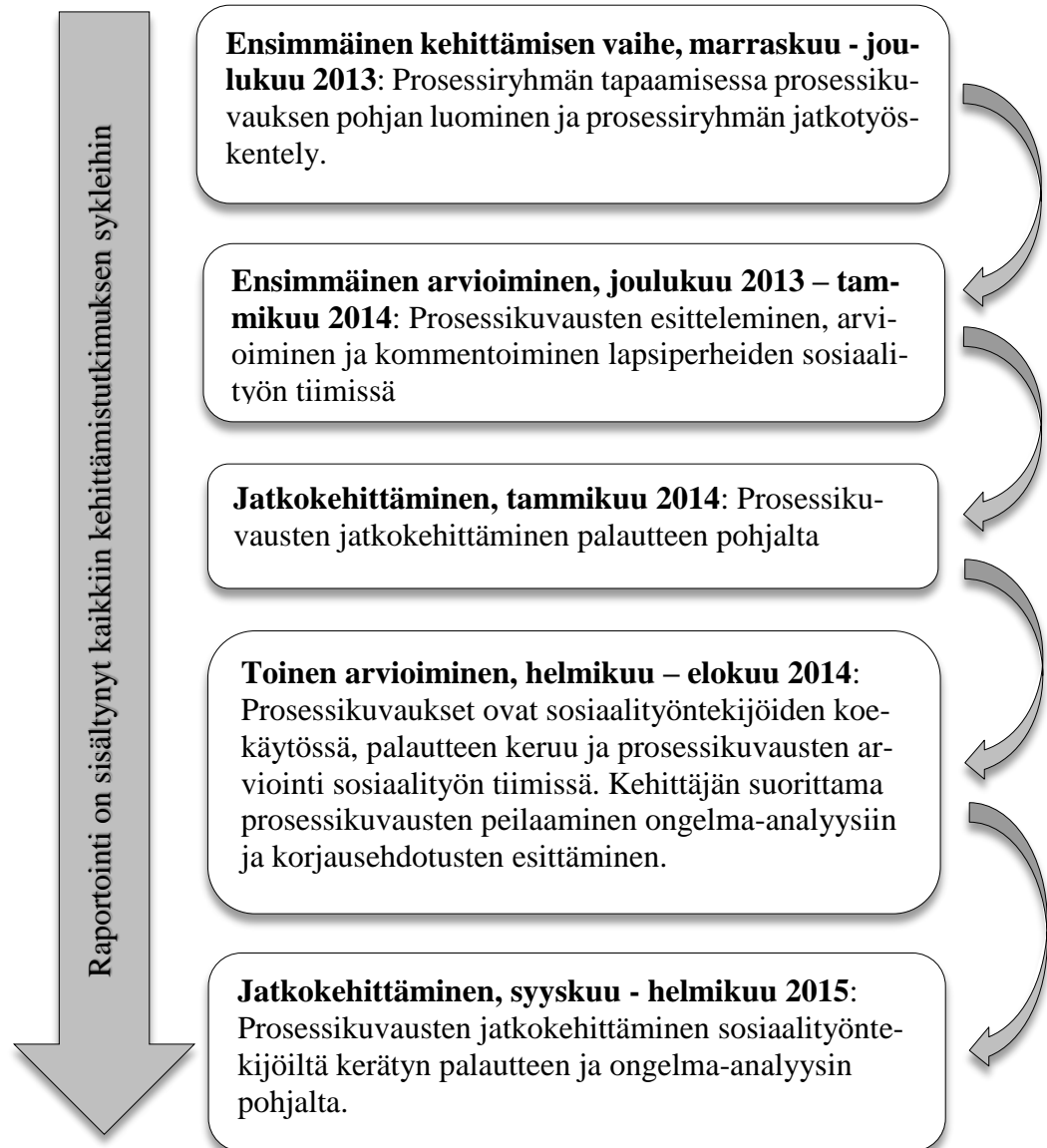
näkökulmasta. Sosiaalityön opiskelijalla oli tuoretta tietoa sosiaalityöstä viimeaikaisten opintojensa myötä. Vakituksella sosiaalityöntekijällä oli pitkän työkokemuksen tuomaa hiljaista tietoa sekä tietoa kaupungin omasta tavasta järjestää jälkihuolto. Kehittäjän rooliini kuului koota tietoa aikaisemmista jälkihuoltoa koskevista tutkimuksista, sosiaalityön omasta jälkihuollon prosessista ja tuoda tätä tietoa ryhmään. Tehtäväni oli myös suunnitella ja dokumentoida toimintaa, huolehtia tapaamisten sopimisesta ja tiedonkulusta prosessiryhmässä. Prosessiryhmä tapasi kerran ja prosessiryhmän jatkotyöskentelystä vastasimme sosiaalityön opiskelijan kanssa. Muita prosessiryhmän jäseniä konsultoitin tarvittaessa ja he tarkistivat prosessikuvaukset ennen niiden esittelemistä lapsiperheiden sosiaalityön tiimille.

Työyhteisö eli koko lapsiperheiden sosiaalityön tiimi, osallistui kehittämistutkimuksen empiirisen ongelma-analyysin ryhmähaastatteluun. Koko tiimi sekä perhetyöntekijä osallistui tilaisuuteen, jossa heille kerrottiin pääkohdat ryhmähaastattelun tuloksista sekä esiteltiin ensimmäiset versiot prosessikuvauksista. Prosessikuvaukset olivat myös kaikkien lapsiperheiden sosiaalityön sosiaalityöntekijöiden nähtävillä ja käytettävissä keväällä 2014 – syksyllä 2014. Koko tiimi oli paikalla, kun keräsin palautetta kehittämishankkeen onnistumisesta sekä tekevämmä prosessikuvauksista.

Kehittämistutkimuksen aikana tein *yhteistyötä yhdyshenkilöiden* eli kaupungin hyvinvointiasiantuntijan ja sosiaalityön vs. esimiehen kanssa. Kohdeorganisaation kaupungin sosiaali- ja terveystoimen myöntämässä tutkimusluvassa yhdyshenkilöksi oli nimetty hyvinvointiasiantuntija. Hyvinvointiasiantuntijan kanssa sovimme käytännön järjestelyistä, kuten kaupungin prosessipohjan käytöstä. Hyvinvointiasiantuntija ohjeisti prosessipohjan käytössä. Hyvinvointiasiantuntija osallistui prosessiryhmän tapaamiseen ja ryhmähaastattelun tulosten sekä prosessikuvauksen esittelyyn. Sosiaalitoimi nimesi toimeksiantosopimuksessa yhdyshenkilöksi sosiaalityön vs. esimiehen. Sosiaalitoimen nimeämän yhdyshenkilön kanssa yhteydenpito tapahtui sähköpostitse. Sosiaalityön vs. esimiehen kanssa sovimme koko sosiaalityön tiimin tapaamiseen liittyvät ajankohdat. Lähetin hänelle prosessikuvaukset ja niihin liittyvät muutokset arvioitaviksi ja hyväksyttäväksi syksyllä 2014.

Käytännön kehittämisen syklit. Kehittämisen käytännön toteuttaminen sisälsi kehittämistutkimuksen vaiheiden mukaisesti kehittämisen, raportoinnin, arvioinnin ja jatkokehittämisen vaiheita sekä prosessikuvausten käytännön testaamisen (Kuvio 3).

Kuvio 3. Kehittämistutkimuksen käytännön toteutuksen syklinen eteneminen tässä kehittämishankkeessa.

Kehittämistutkimuksen käytännön toteutus rakentuu kehittämissykleistä. Kehittämissykli koostuu kehittämisen, arvioinnin ja raportoinnin vaiheista. Näiden vaiheiden pohjalta kehittämistutkimuksen tuotoksia kehitetään ja arvioidaan sekä jat-

kokehitetaan ja uudelleen arvioidaan. (Pernaa 2013b, 17.) Kehittämistutkimukseen tulee kuulua myös osuus, jossa mallin toimivuutta testataan aidoissa olosuhteissa (Design-Based Research Collective 2003, 5).

Ensimmäinen kehittämisen vaihe, marraskuu - joulukuu 2013. Prosessiryhmä tapasi marraskuussa kohdeorganisaation sosiaalitoimessa. Noin kahta viikkoa ennen tapaamista lähetin prosessiryhmän jäsenille sähköpostitse jälkihuollon prosessista selvityksen, johon olin koonnut teoreettisen ja empiirisen ongelma-analyysin tuloksia. Selvityksessä jaoin ongelma-analyysissa keräämäni tiedon muun prosessiryhmän kanssa. Prosessiryhmän tapaamiseen osallistuivat kaikki ryhmän neljä jäsentä: lisäksi lapsiperheiden sosiaalityössä käytännön harjoittelussa oleva yliopiston sosiaalityön opiskelija, hyvinvointiasiantuntija sekä yksi lapsiperheiden sosiaalityön sosiaalityöntekijä. Prosessiryhmän tapaamisessa aloitimme jälkihuollon prosessikuvauksen tekemisen. Prosessikuvaus toteutettiin kaupungin prosessipohjalla (2013).

Ensimmäisessä kehittämisen vaiheessa, marraskuussa - joulukuussa 2013 prosessiryhmän tapaamisessa:

- Kirjasimme sisältöjä kaupungin prosessipohjassa (2013) oleviin valmiiksi otsikoituihin kohtiin: prosessiryhmä, asiakkaan määrittely, menestystekijät, asiakastarpeet ja -vaatimukset, prosessin toimivuuden arviointi- ja seurantamittarit, keskeiset resurssit, kehittämismenettelyt ja päivityssuunnitelma.
- Teimme alustavan version lastensuojelun jälkihuollon prosessikaaviosta.
- Valitsimme ne prosessikaavioon liittyvät asiat, joista tehdään sanallisen kuvauksen sisältävä dia.
- Suunnittelimme alustavasti sisältöjä sanallisia kuvauksia sisältäviin dioihin.

Prosessiryhmän tapaamisen päätteeksi sovimme jatkotyöskentelystä: kuka tekee mitäkin tahoillaan, miten tietoa jaetaan prosessiryhmässä ja suunnittelimme alustavan aikataulun. Sovimme pyrkivämme esittelemään lastensuojelun jälkihuollon prosessikuvauksen lapsiperheiden sosiaalityön tiimille joulukuussa 2013.

Prosessiryhmän tapaamisen jälkeen työskentely eteni sovitusti. Prosessikaavion ja siihen liittyvien diojen tekeminen tapahtui etätyöskentelynä ja yhteydenpito prosessiryhmän sisällä tapahtui puhelimitse ja sähköpostitse. Sosiaalityön opiskelijan

kanssa vastasimme prosessiryhmän jatkotyöskentelystä, eli prosessikuvauksen loppuun tekemisestä.

Ensimmäisessä kehittämisen vaiheessa marraskuussa - joulukuussa 2013 prosessiryhmän jatkotyöskentelyssä:

- Täydensimme prosessikaaviota. Lisäsimme prosessikaavioon toimintoja: nuoren itsenäisen elämän taitojen opetteleminen ja nuoren tapauskohtainen tukeminen.
- Laadimme ohjeet prosessikaavion tulkitsemiseen ja teimme sisällysluettelon manuaalisen prosessikuvauksen käyttämistä varten.
- Teimme osaprosessien, asiakassuunnitelmien toimintojen, asiakassuunnitelmien dokumenttien, jälkihuollon tukimuotojen ja palveluiden sekä sosiaalityöntekijän tekemien päätösten sanalliset kuvaukset.
- Täydensimme kaupungin prosessipohjassa (2013) olevia seuraavia sanallisia selityksiä: prosessin menestystekijät, asiakastarpeet ja -vaatimukset, keskeiset resurssit ja prosessin kehittämismenettely.
- Teimme sanallisen kuvauksen alkuun jälkihuoltoa kokoavasti esittelevän dian. Dian sisältöön kuuluu lastensuojelun jälkihuollon prosessin tavoite ja prosessikuvauksessa käytettyjen osaprosessien sekä jälkihuollon palvelujen ja tukimuotojen jaottelun esittely.
- Päätimme tehdä sosiaalityöntekijälle ja jälkihuoltonuorelle omat prosessikuvaukset. Jälkihuollon prosessin kuvaaminen samassa prosessikuvauksessa oli mahdotonta toteuttaa sillä tavoin, että se palvelee samanaikaisesti sosiaalityöntekijää ja nuorta. Kehittäjänä vastasin nuorelle suunnatun prosessikuvauksen tekemisestä sosiaalityöntekijälle suunnatun version pohjalta.

Yhteistyö sosiaalityön opiskelijan kanssa tapahtui sähköpostitse ja puhelimitse.

Lähetimme tekemäämme materiaalia toisillemme sähköpostitse kommentoitavaksi ja pidimme keskenämme puhelinneuvotteluja. Hyvinvointiasiantuntija oli konsultoitavissa prosessipohjan käyttöön liittyvissä asioissa ja sosiaalityöntekijä lastensuojelun jälkihuollon prosessiin liittyvissä kysymyksissä. Hyödynsimme prosessikuvausten tekemisessä ongelma-analyysin tuloksia. Hyödynsimme myös sosiaalityön opiskelijan hiljaista tietoa ja näkemystä, jota hänellä oli kertynyt sosiaalityön opintojen ja sosiaalityöstä saaman käytännön kokemuksen perusteella. Sosiaalityön opiskelija oli kohdeorganisaatiossa työharjoittelussa prosessikuvausten tekemisen aikana, joten hän pystyi myös tuottamaan tarvittaessa tietoa kohdeorganisaation sisältä. Kehittäjänä vastasin sähköisen prosessikuvauksen ja graafisen prosessikaavion teknisestä toteuttamisesta ja kasaamisesta. Prosessikuvauksen sanallisen selityksen, eli diojen sisältöjen suunnittelun ja tekemisen, jaoimme puoliksi.

Työskentelyn edettyä ja saatuaamme käsitystä prosessikuvausten valmistumisen aikataulusta, sovimme lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimiehen kanssa ajankohdan, jolloin menemme tiimipalaveriin esittelemään alustavat versiot prosessikuvauksista sosiaalityöntekijöille. Lähetimme prosessikuvaukset muulle prosessiryhmälle nähtäväksi ja kommentoitavaksi viikkoa ennen niiden esittelyä sosiaalityön tiimissä. Tässä vaiheessa sosiaalityöntekijä esitti muutamia korjausehdotuksia, jotka liittyivät jälkihuollon tukimuotoihin ja palveluihin. Sosiaalityöntekijä esimerkiksi ehdotti, että asumisen tukemiseen lisätään kohta: ”Nuoren asumisen tuki järjestetään asuinpaikkakunnalta löytyvien vaihtoehtojen puitteissa”.

Ensimmäinen arvioiminen, joulukuu 2013 – tammikuu 2014. Esittelimme sosiaalityön opiskelijan kanssa alustavat versiot sosiaalityöntekijälle ja nuorelle suunnatuista jälkihuollon prosessikuvauksista lapsiperheiden sosiaalityön tiimissä. Prosessikuvausten esittely oli joulukuussa 2013. Suunnittelimme ja toteutimme prosessikuvausten esittelyn yhdessä sosiaalityön opiskelijan kanssa. Valmistelimme etukäteen diaesityksen, josta oli tulostettu jokaiselle osallistujalle paperiversio. Olimme tulostaneet myös nuorelle ja sosiaalityöntekijälle tehdyistä prosessikuvauksista paperiversiot. Esittely sisälsi pääkohdat tutkimustuloksista, prosessikuvausten käytön opastuksen ja pääkohdat jälkihuollon prosessissa työskentelystä. Tiimissä oli ajallisesti mahdotonta käydä läpi molempien prosessikuvausten koko sisältö. Ajattelimme, että sosiaalityöntekijöiden perusteellisempi prosessikuvauksiin tutustuminen ja niiden reflektointi tulee tapahtumaan esityksen jälkeen.

Meillä ei ollut mahdollisuutta pitää diaesitystä, kuten alun perin oli suunniteltu. Tämän vuoksi olikin hyvä, että paperiversiot olivat olemassa. Prosessikuvausten esittelyyn osallistuivat kaikki kuusi lapsiperheiden sosiaalityöntekijää, hyvinvointiasiantuntija sekä kaupungin perhetyöntekijä. Sosiaalityöntekijät ottivat prosessikuvaukset vastaan kiinnostuneina ja saimme jo alustavasti hyvää palautetta. Tiimipalaverissa sovimme, kuinka prosessikuvausten arviointi ja jatkokehittäminen tapahtuu. Lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimies ehdotti, että paperiversiot prosessikuvauksista tulevat sosiaalityöntekijöiden kahvihuoneeseen ja jokainen voi merkitä näihin paperiversioihin kommentteja sekä korjausehdotuksia. Paperiversioihin tehtyjen kommenttien ja korjausehdotusten pohjalta korjataan prosessikuvauksia ennen niiden käyttöön ottoa. Sovimme toimivamme sosiaalityön vs. esi-

miehen ehdottamalla tavalla. Tiimipalaverissa sovittiin, että prosessikuvaukset tulevat työntekijöiden saataville perehdytyskansioon sekä sähköinen versio kaikkien työntekijöiden saataville. Tiedustelin mahdollisuutta tulla sosiaalityön tiimipalaveriin keräämään palautetta prosessikuvausten käytettävyydestä. Kerroin tekeväni palautteen pohjalta prosessikuvauksiin vielä tarvittaessa parannuksia. Vs. sosiaalityön esimies lupasi alustavasti tämän olevan mahdollista. Kahvihuoneessa kommentoitavana kiertävät paperiversiot prosessikuvauksista toimitettiin minulle postitse tammikuussa 2014.

Jatkokehittäminen, tammikuu 2014. Tein prosessikuvausten sähköisiin versioihin korjaukset paperiversioissa olleiden merkintöjen pohjalta. Korjausehdotuksia oli hyvin vähän ja ne olivat lähinnä kieleen sekä oikeinkirjoitukseen liittyviä seikkoja. Lähetin korjaamani prosessikuvaukset sähköpostina kaikille prosessiryhmän jäsenille tammikuun lopussa. Sähköpostissa pyysin prosessiryhmän jäseniä huolehtimaan päivitettyjen prosessikuvausten sähköisten versioiden lähettämisestä kaikille lapsiperheiden sosiaalityön sosiaalityöntekijöille. Tässä vaiheessa saimme myös sosiaalityön opiskelijan kanssa kiitokset ja hyvää palautetta kaupungin hyvinvointiasiantuntijalta sekä lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimieheltä.

Toinen arvioiminen, helmikuu – elokuu 2014. Huhtikuussa 2014 olin sähköpostitse yhteydessä kohdeorganisaation lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimieheen ja prosessiryhmän jäseniin sopiakseni palautteenkeruun aikataulusta. Sovimme palautteenkeruun tapahtuvan elokuussa 2014. Lupasin lähettää vs. sosiaalityön esimiehelle noin viikkoa aikaisemmin kysymykset, joita aioin käyttää palautteenkeruussa. Ennen palautteen keräämistä arvioin prosessikuvauksia peilaamalla niitä ongelma-analyysiin. Palautteen keräämistä ennen tapasin myös opinnäytetyön ohjaajan ja sain häneltä palautetta prosessikuvauksista. Tein prosessikuvauksiin parannusehdotuksia, jotka pohjautuivat ongelma-analyysiin tai opinnäytetyön ohjaajan tekemiin kommentteihin. Tekemäni parannusehdotukset liittyivät teknisiin ja sisällöllisiin seikkoihin.

Toinen arvioiminen helmikuussa – elokuussa 2014, kehittäjän tekemät parannusehdotukset:

- Osa sanallisessa kuvauksessa olevista dioista siirretään liitetiedostoiksi, sillä prosessikuvauksen tulee olla lyhyt ja kuvata toimintaa (ks. Laamanen

2003, 76, 81). Liitetiedostoiksi siirrettäviä dioja: asiakassuunnitelman ohjenuora, asiakassuunnitelmien dokumentit, jälkihuollon tukimuotojen ja palveluiden kuvaukset sekä sosiaalityöntekijän tekemät päätökset.

- Termien ja käsitteiden yhdenmukaistaminen (ks. Laamanen 2003, 76). Jälkihuolto-oikeuden päättymistä koskeva kuvaus kirjataan samalla tavalla joka kohtaan.
- Sanalliseen prosessikuvaukseen lisäys: soveltamisala (ks. Laamanen 2003, 78).
- Vastuun korostaminen (Laamanen 2003, 93) muuttamalla kielenkäyttöä passiivista aktiiviksi: järjestetään -> sosiaalityöntekijä järjestää.
- Tarkennuksia jälkihuollon palvelujen ja tukimuotojen sanallisiin kuvauksiin.
- Teknisiä parannuksia, joilla pyritään visuaalisen ilmeen parantamiseen, liittyen esimerkiksi sisällysluetteloihin ja sanallisten selitysten luettavuuteen.

Viikkoa ennen palautteenkeruuta lähetin lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimiehelle sekä prosessiryhmän jäsenille sähköpostitse listan tekemistäni prosessikuvausten parannusehdotuksista, parannellut prosessikuvaukset ja kysymykset, jotka minulla oli aikomus esittää palautteenkeruussa. Palautteenkeruu tapahtui sovitusti elokuussa 2014 lapsiperheiden sosiaalityön tiimissä. Paikalla olivat kaikki kuusi työntekijää. Tiimipalaverissa keräsin palautetta kehittämishankkeen onnistumisesta sekä prosessikuvauksista käyttökokemusten pohjalta. Palautteenkeruussa tiedustelin, että olivatko sosiaalityöntekijät käyttäneet prosessikuvauksia ja missä tilanteissa he olivat käyttäneet prosessikuvauksia. Kysyin, että mitä mieltä sosiaalityöntekijät ovat prosessikuvausten käytettävyydestä ja asiasisällöistä. Tiedustelin, että voisiko prosessikuvausten sanallisia selityksiä karsia/lyhentää. Kysyin myös sosiaalityöntekijöiden arviota kehittämistutkimuksen tavoitteen saavuttamisesta ja prosessikuvausten yleistettävyydestä.

Palautteenkeruussa ilmeni, että sosiaalityöntekijät eivät ole juurikaan käyttäneet prosessikuvauksia, koska nuoria tulee jälkihuoltoon tipittäin ja uusia nuoria ei ollut kesän aikana juurikaan tullut. Lapsiperheiden sosiaalityössä olleet työharjoittelijat olivat tutustuneet prosessikuvauksiin. Sosiaalityöntekijät kertoivat prosessikuvausten kokeilun olevan vielä hakusessa ja että prosessikuvauksia täytyy käydä läpi yhdessä tiimissä. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan työntekijälle suunnattu prosessikuvaus on helppo ja selkeä käyttää sekä siitä näkyy hyvin jälkihuollon kokonaisuus. Käyttämistä tekee helppoa hyperlinkit. Vähäisestä käy-

töstä johtuen sosiaalityöntekijöillä ei ole vielä ollut kommentoitavaa prosessikuvausten asiasisällöistä. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan prosessikuvauksista ei puutu mitään olennaista. Nuorelle suunnattu prosessikuvaus on käytännöllinen. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan tässä vaiheessa on hyvä, että prosessikuvauksissa sisältöä on ennemminkin liian paljon kuin liian vähän eikä sisältöjä tule karsia. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan nuorelle suunnattua prosessikaaviota voisi hyödyntää myös sijaisperheiden kanssa työskennellessä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sijaisperheillä ei ole aina tietoa jälkihuollosta. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan kehittämishankkeen tavoite oli saavutettu.

En kysynyt kaikkia palautteenkeruuseen laatimiani kysymyksiä, koska palautteenkeruun alussa ilmeni, että sosiaalityöntekijöille ei ollut juurikaan kertynyt käyttökokeimuksia prosessikuvauksista. Lapsiperheiden sosiaalityön tiimin lopuksi esitelin lyhyesti prosessikuvauksiin tekemäni parannusehdotukset. Sosiaalityöntekijät eivät juurikaan kommentoineet parannusehdotuksia, mutta myötäilivät ja muutama ehdotus sai hyväksyviä kommentteja. Keskustelimme siitä, että prosessikuvauksia tulee ajan kuluessa päivittää ja kun sosiaalityöntekijät saavat käyttökokeimusta prosessikuvauksista, he voivat muokata ja karsia asiasisältöjä. Lupasin lähettää tekemäni parannellut versiot prosessikuvauksista sosiaalityöntekijöille sähköpostitse. Lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimies lupasi lähettää vielä viimeistään syyskuussa 2014 mahdollisia kommentteja ja korjausehdotuksia koskien prosessikuvauksia. Sosiaalityöntekijöiltä saamani palaute prosessikuvauksista oli myönteistä, mutta arvokkaat käyttökokeemukset autenttisissa olosuhteissa jälkihuollon prosessikuvauksista jäivät kuitenkin tässä kehittämistutkimuksessa hyvin vähäisiksi.

Jatkokehittäminen, syyskuu – helmikuu 2015. Lapsiperheiden sosiaalityön vs. esimies lähetti syyskuussa 2014 sovitusti sähköpostitse korjausehdotuksia. Sähköpostissa oli liitetiedostona sosiaalityöntekijälle suunnattu prosessikuvaus, johon oli kursivoidulla tekstillä merkitty korjausehdotukset.

Jatkokehittäminen syyskuu – helmikuu 2015, ehdotukset ja korjaukset prosessikuvausten parantamiseksi:

- Sosiaalityön vs. esimies esitti asiakassuunnitelmapalaveri-sanan korjaimista neuvotteluksi (ks. Lastensuojelulaki 6/2007, 31 §) ja tarkennusta jälkihuollon asiakassuunnitelman laatimisen ajankohtaan.
- Kehittäjä esitti prosessikaaviossa käytettäväksi toimintaa kuvaavaa kieltä (ks. Laamanen 2003, 81).
- Päätös käyttää asiakassuunnitelman yhteydessä lastensuojelulain (ks. 6/2007, 30 §) mukaisia sanoja ”laatii” ja ”tarkistaa”.
- Prosessikuvauksen määritelmien ja käsitteiden selkiyttäminen ja yhdenmuokaistaminen (ks. Laamanen 2003, 76).
- Kehittämistutkimuksen dokumentaation ja alkuperäisten muistiinpanojen tarkistamisen yhteydessä kehittäjä havaitsi prosessiryhmässä laadittujen menestystekijöiden tippuneen epähuomiossa pois prosessikuvauksesta. Kehittäjä lisäsi menestystekijät takaisin prosessikuvaukseen.
- Lastensuojelulakiin tuli jälkihuollon tukitoimiin ja palveluihin muutoksia, jotka astuivat voimaan 1.4.2015. Kehittäjä teki lainsäädännön mukaiset muutokset prosessikuvauksiin jälkihuollon taloudellisen, asumisen ja psykososiaalisen tuen palvelukuvauksiin.

Viimeiset korjaukset prosessikuvauksiin tehtiin helmikuussa 2015.

Prosessikuvausten käyttöönotto. Kehittämistutkimuksessa huomioitiin muutosprosessiin liittyvät seikkoja, kuten toimijoiden kuvaukset nykyisestä prosessista, muutoksesta tiedottaminen ja keskustelu sekä kaikenlainen vuoropuhelu (ks. Kananen 2012, 86). Syksyllä 2014 suoritetun palautteenkeruun perusteella prosessikuvaukset olivat kuitenkin jääneet käytännön työstä melko irrallisiksi. Palautteenkeruun yhteydessä sosiaalityöntekijät totesivat prosessikuvausten kokeilun olevan vielä hakusessa ja että heidän täytyy käydä prosessikuvauksia läpi yhdessä tiimissä. Prosessikuvausten arvioiminen ja mahdollinen jatkokehittäminen käyttökokemusten pohjalta jäi puuttumaan tässä kehittämistutkimuksessa ja jää kohdeorganisaation vastuulle sekä tulevaisuuden kehittämistehtäväksi.

Kehittämistutkimuksen konkreettiset tuotokset, prosessikuvaukset, tulevat kohdeorganisaatiossa sosiaalitoimen yhteiseen ”pilvi-kansioon”, joka on sosiaalitoimen oma salattu kansio verkossa. Prosessikuvaukset tulevat myös tekeillä olevaan perehdytyskansioon. Nuorelle suunnattu prosessikuvaus otetaan käyttöön myös siten, että se annetaan jälkihuoltoon siirtyville nuorille sopivassa vaiheessa.

8 KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN TUOTOKSET

Kehittämistutkimuksen aikana syntyi kaksi prosessikuvausta, jotka ovat konkreettisia tuotoksia. Toinen näistä tuotoksista on prosessikuvaus lastensuojelun jälkihuollon prosessista sosiaalityöntekijän työvälineeksi (LIITE 3). Toinen tuotos on lastensuojelun jälkihuollon asiakkaan oma prosessikuvaus, jonka avulla jälkihuoltoa voidaan esitellä asiakkaalle (LIITE 4). Nämä prosessikuvaukset ovat tämän opinnäytetyön yhteydessä nähtävissä liitetiedostoina (LIITTEET 3 ja 4). Nämä kaksi prosessikuvausta ovat vähän paranneltuja prosesseja (ks. Laamanen 2003, 87). Nykytilan kuvaamisen lisäksi prosessikuvauksia on täydennetty ongelmanalyysissä sekä käytännön kehittämisen aikana kerätyn tiedon pohjalta. Tässä luvussa kahdeksan esitellään nämä kaksi kehittämistutkimuksen tuotosta ja kerrotaan, mihin prosessikuvausten sisältöjen valinnat ovat perustuneet. Kanasen mukaan kaikki, mitä tieteellisessä kirjoittamisessa esitetään, täytyy perustella. Perustelut voivat pohjautua lähdekirjallisuuteen, empiiriseen aineistoon tai loogiseen päättelyyn. Perustelut tulee kirjata yksityiskohtaisesti. (Kananen 2012, 158 – 159.)

Prosessin kuvaaminen on toteutettu kaupungin omalla prosessipohjalla (2013), jotta prosessikuvaus voidaan suoraan liittää kaupungin muiden kuvattujen prosessien joukkoon. Kaupungin prosessipohja on diaesitys, joka ominaisuuksiensa vuoksi soveltuu erityisen hyvin sähköiseen käyttöön. Prosessipohjan ensimmäinen sivu on prosessikaavio. Prosessikaaviossa toimintaa ja asiakirjoja kuvaaviin symboleihin kirjoitetuista alleviivatuista teksteistä avautuu hiirellä näpäyttämällä suoraan hyperlinkkien kautta ikkunat kutakin symbolia koskeviin tietoihin. Esimerkiksi prosessikaavion symboliin kirjoitetusta alleviivatusta tekstistä ”Laatii jälkihuollon asiakassuunnitelman” avautuu ikkuna suoraan asiakirjan laatimista koskevaan diaan. Prosessikaavioon jälkeen olevat diat toimivat prosessin selityslehtinä, joihin on kirjoitettu prosessin sanallinen kuvaus. Prosessikuvauksen voi myös tulostaa ja sitä voi käyttää manuaalisesti.

Lastensuojelun jälkihuollon prosessikuvaus sosiaalityöntekijän työvälineeksi

Prosessikaavio. Prosessikuvaukseen kuuluu jälkihuollon prosessikaavio (LIITE 3, s.1). Kehittämistutkimuksessa tehty prosessikaavio on melko karkea graafinen ku-

vaus jälkihuollon prosessista. Laamasen mukaan melko karkea prosessikaavio riittää toiminnan ymmärtämiseen. Tavoitteena on kriittisten toimintojen ja päätöksiä tunnistaminen sekä niiden hyvän suorittamisen edistäminen. (Laamanen 2003, 79, 81.) Kaupungin prosessipohjan ensimmäisessä diassa oleva prosessikaavio on uimaritamallin mukainen. Prosessipohjassa prosessikaavion yhteyteen kuuluu prosessin nimeäminen ja tavoitteen määrittely. Prosessi on nimetty ”Lastensuojelun jälkihuollon prosessiksi” ja tavoite on kirjattu hyödyntäen ryhmähaastattelun tuloksia sekä prosessiryhmän näkemyksiä. Prosessikaaviossa jälkihuolto on jaoteltu osaprosesseiksi. Osaprosessit ovat nimeltään valmistelu- ja siirtymävaihe, työskentelyvaihe ja päättämövaihe. Osaprosessien nimitykset perustuvat prosessiryhmän sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin. Nimityksiä siirtymä-, valmistelu- ja työskentelyvaihe on käytetty aiemminkin lastensuojeluprosessien ja jälkihuollon yhteydessä, esimerkiksi vuosien 2007 – 2009 Oulun seudun lastensuojelun kehittämissuunnitelman jälkihuollon kehittämissuunnitelma –hankkeen ohjeistuksissa.

Prosessikaaviossa asiakkaan määrittely perustuu lainsäädäntöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §). Prosessikaaviosta asiakas ja muut toimijat löytyvät omista sarakkeistaan prosessikaavion vasemmasta laidasta (Laamanen 2003, 79, 80). Prosessikaaviossa prosessin alku ja loppu merkitään ympyrä-symbolilla (Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta 2012). Tekemässämme prosessikaaviossa varsinaisen jälkihuollon alkamista kuvaava symboli on sijoitettu siihen, kun sijoitus päättyy ja jälkihuollon työskentelyvaihe alkaa. Jälkihuolto alkaa ryhmähaastattelun tulosten mukaisesti prosessikaaviossa kuitenkin jo ennen aloitussymbolia, sillä jälkihuollon prosessin valmistelu- ja siirtymävaihe alkaa jo sijoituksen aikana. Toiminnan kuvaamisen lisäksi prosessikaavion yksi idea on nostaa kriittiset toiminnot esille sekä viestiä niiden merkityksestä (Laamanen 2003, 92). Jälkihuollon prosessikaavion toiminnot ovat empiiriseen ongelma-analyysiin perustuen asiakassuunnitelmat sekä valmistelu- ja siirtymävaiheessa nuoren itsenäisen elämän taitojen opetteleminen. Jälkihuollon toiminto on myös työskentelyvaiheessa nuoren tapauskohtainen tukeminen.

Prosessikaaviossa työskentelyvaiheen sosiaalityöntekijän toiminnoksi on nostettu myös vastaaminen itsenäistymisvarojen maksamisesta ja taloudellisen tuen, asumisen tuen ja psykososiaalisen tuen järjestämisestä. Prosessikuvauksesta löytyviä tuotteita ja palveluita ei aina kirjata prosessikaavioon. Tämä johtunee siitä, että

prosessikaaviossa kuvataan toimintaa (Laamanen 2003, 81). Koska käyttämämme prosessikaaviosta avautuu ikkunat symboleja koskeviin sanallisiin selityksiin, on palveluryhmien sijoittaminen myös prosessikaavioon perusteltua. Näin sähköistä prosessikuvausta käyttävä työntekijä pääsee prosessikuvauksen ensimmäisestä diasta siirtymään suoraan myös palvelukuvauksiin. Prosessikaaviossa on toimintoihin liitettynä nähtävillä dokumentit, joita sosiaalityöntekijä käyttää tai hyödyntää työssään jälkihuollossa. Dokumenttien nimeäminen on tehty hyödyntämällä empiirisen ongelma-analyysin tuloksia.

Prosessikuvaukseen kuuluvat myös kriittiset päätökset (Laamanen 2003, 78). Jälkihuollon prosessissa on kaksi merkittävää päätöstä, asiakkaan päätös palveluiden ja tukitoimien vastaanottamisesta sekä sosiaalityöntekijän päätös jälkihuollon myöntämisestä. Prosessikaaviossa päätökset, toiminnot ja dokumentit sijaitsevat niiden toimijoiden vaakasuuntaisissa sarakkeissa/”uimaradoissa”, kenen vastuulle ne kuuluvat (ks. Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta 2012).

Prosessin sanallinen yleiskuvaus. Sanallinen prosessikuvaus sisältää ohjeistuksen prosessikaavion tulkitsemiseen (LIITE 3, s.1) ja sisällysluettelon prosessikuvaukseen kuuluvista dioista (LIITE 3, s. 2). Sanallisen kuvaukseen sisältyy kehittämistutkimuksen aikainen prosessiryhmä ja prosessiryhmä, joka jatkossa huolehtii prosessikuvauksen päivittämisestä (LIITE 3, s.2). Tämän kirjallisen opinnäytetyön liitetiedostosta prosessiryhmäläisten henkilötiedot on poistettu. Sanalliseen kuvaukseen kuuluu prosessikuvauksen soveltamisala (LIITE 3, s.2). Tässä kohdassa prosessikuvausta on määritelty, mihin tarkoitukseen prosessikuvaus on laadittu ja esitellään kehittämishankkeessa tekemämme rajaukset. Sanallisen kuvauksen alussa esitellään prosessikuvauksessa käytetyt määritelmät nuoresta ja sijoituksesta (LIITE 3, s. 2). Sanallisessa kuvauksessa on määriteltynä lastensuojelulain (12/2007, 75 §) mukainen oikeus jälkihuollon asiakkuuteen (LIITE 3, s. 3).

Sanallisessa prosessikuvauksessa on määriteltynä jälkihuollon prosessin menestystekijät (LIITE 3, s.3), joita ovat:

- tarpeen mukaiset tavoitteet
- tavoitteiden säännöllinen arvioiminen
- jälkihuollon eri vaiheissa mukana olevien toimijoiden asiakassuunnitelman mukainen työskentely tavoitteiden saavuttamiseksi
- asiakkaan motivoimisessa onnistuminen.

Menestystekijöiden määrittely pohjautuu prosessiryhmän jäsenten näkemyksiin ja ongelma-analyysin tuloksiin. Tavoitteiden tarpeen mukaisuus ja niiden säännöllinen arvioiminen nousi menestystekijäksi prosessiryhmän jäsenten näkemysten perusteella. Säännöllinen tavoitteiden arvioiminen nähtiin myös keinona motivoida asiakasta jälkihuoltoon. Jälkihuollon eri vaiheissa mukana olevien toimijoiden asiakassuunnitelman mukaisen työskentelyn tavoitteiden saavuttamiseksi ja asiakkaan motivoimisen valitseminen menestystekijöiksi pohjautui ongelma-analyysiin (ryhmähaastattelun tulokset; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 106 – 110; Palmamäki 2008, 75, 81).

Prosessikuvauksessa esitellään jälkihuollon prosessin asiakastarpeet ja –vaatimukset (LIITE 3, s.3), joita ovat:

- jälkihuollon suunnittelu alkaa ajoissa
- jälkihuollosta tiedottaminen nuorille
- itsenäistymistaitojen harjoittelu
- työskentelyvaiheen palvelujen ja tukimuotojen räätälöiminen nuoren tarpeiden mukaisesti
- jälkihuollon suunnitelmallinen päättäminen
- tarvittaessa huolehtiminen asiakkaan ohjaamisesta johonkin toiseen palvelujärjestelmään.

Asiakastarpeiden ja –vaatimusten valinta pohjautuu kehittämistutkimuksen ongelma-analyysin tuloksiin (Ryhmähaastattelun tulokset; Saukko 2008, 51; Huotari 2010, 80; Vario ym. 2012, 35 - 37; Törrönen & Vauhkonen 2012, 54, 71, 94; Palmamäki 2008, 70, 77; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108; Lastensuojelulaki 12/2007, 76).

Sanallisessa kuvauksessa on kuvattuna myös prosessin toimivuuden arviointi- ja seurantamittarit, keskeiset resurssit, prosessin kehittämismenettely ja prosessin päivityssuunnitelma (LIITE 3, s. 3). Nämä kohdat on kuvattu prosessiryhmässä olleiden kaupungin työntekijöiden näkemysten mukaisesti. Sanallisessa kuvauksessa (LIITE 3, s. 4) esitellään lastensuojelun jälkihuollon prosessin tavoite, prosessikuvauksessa käytetyt nimitykset osaprosesseille sekä jälkihuollon palveluista ja tukimuodoista tehty jaottelu.

Sanalliseen yleiskuvaukseen kuuluvan *valmistelu- ja siirtymävaiheen osaprosessin* kuvauksessa (LIITE 3, s. 4 - 5) on kiinnitetty huomiota seuraaviin asioihin, jotka tulee ottaa huomioon sijoituksen aikana jälkihuoltoa suunniteltaessa:

- nuoren valmistelu ja tiedottaminen koskien tulevia tapahtumia ja jälkihuoltoa
- nuoren yksilöllisten tarpeiden, toiveiden ja suunnitelmien huomioiminen
- nuoren kuuleminen jälkihuollon palvelujen ja tukimuotojen suunnittelussa
- koulunkäymisen/ammattillisen koulutuksen tai muun vastaavan suunnittelu
- nuoren omien verkostojen kartoittaminen
- nuoren kanssa toimivien tahojen kanssa vastuista sopiminen
- asiakassuunnitelmat
- itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen harjoittelu sijoituksen aikana

Valmistelu- ja siirtymävaiheen osaprosessin sisältövalinnat saavat tukea ongelma-analyysin tuloksista (ryhmähaastattelu; Huotari 2010, 65, 80; Törrönen & Vauhkonen 2012, 58 – 59, 94 - 97; Vario ym. 2012, 35 - 36; Eronen 2013, 67, 72; Kivistö 2006, 59 - 61; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 107, 110; Lastensuojelulaki 6/2012, 30 §; Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §).

Jälkihuollon siirtymä- ja valmisteluvaiheeseen kuuluu myös kuvaus kahdesta erilaisesta asiakassuunnitelmasta: sijoituksen aikana olevasta asiakassuunnitelmasta (LIITE 3, s. 5) ja varsinaisesta jälkihuollon asiakassuunnitelmasta (LIITE 3, s. 6). Asiakassuunnitelmien tavoitteet on kuvattu hyödyntäen empiiristä ongelma-analyysia, eli ryhmähaastattelun tuloksia. Asiakkaan motivoiminen on nostettu tavoitteeksi, sillä ongelma-analyysissa nousee esiin ongelmallisena asiana asiakkaan sitoutumisen jälkihuoltoon (ryhmähaastattelun tulokset; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 106 – 107; Palmamäki 2008, 75, 81). Asiakassuunnitelman järjestämisen ajankohta, mukanaolijat sekä roolit on kirjattu hyödyntäen ryhmähaastattelun tuloksia.

Jälkihuollon työskentelyvaiheen osaprosessin sanallisessa kuvauksessa (LIITE 3, s. 6 - 7) on huomioitu seuraavia asioita:

- asiakassuunnitelmien tarpeen mukainen tarkistaminen ja kirjallisten asiakassuunnitelmien laatiminen
- nuoren tapaaminen riippuen nuoren yksilöllisestä tarpeesta ja tahtotilasta
- nuoren tilanteeseen ja yksilöllisiin tarpeisiin perehtyminen
- palvelujen ja tukimuotojen järjestämisvastuu

- lapsen/ nuoren valmistelu jo työskentelyvaiheen aikana myös jälkihuollon päättämiseen
- nuoren omien verkostojen huomioiminen
- verkostoyhteistyö viranomaisten kanssa
- nuorelle ostettujen palveluiden ja tukitoimien laadun valvonta

Työskentelyvaiheen osaprosessin sanallisen kuvauksen sisältövalinnat saavat tukea ongelma-analyysin tuloksista (ryhmähaastattelun tulokset; Vario ym. 2012, 36; Eronen 2013, 72; Huotari 2010, 74 – 75; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastusraportti 6/2012, 102 – 103; Sarvimäki & Siltamäki 2007, 29, 31; Lastensuojelulaki 6/2012, 30 §).

Sanalliseen prosessikuvaukseen kuuluu jälkihuollon työskentelyvaiheen asiakassuunnitelma (LIITE 3, s.7). Työskentelyvaiheen asiakassuunnitelmaa kutsutaan prosessiryhmän näkemysten mukaisesti väliarvioinniksi. Prosessiryhmän näkemysten mukaan säännöllinen väliarviointi on keino motivoida asiakasta. Asiakassuunnitelman tavoite on kuvattu hyödyntäen ryhmähaastattelun tuloksia. Myös tässä asiakassuunnitelmassa asiakkaan motivoimisen on nostettu asiakassuunnitelmien tavoitteeksi, sillä ongelma-analyysissä nousee esiin ongelmallisena asiana asiakkaan sitoutuminen jälkihuoltoon (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 106 – 107; Palmamäki 2008, 75, 81). Asiakassuunnitelman järjestäminen, mukanaolijat sekä roolit on kirjattu hyödyntäen ryhmähaastattelun tuloksia.

Jälkihuollon päättämisvaiheen osaprosessin sanallinen kuvaus (LIITE 3, s. 8) sisältää kuvauksen päättämisen asiakassuunnitelmasta ja siinä on huomioitu seuraavia asioita:

- jälkihuolto-oikeuden päätyminen
- jälkihuollon arvioiminen
- palvelun sulkeminen
- tarvittaessa nuorelle nuorta varten jatkosuunnitelman tekeminen: kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet
- tarvittaessa asiakkaan ohjaaminen johonkin toiseen palvelujärjestelmään

Päättämisvaiheen kuvauksen laatimisessa on otettu huomioon lastensuojelulaki (12/2007, 75 § & 76 §) ja empiirinen ongelma-analyysi eli ryhmähaastattelun tulokset.

Prosessikuvauksen liitetiedostot. Sanalliseen prosessikuvaukseen sisältyy liitetiedosto nimeltä ”Ohjenuora jälkihuollon asiakassuunnitelmaan” (LIITE 3, s. 9). Ohjenuora kokoaa yhteen valmistelu- ja siirtymävaiheen, asiakassuunnitelman laatimisen ja asiakassuunnitelman dokumentin sanallisten kuvausten sisältöjä. Ohjenuora on suunniteltu asiakassuunnitelmaa laativan/tarkistavan sosiaalityöntekijän muistilistaksi. Sanalliseen prosessikuvaukseen sisältyvät liitetiedostoina asiakassuunnitelman ja jälkihuollon asiakassuunnitelmien dokumentit (LIITE 3, s. 9 - 10), joita käytetään jälkihuoltoa suunniteltaessa sekä jälkihuollon työskentelyvaiheessa. Näiden dokumenttien sanalliset selitykset on laadittu lastensuojelulakia (6/2007, 30 §) ja kaupungin jälkihuollon asiakassuunnitelman (Efficca 2013) pohjaa hyödyntäen.

Jälkihuollon tukimuodot ja palvelut. Jälkihuollon tukimuodot ja palvelut on prosessikuvauksessa jaettu neljään eri ryhmään:

- itsenäistymisvarat
- taloudellinen tuki
- asumisen tuki
- psykososiaalinen tuki

Tukimuotojen ja palveluiden ryhmittelyssä on huomioitu aikaisemmat tutkimustulokset koskien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä jälkihuollon merkittävistä tukimuodoista (Laitonen 2006, 55; Huotari 2010, 72; Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 104; Eronen 2013, 72). Palveluiden ja tukimuotojen jaottelussa on huomioitu prosessiryhmän sosiaalityön edustajien näkemysten mukaisesti myös lastensuojelulaki. Itsenäistymisvarat on nostettu omaksi ryhmäkseen erilleen muusta taloudellisesta tuesta, koska myös lastensuojelulaissa (12/2007, 77 §) itsenäistymisvaroista säädetään omassa pykälässään. Palvelut on jäsennetty prosessikuvauksen yhteyteen, koska teoreettisen ongelma-analyysin perusteella säännökset koskien jälkihuollon palveluja sekä tukitoimia ovat hajallaan lastensuojelulaissa (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 119). Lainsäädäntöä koskevat viitteet on merkitty sosiaalityöntekijöiden toiveiden mukaisesti palvelukuvauksiin, koska sosiaalityöntekijät perustelevat jälkihuollon myöntämistä lastensuojelulakiin nojaten.

Itsenäistymisvaroja koskevan sanallisen selityksen (LIITE 3, s. 10 – 11) laadinnassa on hyödynnetty Efficcaa (2013), lastensuojelulakia 417 sekä Rädyn (2012)

tulkintoja lastensuojelulaista. Sanalliseen selitykseen kuuluu sisältöjä koskien itsenäistymisvarojen tarkoitusta, kerryttämistä ja myöntämistä, hyväksyttäviä itsenäistymistä tukevia menoja ja itsenäistymisvarojen maksamista sekä luovutusta. *Taloudellista tukea kuvaavaan sanalliseen selitykseen* (LIITE 3, s. 11) on kirjattu, mitä lastensuojelulaissa 417 säädetään liittyen jälkihuoltoon kuuluvasta taloudellisesta tuesta. Lastensuojelulain viittausten alle on kirjattu esimerkein, miten jälkihuollon taloudellista tukea käytännössä järjestetään kohdeorganisaation toteuttamassa jälkihuollossa. Nämä käytännön esimerkit on poimittu empiirisen ongelmanalyysin ryhmähaastattelusta.

Asumisen tukea koskevaan sanalliseen selitykseen (LIITE 3, s. 12) on kirjattu, mitä lastensuojelulaissa 417 säädetään liittyen jälkihuoltoon kuuluvasta asumisen tuesta. Sanalliseen selityksen muodostamisessa on hyödynnetty empiirisen ongelmanalyysin eli ryhmähaastattelun tuloksia sekä teoreettisen ongelmanalyysin tuloksia (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 99; Palmamäki 2008, 53). Käytännön esimerkkejä on täydennetty myös käytännön kehittämisen aikana sosiaalityön hiljaisen tiedon avulla.

Psykososiaalisen tuen sanallinen selitys (LIITE 3, s. 12) on muodostettu hyödyntäen psykososiaalisen työn ja toimintakyvyn käsitteitä. Jälkihuollon psykososiaalinen työ nähdään Granfeltin esittelemän laajimman merkityksen mukaisesti, joka viittaa kaikkeen terveydenhuollon ja sosiaalialan työhön, jonka kohteena ovat sosiaaliset ja psyykkiset kysymykset sekä työhön, jota tehdään yksilöiden tai perheiden tai ryhmien kanssa. Psykososiaalinen työ voidaan nähdä kokoavana nimikkeenä työlle, jota tehdään ihmisten kanssa ja jossa työskentelyn kohde on asiakkaan sisäinen ja ulkoinen todellisuus. (Granfelt 1993, 177, 186.)

Psykososiaaliseen toimintakykyyn liitetään esimerkiksi identiteetti. Psykososiaaliseen toimintakykyyn kuuluu karkeasti ottaen: 1) kyky selviytyä arjen huolenpito-tehtävistä ja arjentilanteista; 2) kyky solmia sosiaalisia suhteita ja olla toisten ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa; 3) kyky ratkaista arkipäiväisiä ongelmatilanteita; sekä 4) kyky toimia omassa toiminta- ja elinympäristössään. Psykososiaalista toimintakykyä voidaan tarkastella mielenterveytenä ja psyykkisenä hyvinvointina. Psykososiaalisen käsitteen alta löytyy myös elämänhallinta. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä ja Ihalainen 2009, 47 - 52.)

Psykososiaalisen tuen sanalliseen selitykseen on kirjattu lastensuojelulain 417 mukaan jälkihuollon sisältöön kuuluvia asioita, jotka liittyvät psykososiaaliseen työhön ja psykososiaalisen toimintakyvyn tukemiseen. Sanallisessa selityksessä psykososiaalisen työn sisältöä on avattu käytännön esimerkein. Käytännön esimerkkien muodostamisessa on hyödynnetty Huotarin (2010, 58 – 64) tutkielman tuloksia. Psykososiaalisen tuen sanalliseen selitykseen on myös kirjattu psykososiaalisen tuen järjestämistapoja, jotka on poimittu ryhmähaastattelun tuloksista.

Liitetiedostoihin kuuluvat päätös itsenäistymisvaroista ja muut päätökset (LIITE 3, s. 13). Empiirisessä ongelma-analyysissä eli ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät nimesivät jälkihuollon työskentelyvaiheen dokumenteiksi päätökset. Dia jälkihuollon päätöksistä on koottu hyödyntäen kaupungin asiakastietojärjestelmää Efficaa (2013). Sanalliseen prosessikuvaukseen sisältyy liitetiedostona jälkihuollon päättämisvaiheen asiakassuunnitelman dokumentti (LIITE 3, s.13). Päättämisvaiheen dokumentin sanallinen kuvaus on laadittu hyödyntäen lastensuojelulakia (6/2007, 30 §) ja ryhmähaastattelun tuloksia.

Asiakkaalle suunnattu lastensuojelun jälkihuollon prosessikuvaus

Nuorelle suunnattu prosessikuvaus on muodostettu työntekijän prosessikuvauksen pohjalta. Nuorelle suunnatun prosessikuvauksen tekemisessä on tavoiteltu lopputulosta, joka on lyhennetty, kevennetty, helppolukuinen ja ulkoasultaan houkuttelevampi verrattuna työntekijän prosessikuvaukseen. Työntekijän prosessikuvauksesta on karsittu asiasisältöjä, jotka ovat asiakkaan näkökulmasta tarpeettomia. Kielenkäyttöä on muutettu työntekijän versioon verrattuna selkokielisemmäksi. Osa tekstistä on muutettu siihen muotoon, että se puhuttelee nuorta. Tekstin fonttia ja otsikoiden sekä sivujen ulkonäköä on muutettu nuorta houkuttelevammaksi. Lähdeviittaukset on nuorelle suunnatussa prosessikuvauksessa merkitty numeroin. Lähdeviittausten merkitsemistavalla on tavoiteltu prosessikuvauksen tekstin keventämistä.

Nuorelle suunnattuun prosessikuvaukseen kuuluu prosessikaavio (LIITE 4, s. 1), joka on yksinkertaistettu versio sosiaalityöntekijän prosessikaaviosta. Nuoren prosessikuvaukseen kuuluu sisällysluettelo (LIITE 4, s. 2). Nuoren sanallisen prosessikuvauksen ensimmäisellä sivulla ovat saatesanat (LIITE 4, s. 2). Saatesanoissa

on kuvattu jälkihuollon prosessi pähkinänkuoressa. Saatesanat on tehty erityisesti niitä asiakkaita ajatellen, jotka eivät lue koko prosessikuvausta. Saatesanoista saa yleiskäsityksen jälkihuollosta. Saatesanoissa on myös lyhyesti kerrottu prosessikuvauksen sisältö. ”Miksi jälkihuoltoa” –diassa (LIITE 4, s. 3) kerrotaan jälkihuollon tarkoituksesta ja ”Kuka saa jälkihuoltoa” –diassa (LIITE 4, s.3) kerrotaan lastensuojelulain määrittelemästä jälkihuolto-oikeudesta.

Valmistelu- ja siirtymävaiheen osaprosessia kuvaavissa dioissa kerrotaan itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen harjoittelusta (LIITE 4, s. 4) ja jälkihuollon suunnittelusta asiakassuunnitelmista (LIITE 4, s. 4 - 5). Työskentelyvaiheen osaprosessin kuvaukseen sisältyy lyhyt yleiskuvaus työskentelyvaiheen tuesta ja palveluista (LIITE 4, s. 5). Työskentelyvaiheen osaprosessin kuvaukseen on sisällytetty melko tarkat kuvaukset itsenäistymisvaroista (LIITE 4, s. 6), taloudellisesta tuesta (LIITE 4, s. 6), asumisen tuesta (LIITE 4, s. 7) ja psykososiaalisesta tuesta (LIITE 4, s. 7), koska aikaisempien tutkimustulosten perusteella nuoret haluavat saada tarkempaa tietoa jälkihuollon tukimuodoista ja palveluista. Työskentelyvaiheen osaprosessin kuvauksessa kerrotaan myös asiakassuunnitelmien tarkistamisesta (LIITE 4, s. 8). Jälkihuollon päättämisen osaprosessin kuvauksessa (LIITE 4, s. 8) kerrotaan jälkihuolto-oikeuden päättymisestä, päättämisvaiheen asiakassuunnitelmasta sekä mahdollisesta tuesta jälkihuollon päättymisen jälkeen. Prosessikuvaus sisältää myös sivun tärkeitä yhteystietoja varten (LIITE 4, s. 9) ja lähdeluettelon prosessikuvauksen tekemiseen käytetyistä lähteistä (LIITE 4, s. 9).

9 POHDINTA

9.1 Kehittämistutkimuksena toteutetun kehittämishankkeen onnistumisen arvioiminen

Pernaan (2011) ja Pernaan ja Akselan (2012) mukaan tärkein vaatimus tasokkaassa kehittämisessä on kokonaisvaltainen ongelma-analyysi (Pernaa 2013b, 22). Tämän kehittämistutkimuksen pohjana oli perusteellisesti toteutettu ongelma-analyysi. Koko lapsiperheiden sosiaalityön tiimin osallisuuteen pyrittiin ongelma-analyysin empiirisen osion ryhmähaastattelussa. Jaoin ongelma-analyysissa keräämäni tiedon kehittämiseen osallistuneille prosessiryhmän jäsenille. Prosessiryhmän tapaamiseen osallistunut kehittäjätiimi edusti erilaisia asiantuntijuuksia. Design-Based Research Collectiven (2003, 5) laatimien hyvän kehittämistutkimuksen kriteerien mukaan kehittämisen tavoitteena on, että käytännön ympäristö ja teorioiden tai ”prototeorioiden” kehittäminen ovat kietoutuneet toisiinsa. Tässä kehittämistutkimuksessa prosessikuvausten tekeminen ja arvioiminen tapahtui yhteistyössä käytännön työtä tekevien sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Design-Based Research Collectiven (2003, 5) laatimiin kriteereihin kuuluu Cobbin (2001) ja Collinsin (1992) näkemys siitä, kehittäminen ja tutkimus tapahtuvat jatkuvassa kehittämisen, raportoimisen, arvioimisen ja jatkokehittämisen syklissä etenemissä. Tämän kehittämistutkimuksen käytännön kehittäminen sisälsi kehittämistutkimukseen kuuluvat edellä mainitut vaiheet. Design-Based Research Collectiven (2003, 5) kriteereihin kuuluu myös Brophyn (2002) näkemys, että kehittämistutkimuksen tulee johtaa jaettavissa oleviin teorioihin, jotka ovat siirrettävissä ammattilaisten ja muiden suunnittelijoiden hyödyksi. Kehittämistutkimuksen aikana ongelma-analyysissa ja käytännön kehittämisen aikana kerättyä ja jäsenettyä tietoa voidaan näkemykseni mukaan hyödyntää jälkihuoltoa koskevien tarpeiden ymmärtämisessä, jälkihuoltotyön toteuttamisessa ja jälkihuollon jatkokehittämisessä. Konkreettisina tuloksina syntyneet prosessikuvaukset on tehty kentällä käytettäväksi käytännön työvälineiksi.

Design-Based Research Collectiven (2003, 5) kriteerien mukaan kehittämistutkimukseen tulee kuulua osuus, jossa mallin toimivuutta testataan aidoissa olosuh-

teissa. Tähän kehittämistutkimukseen sisältyi puolen vuoden ajanjakso, jonka aikana prosessikuvaukset olivat sosiaalityöntekijöiden käytettävissä. Autenttisissa olosuhteissa testaaminen ei toteutunut kuitenkaan suunnitellusti kehittämistutkimuksen aikana. Design-Based Research Collectiven (2003, 5) laadukkaan kehittämistutkimuksen kriteerien mukaisesti olen dokumentoinut tarkasti lopputulokseen johtaneet menetelmät ja prosessit. Kehittämistutkimuksen tavoitteen saavuttamista arvioidaan Kanasen mukaan intervention tai ratkaisun jälkeen. Kehittämistavoitteiden ja muutosten arvioinnissa on kysymys mittaamisesta: saavutettiinko toimenpiteiden avulla se, mitä tavoiteltiin. (Kananen 2012, 80 – 81.) Tavoitteena kehittämistutkimuksessa oli kuvata lastensuojelun jälkihuollon prosessi. Oman arvioni ja sosiaalityön tiimiltä elokuussa 2014 saamani palautteen perusteella katson, että tämän kehittämistutkimuksen tavoite on saavutettu.

Kehittämistutkimuksen haasteina koin kehittämishankkeen aikana tapahtuneet muutokset, ulkopuolisen roolini ja sen, että en löytänyt kehittämistutkimuksesta tieteellistä kirjallisuutta sosiaalialan/sosiaalityön kontekstissa. Koin myös kehittämistutkimuksen raportin kirjoittamisen haasteellisena. Lähtötilanteessa suunniteltuna oli tehdä kehittämistä toimintatutkimuksen puitteissa. Valitsin kehittämistutkimuksen uudeksi lähestymistavaksi jo toiminnan ollessa käynnissä. Toimintatutkimuksella ja kehittämistutkimuksella on paljon yhtäläisyyksiä (Anders & Shattuck 2012, 17; Kananen 2012, 41 – 42; Pernaa 2013b, 13 – 14), mikä helpotti siirtymistä lähestymistavasta toiseen kesken kehittämishankkeen. Koen lähestymistavan vaihtamisen toiminnan ollessa jo käynnissä jonkin verran heikentäneen kehittämistutkimuksen toteutusta. Esimerkiksi ongelma-analyysin hyödyntäminen kehittämistutkimuksen kehittämistavoitteiden asettamisessa ei toteutunut johtuen lähestymistavan vaihtumisesta.

Ulkopuolisen kehittäjän pääseminen sisään prosesseihin sekä niiden syvälinen ymmärtäminen on usein hankalaa (Kananen 2012, 50). Ulkopuolisena kehittäjänä lastensuojelun jälkihuollon ymmärtäminen sosiaalityön näkökulmasta lisäsi opinäytteeseen liittyvän teoreettisen taustatyön määrää. Tutkijan etuna on kuitenkin se, että hän tarkastelee ulkopuolisen silmin ilmiötä (Kananen 2012, 50). Arvelen ulkopuolisuuteni olleen osittain syynä laajaan teoreettisen taustatyön ja tutkimisen sekä kehittämisen nojaamiseen teoreettiseen ongelma-analyysiin. Sosiaalityön opiskelijan työskentely ensimmäisessä prosessikuvausten kehittämisen vaiheessa

oli arvokasta prosessiin sisälle pääsemisen näkökulmasta. Ulkopuolisesta roolistani johtuen lapsiperheiden sosiaalityön tiimi jäi etäiseksi. Kohtaamisiin ja yhteydenpitoon liittyvät tilanteet olivat usein kiireen tunnun sävyttämiä. Kohtaaminen ja yhteydenpito kohdeorganisaation sekä sen sijaintikunnan edustajien kanssa oli kuitenkin miellyttävää ja tapahtui ystävällisessä hengessä. Koen onnistuneeni kohdeorganisaation jäsenten luottamuksen saavuttamisessa. He antoivat minun ulkopuolisena tulla tutkimaan työyhteisöään ja tekemäänsä jälkihuoltotyötä sekä antoivat minun osallistua tekemänsä työn kehittämiseen.

En löytänyt kehittämistutkimuksesta tieteellistä kirjallisuutta sosiaalialan/sosiaalityön kontekstissa ja sovelsin opetuksen tutkimuksen tieteellistä kirjallisuutta. Kehittämistutkimuksen opetuksen tieteellinen kirjallisuus soveltui sosiaalityöhön kohdentuvan kehittämistutkimuksen lähdekirjallisuudeksi. Arvelen opetuksen ja sosiaalityön eron tutkimuskohteena näkyvän autenttisten käyttökokemusten hankkimisessa. Esimerkiksi opetustilanteeseen kehitetyn opetusmateriaalin testaaminen autenttisissa olosuhteissa on mahdollista toteuttaa nopeassakin aikataulussa suurelle kohdejoukolle oppilaita ja kerätä heiltä palautetta. Sosiaalityö on pääsääntöisesti yksilö/perhekohtaista työtä ja esimerkiksi jälkihuollon asiakkuudet alkavat riippuen asiakkaan tarpeista ja yksilöllisistä elämäntilanteista.

Koin kehittämistutkimuksen raportin kirjoittamisen haasteellisena, sillä kehittämiskuvauksen laadinnasta ei ole olemassa mallia, joka on yleisesti hyväksytty (Aksela & Pernaa 2013, 190). Kanasen näkemyksen mukaan opinnäytetyön rakenteosien sisältöjen tulee olla loogisia noudattaen jotakin järjestystä. Järjestys voi olla millainen tahansa, jos siinä on rakenne eli punainen lanka. Opinnäytetyön raporttiin liittyvä tärkeä piirre on myös dokumentaatio, eli kaikkien tutkimusprosessin vaiheiden ylös kirjaaminen. Opinnäytetyön raportin tulee olla tieteellistä kieltä, eli raportissa tulee argumentoida tekstin muodossa esitetyt asiat. (Kananen 2012, 158.) Tämän kehittämistutkimuksen raportoinnissa pyrin huolellisesti dokumentoimaan toteuttamani kehittämistutkimuksen vaiheet, esittämään osa-alueet sisältöineen loogisessa järjestyksessä sekä argumentoimaan tehdyt ratkaisut.

Tässä kehittämistutkimuksessa ei toteutettu jatkokehittämistä pohjautuen autenttisiin käyttökokemuksiin, koska niitä ei juurikaan kertynyt. Näin jälkikäteen ajatel-

tuna olisin voinut valmistella työyhteisön paremmin käyttökokemusten keräämiseen. Käyttökokemusten saamisen olisin voinut varmistaa menemällä havainnoimaan asiakassuunnitelmia, joiden aikana nuoren prosessikuvausta käytetään. Jos koko sosiaalityön tiimi olisi osallistunut prosessikuvausten käytännön kehittämiseen, olisi prosessikuvausten käyttö saattanut alkaa aktiivisemmin. Osallistamisen osalta olisin voinut pyrkiä parempaan lopputulokseen esimerkiksi nostamalla prosessikuvausten juurruttamiseen liittyvät kysymykset kehittämishankkeessa suurempaan osaan. Sosiaalityöntekijöiden osallistuminen ja sitouttaminen kuitenkin huomioitiin kehittämishankkeessa. Otettaessa huomioon kohdeorganisaation toiveet kehittämishankkeen resursseille, katson osallistamisen olleen näissä puitteissa vähintäänkin riittävän tasoista. Kehittämistutkimus on mielestäni onnistunut, kun sitä vertaa Kanasen (2012), Pernaan (2013) ja Design-Based Research Collectiven (2003) esittämiin näkemyksiin kehittämistutkimuksen ominaisuuksista.

9.2 Kehittämistutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arvioiminen

Kehittämistutkimuksen luotettavuus. Kehittäjäposition analysointi on keskeinen osa luotettavuuden tarkastelua. Luotettavuuden arviointiin kuuluu kehittäjän sitoumukset kehittämishankkeeseen ja organisaatioon. (Toikko & Rantanen 2009, 129.) Kehittämistutkimuksen ajan roolini oli ulkopuolinen tutkija/kehittäjä. Ulkopuolisuuteni on lisännyt kehittämistutkimuksen luotettavuutta, sillä henkilökohtaiset siteet eivät ole voineet vaikuttaa kehittämistutkimuksen toteuttamiseen tai siitä raportoimiseen. Ulkopuolisuudesta johtuen kehittämistutkimus on nojannut vanhkasti teoriaan, menetelmien käyttöön ja tutkimustuloksiin, mikä lisää sen luotettavuutta.

Tutkimuksen arviointiin liittyy validius. Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän tai mittarin kykyä mitata sitä, mitä on tarkoitus mitata. (Hirsjärvi ym. 1997, 231.) Sisäisellä validiteetilla viitataan sopusointuun teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen kohdalla. Teoreettis-filosofiset lähtökohdat, käsitteelliset määritteet ja menetelmälliset ratkaisut tulee olla keskenään loogisessa suhteessa. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan aineiston ja tehtyjen tulkintojen sekä johtopäätösten väli-

sen suhteen pätevyyttä. (Eskola & Suoranta 1998, 213.) Kehittämistutkimus soveltui kehittämishankkeen lähestymistavaksi, kun verrataan sen ominaispiirteitä kehittämishankkeen tavoitteeseen ja lähtökohtiin. Kehittämistutkimuksen teoreettisen ongelma-analyysin käsitteet ja tietoperusta tukevat tavoitetta sekä ovat sopu- soinnussa kehittämistutkimuksen toteutuksen kanssa.

Puolistrukturoitu ryhmähaastattelu soveltui empiirisen ongelma-analyysin tiedonkeruumenetelmäksi, sillä kerättyä tieto palveli kehittämistyötä. Prosessin kuvaaminen antoi toimivat välineet jälkihuollon jäsentämiseen ja konkreettisen tuotoksen tekemiseen. Kehittämistutkimus, puolistrukturoitu ryhmähaastattelu ja prosessin kuvaaminen soveltuivat menetelminä käytettäväksi rinnakkain. Käytettyjen menetelmien soveltuvuus tavoitteen saavuttamiseen, keskinäinen yhteensopivuus ja teorialähtöisyys lisäävät kehittämistutkimuksen luotettavuutta. Toisaalta osallistavammat menetelmät olisivat voineet lisätä työyhteisön osallisuutta ja sitä kautta sitoutumista prosessikuvauksiin. Kehittämistutkimuksen dokumentaatioissa olen tuonut esiin, kuinka tulkinnat ja johtopäätökset ovat syntyneet. Johtopäätökset saavat tukea aikaisemmista tutkimustuloksista, mikä lisää ulkoista validiteettia.

Kehittämistutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään kunkin käytetyn menetelmän omia luotettavuuskriteereitä (Kananen 2012, 166). Perehdyin kehittämistutkimuksessa käytettyihin menetelmiin ja noudatin niihin liittyviä ohjeistuksia. Ryhmähaastattelun tulosten luotettavuuteen heikentävästi saattaa vaikuttaa haastattelutilanteen tiivis aikataulu. Prosessin kuvaamisen onnistumista ja luotettavuutta on vaikea arvioida, koska sen tekemiseen ei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa. Opinnäytetyön kirjallisessa raportissa olen esitellyt prosessikuvausten tekemisen taustalla olevia vaiheita ja prosessikuvausten sisältöjen perusteluja, jotta dokumentaation lukija voi itse arvioida tehtyjen ratkaisujen oikeellisuutta.

Reliabiliteetti kuuluu luotettavuusnäkemysten sanastoon. Kun aineisto ei sisällä ristiriitaisuuksia, sanotaan aineiston tulkinnan olevan reliabeli. Yksi keino varmistaa tutkimuksen objektiivisuutta on käyttää kahta havainnoitsijaa. (Eskola & Suoranta 1997, 213 – 214.) Yksinkertaisin tapa varmentaa luotettavuuden laatua, on antaa aineisto ja siitä tehty tulkinta luettavaksi sille, jota se koskee. Informantin vahvistaessa tutkijan tutkimustulokset sekä niistä tehdyt tulkinnat, voidaan tutki-

muksen todeta olevan tutkittavan kannalta luotettava. (Kananen 2012, 174.) Anoin kirjallisen opinnäytetyön raportin luettavaksi ennen sen julkaisua prosessiryhmän jäsenille sekä kaikille halukkaille lapsiperheiden sosiaalityön sosiaalityöntekijöille. Yksi sosiaalityöntekijä ilmoitti lukeneensa opinnäytetyön kirjallisen raportin ja yhteensä kaksi sosiaalityöntekijää kommentoi opinnäytetyön sisältöä, eivätkä he raportoineet ristiriitaisuuksista. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka selostus siitä, kuinka tutkimus on toteutettu (Hirsjärvi ym. 1997, 232). Kehittämistutkimuksen aikana kirjasin tutkimuspäiväkirjaan kaiken viestinnän, suunnittelun ja toteutuneet tapahtumat. Kirjoitin opinnäytetyön kirjallisen raportin hyödyntämällä tutkimuspäiväkirjaa. Opinnäytetyön kirjallisessa raportissa pyrin mahdollisimman avoimeen ja tarkkaan prosessin kuvaamiseen.

Arvostelijoiden mukaan kehittämistutkimuksen heikkous on usein sen toteutus pienellä otoskoollla ja kvalitatiivisena (Pernaa 2013b, 20). Kehittämistutkimuksen ryhmähaastatteluun ja prosessikuvausten arviointiin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden sekä prosessiryhmään osallistuneiden toimijoiden lukumäärät olivat pieniä, joten tuottamamme hiljaisen tiedon yleistäminen on haasteellista. Kehittämistutkimuksen luotettavuutta puolestaan parantavat edellä esittelemäni seikat: sisäinen ja ulkoinen validiteetti, tiedon vahvistaminen informanteilla sekä prosessin tarkka dokumentaatio.

Kehittämistutkimuksen eettisyys. Kehittämistutkimuksen toteuttamisessa olen noudattanut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009; 2013) hyvää tieteellistä käytäntöä koskevia ohjeita. Keväällä 2013 ennen kehittämishankkeen käynnistämistä anoin ja sain kohdeorganisaation kaupungin sosiaali- ja terveystoimelta tutkimusluvan. Tutkimuslupa-anomuksen yhteydessä kohdeorganisaation kaupungin SoTe –johtoryhmä on katsonut tämän tutkimuksen olevan eettisesti hyväksyttävä. Tutkimuslupa-anomuksessa allekirjoitin noudattavani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisemia hyvän tieteellisen käytännön menettelytapoja.

Esimerkkinä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6 – 7) ohjeiden noudattamisesta olen tutkimusta tehdessäni, tuloksia tallentaessani ja esittäessäni sekä kehittämishankkeen ja sen tulosten arvioinnissa noudattanut huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta. Kehittämishankkeessa käyttämäni menetelmät ovat olleet eettisesti kestäviä sekä tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia. Tutkimuseettisen

neuvottelukunnan (2009, 4 - 7) ohjeiden mukaisesti olen kunnioittanut tutkittavien itsemääräämisoikeuteen kuuluvaa osallistumisen vapaaehtoisuutta sekä informoinut tutkittavia. Kerätessäni informaatioita olen aluksi kertonut, mitä varten ja miten tietoa kerätään sekä hyödynnetään. Olen jakanut yhteystietoni osallistujille, jotta he voivat ottaa jälkeensä yhteyttä mieltään askarruttavissa asioissa.

Olen ottanut kehittämishankkeen toteuttamisessa huomioon Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 7 - 8) ohjeiden mukaisesti vahingoittamisen välttämisen. Olen kohdellut kehittämishankkeeseen osallistuneita arvostavasti. Olen huomionnut osallistujien ja jälkihuollon asiakkaan arvostamisen myös kirjallisen opinnäytetyön kirjoittamisessa. Olen ottanut huomioon Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 8 - 11) ohjeiden mukaisesti yksityisyyden ja tietosuojan. Olen raportoinut ryhmähaastattelun tulokset niin, ettei siihen osallistuvia sosiaalityöntekijöitä ole mahdollista yksilöidä. Osa kehittämistutkimukseen osallistuneista toimijoista toivoi, ettei kohdeorganisaatiota nimetä, joten opinnäytetyön kirjallisessa julkaisussa on säilytetty kohdeorganisaation anonymiteetti. Olen sopinut kirjallisen raportin liitetiedostojen julkaisusta kehittämistutkimukseen osallistuneiden toimijoiden kanssa. Olen säilyttänyt tutkimusaineiston niin, etteivät ulkopuoliset pääse sitä näkemään.

9.3 Kehittämistutkimuksen tulosten arvioiminen ja jatkokehittämissuositukset

Yksi tämän kehittämistutkimuksen tulos on ongelma-analyysissä jälkihuollon asiakkaasta ja prosessista kerätty sekä prosessin näkökulmasta jäsennetty tieto. Tietoa koottiin teoreettisessa ongelma-analyysin kirjallisuuskatsauksessa esimerkiksi aikaisemmista tutkimuksista ja lainsäädännöstä sekä empiirisessä ongelma-analyysissä ryhmähaastattelun avulla. Kehittämistutkimuksen tuloksena voidaan nähdä myös käytännön kehittämisen aikana prosessikuvausten tekemisen yhteydessä kertynyt tieto. Tämä tieto on dokumentoitu prosessikuvausten esittelyn yhteydessä luvussa kahdeksan. Kehittämistutkimuksen tulos ovat myös konkreettiset prosessikuvaukset. Kehittämistutkimuksien tulosten arvioinnissa keskityn prosessikuvausten arviointiin.

Jälkihuollon prosessin kuvaamiseen liittyi haasteita. Palmamäen (2008, 79) tutkimustulosten perusteella jälkihuollon prosessissa selkeämpi runko olisi hyödyllinen ja toisaalta asiakastapauksien erilaisuus asettaa vaatimuksen yksilölliselle sekä räätälöidylle palvelukokonaisuudelle. Kuntien tavoissa järjestää jälkihuolto on vaihtelua (esimerkiksi ryhmähaastattelun tulokset; Saukko 2008, 52). Kohdeorganisaation jälkihuoltonuoret asuvat eri kunnissa, sillä osa jälkihuoltonuorista asuu kuntarajojen ulkopuolella. Prosessikuvausten rakentaminen näistä lähtökohdista tuntuikin aluksi lähes mahdottomalta haasteelta, johon vastaamisessa onnistuimme näkemykseni mukaan hyvin.

Kohdeorganisaation sosiaalityöntekijöiden antaman palautteen mukaan erityisesti nuorelle suunnatulla prosessikuvauksella voisi olla laajempaa hyödynnettävyyttä. Esimerkiksi sijaisperheet voisivat tutustua siihen ja saada siitä tietoa nuoren oikeuksista sijoituksen päättymisen jälkeen. Perhehoidosta on tullut ensisijainen sijaishuollon muoto laitoshoidon nähdessä vuoden 2012 alusta (Kuntainfo 6/2011). Sijaisperheet ovat onnistuneet lastensuojelulaitoksia heikommin nuorten jälkihuoltoon valmentamisessa (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 108). Perhehoidosta itsenäistyvien nuorten määrä tulee todennäköisesti kasvamaan tulevaisuudessa johtuen Sosiaali- ja terveysministeriön (Kuntainfo 6/2011) linjauksesta. Kehittämishankkeessa luotu nuorelle suunnattu prosessikuvaus voi toimia sosiaalityöntekijän työvälineenä hänen työskennellessään jälkihuollon eri vaiheissa nuoren ja sijaisperheen kanssa.

Prosessikuvausten vahvuus on niiden käytettävyydessä käytännön työssä sellaisenaan. Prosessikuvausten käyttöönotto ei välttämättä edellytä lisäresurssien hankkimista tai organisatorisia muutoksia. Yksittäiset työntekijät voivat käyttää niitä itsenäisestikin jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaiheessa, työskentelyvaiheessa ja päättämisen vaiheessa tai jälkihuollosta tiedottamisen välineenä. Prosessikuvausten teknisen toteuttamisen arvioiminen ei ole yksiselitteistä. Prosessikuvauksen voi toteuttaa jokainen itselle sopivalla tavalla (Rousu & Holma 2004, 51) ja prosessikaavion laatimiseen on olemassa ainakin kaksikymmentä erilaista tekniikkaa (Laamanen 2003, 79). Ehkä parhaiten prosessikuvauksen toimivuutta pystyy arvioimaan sen käyttäjä. Sosiaalityöntekijöiltä syksyllä 2014 kerätyn palautteen perusteella prosessikuvaukset on toteutettu onnistuneesti. Sanallinen prosessikuvaus

voisi näkemykseni mukaan olla lyhyemmin ja ytimekkäämmin toteutettu. Sosiaalityöntekijöiden toiveiden mukaisesti prosessikuvausten sisältöjä ei vielä tässä vaiheessa ole karsittu.

Nuorelle suunnattua prosessikuvausta ei toteutettu prosessin kuvaamisen teoriaa mukaillen. Pyrkimys oli kertoa mahdollisimman helposti luettavalla tavalla jälkihuollon prosessista niistä asioista, jotka ovat nuoren näkökulmasta katsottuna olennaisia. Mielestäni nuorelle suunnattu prosessikuvaus on onnistunut. Nuoren prosessikuvausten teksti ja sivujen ulkomuoto voisivat olla houkuttelevampia, mutta tässä kehittämishankkeessa meidän resurssimme riittivät tähän lopputulokseen. Värien ja grafiikan käyttö myös lisäisivät tulostuskustannuksia sekä saattaisivat asettaa tulostamiselle korkeampia vaatimuksia.

Jatkokehittämis ehdotukseksi nostan prosessikuvausten juurruttaminen sosiaalityön käytäntöön. Kohdeorganisaation sosiaalityöntekijät toivat esiin, että heidän täytyy käydä prosessikuvausta läpi yhdessä tiimissä. Sosiaalityöntekijöiltä nousut tapa on kohdeorganisaatiolle luontainen ja sopiva tapa toimia juurruttamisessa. *Toiseksi jatkokehittämis ehdotukseksi nostan prosessikuvausten jatkokehittämisen.* Prosessikuvausten tulee kehittyä käytännön kokemusten, sosiaalityön kehittymisen ja yhteiskunnallisten muutosten myötä. Jatkokehittämisessä voidaan myös pohtia esimerkiksi sitä, että onko tarvetta jonkin tehtävän tai osaprosessin tarkempaan kuvaamiseen esimerkiksi omalla prosessikaaviolla tai onko joitakin kohtia sanallisessa selityksessä mahdollista tiivistää? Nuorelle suunnatun prosessikuvausten jatkokehittäminen voisi tapahtua esimerkiksi nuorilta kerättävän asiakaspalautteen perusteella tai ottamalla nuoria mukaan jatkokehittämiseen. Kansallisissa lastensuojelun laatusuosituksissa suositellaan lasten ja perheiden mukaan ottamista palveluiden kehittämiseen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 15).

Kehittämishankkeessa resurssimme eivät riittäneet pureutumaan kaikkiin ongelma-analyyseissä esiin nousseisiin jälkihuoltoa koskeviin kehittämistarpeisiin. Kehittämishankkeessa vähälle huomiolle jääneitä kehittämistarpeita ovat arvioinnin kehittäminen, jälkihuollossa olevien nuorten vanhempien sekä muiden sukulaissuhteiden huomioiminen, jälkihuoltonuorten raha-asoiden hoitamisen opettelu sekä opintojen suorittamisen ja työllistymisen tukeminen. Ongelma-analyyseistä nousi esiin ongelmallisena asiana myös jälkihuollon tukitoimien ja palveluiden

saatavuuteen liittyvän vaihtelun kunnasta toiseen sekä sosiaalityöntekijöiden ajan resurssit.

9.4 Lopuksi

Perusteluna kehittämishankkeen aiheelle oli yhteiskunnallinen tarve jälkihuollon kehittämiseen. Tehdessämme prosessikuvauksia tartuimme ongelma-analyysissä esiin nousseisiin kehittämistarpeisiin ja vastasimme niihin laatimalla sanallisen selityksen sellaisista seikoista, jotka kaipasivat ohjeistusta. Tekemämme prosessikuvaukset auttavat myös esimerkiksi jälkihuollon laadunhallinnassa, prosessin parantamisessa ja löytämään toiminnan tehostamistarpeita (ks. Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta 2012; Rousu & Holma 2004, 51). Jälkihuollon kehittäminen on kohdeorganisaation kaupungin tavoitestrategiassa vuosille 2015 - 2016. Uskon, että kehittämishankkeen pohjana ollut ongelma-analyysi ja luomamme prosessikuvaukset voivat toimia lähtökohtina ja työvälineinä kaupungin jälkihuollon jatkokehittämiseen.

Eettisinä perusteluina jälkihuollon prosessin näkyväksi tekemiselle olivat jälkihuoltoon tuen tasa-arvoisen kohtelun edistäminen ja heidän tietoisuutensa lisääminen oikeuksistaan. Työntekijälle suunnatun prosessikuvauksen käyttäminen edistää asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua. Nuorelle suunnattu prosessikuvaus toimii jälkihuollosta tiedottamisen välineenä. Kehittämishankkeen oikeutuksen yhtenä perusteluna oli syrjäytymisen ehkäisy. Kehittämishankkeen aikana sosiaalihuoltolaki uudistui. Hallituksen esityksen mukaan tavoitteena on siirtää painopistettä sosiaalihuollossa korvaavista toimista varhaiseen tukeen ja hyvinvoinnin edistämiseen (HE 164/2014 vp, 80). Olisi ihanteellista, ettei lastensuojelullisille toimenpiteille, varsinkaan niille raskaimmille, olisi tarvetta ja lapset voisivat kasvaa biologisten vanhempiensa luona. Kuitenkin tulee todennäköisesti aina olemaan lapsia, jotka tarvitsevat sijoitusta kasvuolojensa turvaamiseen ja jälkihuoltoa sijoituksen kantavuuden turvaamiseen. Sosiaalihuollossa tulee muistaa jatkaa myös viimeisijaisten lastensuojelullisten toimenpiteiden ja niiden jälkihuollon tutkimista sekä kehittämistä. Jälkihuoltokin on hyvin toteutettuna ehkäisevää lastensuojelutyötä (HE 252/2006 vp, 30).

LÄHTEET

Aksela, M. & Perna, J. 2013. Kehittämistutkimus pro gradu -tutkielman tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Perna, J. (toim.) Kehittämistutkimus opetuslalla. Jyväskylä: Tekijät ja PS-kustannus, 181 - 195.

Anderson, T. & Shattuck, J. 2012. Design-based research: A decade of progress in education research? *Educational researcher*, vol. 41 no 1, 16 – 25.

Barab, S. & Squire, K. 2004. Design-Based Research: Putting a Stake in the Ground. *The Journal of the Learning Sciences*, Volume 13, Issue 1, 1 – 14. Saatavissa: <http://www.gerrystahl.net/teaching/winter12/reading3a.pdf>.

Design-Based Research Collective. 2003. Design-Based Research: An Emerging Paradigm for Educational Inquiry. *Educational Researcher*, vol. 32, no 1, 5 – 8. Saatavissa: <http://www.designbasedresearch.org/reppubs/DBRC2003.pdf>.

Effica 2013. Kaupungin asiakastietojärjestelmä.

Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Tampere: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Tampere: Vastapaino.

Granfelt, R., Jokiranta, H., Karvinen, S., Matthies, A-L. & Pohjola, A. 1996. Monisärmäinen sosiaalityö. 2. painos. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Gustafsson, S. & Marniemi, J. 2012. Julkisen johtamisen työkirja. Helsinki: Tietosanoma.

HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf>.

HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164.pdf>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hukkanen, R. 2002. Psychosocial problems of children placed in children`s homes. Turku: Turun Yliopisto. Väitöskirja.

Huotari, R. 2010. Omillaan toimeentuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden laitos. Sosiaalityö. Pro gradu – tutkielma. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110014/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf.

Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta JUHTA. 2012. JHS 152 Proses- sien kuvaaminen. Valtiovarainministeriö. Saatavissa: <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS152/JHS152.pdf>.

Juuti, K. & Lavonen, J. 2006. Design-Based Research in Science Education: One Step Towards Methodology. *NorDiNa*, 4, 54 - 65. Saatavissa: <http://www.naturfagsenteret.no/c2006078/binfil/download2.php?tid=1509862>.

Kaupungin prosessipohja 2013.

Kananen, J. 2008. Kvali: kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä: kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karvinen-Niinikoski, S., Salonen, J., Meltti, T., Yliruka, L., Tapola-Haapala, M. & Björkenheim, J. 2005. Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuuden näkymät. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4027.pdf.

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009. Kuntoutuksen mahdollisuudet. 4. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.

Kivistö, J. 2006. ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Marginaalikysymysten erikoisala. Sosiaalipoliittikan laitos. Turun yliopisto. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Saatavissa: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=a7e04db9-2cf3-417b-844f-3b6b1c53fd1d>.

Kuntainfo 6/2011. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelu ja perhehoitoa koskevia muutoksia 2011 – 2012. Kuntainfo 6/2011 [viitattu 9.12.2014]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1567443>.

Laaksonen, S. 2004. Jälkihuolto-opas. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Laamanen, K. 2003. Johda liiketoimintaa prosessien verkkona - ideasta käytäntöön. 4. painos. Helsinki: Suomen Laatu keskus Oy.

Laitonen, J. 2006. Jälkihuoltokäytännöt Hämeenlinnassa. Jälkihuollon toteuttaminen ja jälkihuolto nuorten selviytymisen ja itsenäistymisen tukijana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalipedagogiikan pro gradu – tutkielma. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93981/gradu01426.pdf?sequence=1>.

Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>.

Lastensuojelulaki 638/1983. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1983/19830683>.

Lecklin, O. 2006. Laatu yrityksen menetystekijänä. 5. uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari.

Lecklin, O. & Laine, R. 2009. Laadunkehittäjän työkalupakki. Innovatiivisen johtamisjärjestelmän rakentaminen. Helsinki: Talentum.

Lastensuojelun Keskusliitto ry. 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät: uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.

Oulun seudun lastensuojelun kehittämissyksikkö –hanke. Ohjeistus lastensuojelun mukaisen jälkihuollon järjestämisestä ja työskentelystä. Jälkihuollon teema-ryhmä [viitattu 27.2.2015].

Palmamäki, E. 2008. Lastensuojelun jälkihuollon toteutuminen ja kehittämistarpeet Keski-Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38288/URN:NBN:fi:jyu-201208162156.pdf?sequence=1>.

Pasanen, T. 2001. Lastenkodin asiakaskunta. Psykiatrinen tutkimus lastenkotilasten kehityksellisistä riski- ja suojaavista tekijöistä, oirehdinnasta sekä hoidontarpeesta. Turku: Turun yliopisto. Väitöskirja.

Pernaa, J. 2013a. Esipuhe. Kehittämistutkimus opetuslalla. Pernaa, J. (toim.) Kehittämistutkimus opetuslalla. Jyväskylä: Tekijät ja PS-kustannus, 7 - 8.

Pernaa, J. 2013b. Kehittämistutkimus tutkimusmenetelmänä. Pernaa, J. (toim.) Kehittämistutkimus opetuslalla. Jyväskylä: Tekijät ja PS-kustannus, 9 - 25.

Peterson, R. & Herrington, J. 2005. The state of the art of design-based research. University of Wollongong. Faculty of Education. Research online. Saatavissa: <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1060&context=edupapers>.

Reeves, T. C. 2012. Design-Based Research: An Introduction for Social Work Researchers. Society for Social Work and Research. Sixteenth Annual Conference Research That Makes A Difference: Advancing Practice and Shaping Public Policy 11 – 15 January 2012. Saatavissa: <https://sswr.confex.com/sswr/2012/webprogram/Session5241.html>.

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle: kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Romppainen, S. 2008. Etelä-Karjalan lastensuojelun jälkihuollon kehittämishanke 2006 -2008. Loppuraportti. Liite 6. Selvitys hankekuntien yhteistyökumppaneiden jälkihuoltopalveluiden tarjonnasta. Lappeenranta: Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom. Saatavissa: http://socom.fi/dokumentit/Julkaisut/EKLJK_loppuraportti.pdf.

Rousu, S. & Holma, T. 2004. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Sarvimäki, P. & Siltaniemi, A. 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3685.pdf&title=Sosiaalihuollon_ammattillisen_henkiloston_tehtavarakennesuositus_fi.pdf.

Saukko, M. 2008. ”Se tosiaan vaihtelee.. Se elämänkulku.” Lastensuojelun jälkihuolto ja palvelut Ylä-Pirkanmaan seutukunnassa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79899/gradu02755.pdf?sequence=1>.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=2765155&name=DLFE-15437.pdf.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012 – 2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-18303.pdf.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Lastensuojelun laatusuositus. Työryhmän esitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26810.pdf.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014. Hyvinvointi on toimintakykyä ja osallisuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus. Tampere: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882186&name=DLFE-31918.pdf.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 30/2013. Lastensuojelu 2012. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110691/Tr30_13.pdf?sequence=5.

TEM. 2012. Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. Työllisyys- ja yrittäjyysosasto. Raportti. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/32290/TEMrap_8_2012.pdf.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämissprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 6., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavissa: <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio040413.pdf.pdf#overlay-context=fi/ohjeet-ja-julkaisut.

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena –osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Forssa: SOS-Lapsikylä ry. Saatavissa: https://www.sos-lapsikyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/vertaistutkimus-SOS-Lapsikyla.pdf.

Valtioneuvosto 2014. Hallitusohjelma. Valtionneuvoston tiedonanto eduskunnalle 24.6.2014 nimetyn pääministeri Aleksander Stubbin hallituksen ohjelmasta. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/145135/Stubbin+hallituksen+ohjelma/fafd39bc-307c-4cde-8b4c-b97724cf24ef>.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. Helsinki: Edita Prima oy. Saatavissa: https://www.vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf.

Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. & Tervo, J. 2012. "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Jyväskylä: Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

Vilkkä, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

LIITE 1 Puolistukturoidun ryhmähaastattelun kysymykset

RUNKO RYHMÄHAASTATTELUUN**1. Prosessin tunnistaminen, rajaaminen ja asemoiminen sekä palveluiden järjestäminen**

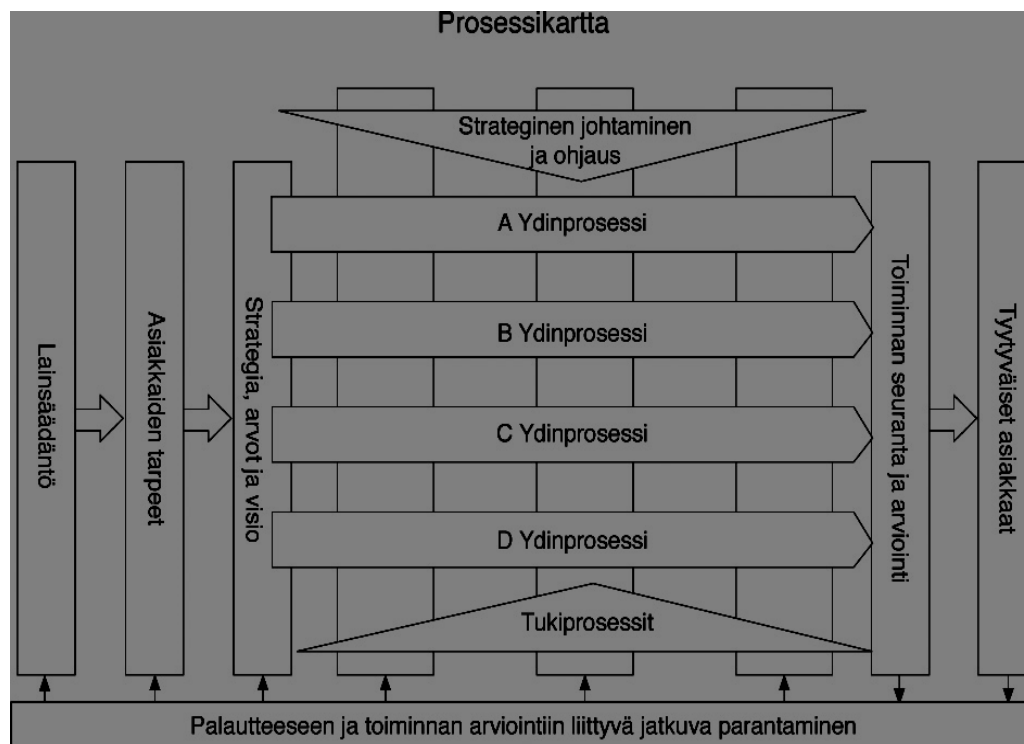
Tarkoitus on hahmottaa organisaation prosesseja ja niiden keskinäisiä suhteita. Tarkoitus on selvittää jälkihuollon järjestämisen tapaa.

1.1 Mitkä ovat lapsiperheiden sosiaalityön ydin- ja avainprosesseja? (*Mitkä prosessit palvelevat ulkoista asiakasta, eli nuorta sekä hänen perhettään? Esimerkiksi sijaishuollon prosessi ja jälkihuollon prosessi voisivat olla näitä?*) Ydin- ja avainprosessit kertovat myös, mitä muita sosiaalityön osa-alueita lapsiperheiden sosiaalityö hoitaa jälkihuollon lisäksi.

1.2 Millaisia tukiprosesseja organisaatiossa on? (*Mitkä ovat organisaation sisäisiä prosesseja, jotka mahdollistavat edellä mainittujen asiakkaan palvelun prosessien toteutumisen? Esimerkiksi taloushallinto voisi kuulua näihin?*)

1.3 Miten sijoittaisit prosesseja alla olevaan prosessikarttaan? Mikä on jälkihuollon asema suhteessa muihin prosesseihin?

KUVIO 1. Esimerkki prosessikartasta (Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta. 2012. JHS 152 Prosessien kuvaaminen).

1.4 Miten jälkihuollon palvelut kunnassa järjestetään (kunta itse tuottaa ja/tai järjestää ostopalveluilla)?

2. Jälkihuollon prosessin asiakas, asiakkaan tarpeet, prosessin tavoite, alkaminen ja päättyminen

2.1 Kuka on jälkihuollon asiakas?

2.2 Mitkä ovat hänen tarpeitaan ja vaatimuksiaan? Millä tavoin jälkihuollon myöntämistä perustellaan?

2.3 Mikä on jälkihuollon prosessin tavoite/päämäärä?

2.4 Mistä prosessi alkaa ja mihin se päättyy?

3. Tulo jälkihuollon piiriin/suunnitteluprosessi

3.1 Koska ja miten suunnitteluprosessi alkaa?

3.2 Mitä tahoja suunnittelussa on mukana (resurssit/työnjako)?

3.3 Mitä suunnitteluvaiheessa tapahtuu (työkäytänteet)?

3.4 Mitkä ovat tärkeimpiä rooleja, vastuuta, päätöksiä sekä pelisääntöjä?

3.5 Onko dokumentteja/asiakirjoja, jos on mitä?

3.6 Mahdollinen arviointi/mahdolliset mittarit (omat/valtakunnalliset)?

3.7 Mitkä ovat suunnitteluvaiheen haasteita/ongelmia?

3.8 Onko suunnitteluvaiheessa kehittämistarpeita?

4. Jälkihuollon toteuttaminen/tukemisprosessi

4.1 Koska ja miten jälkihuollon palvelu alkaa?

4.2 Mitä tahoja toteutuksessa/tukemisessa on mukana (resurssit/työnjako)?

4.3 Mitä tukemisvaiheessa tapahtuu (jälkihuollon palvelut ja tukitoimet/työkäytänteet)?

4.4 Mitkä ovat tärkeimpiä rooleja, vastuuta, päätöksiä, ohjeistuksia ja pelisääntöjä?

4.5 Onko dokumentteja, jos on mitä?

4.6 Mahdollinen arviointi/mahdolliset mittarit (omat/valtakunnalliset)?

4.7 Mitkä ovat jälkihuollon tukemisprosessin haasteita/ongelmia?

4.8 Onko tukemisprosessissa kehittämistarpeita?

5. Jälkihuollon päätyminen/päättämisprosessi

5.1 Koska ja miksi jälkihuolto päättyy?

5.2 Mitä tahoja päättämisen valmistelussa/päättämisessä on mukana (resurssit/työnjako)?

5.3 Mitä päättämisvaiheessa tapahtuu (palvelut/työkäytänteet)?

5.4 Mitkä ovat tärkeimpiä rooleja, vastuita, päätöksiä, ohjeistuksia sekä pelisääntöjä?

5.5 Onko dokumentteja, jos on mitä?

5.6 Mahdollinen arviointi/mahdolliset mittarit (omat/valtakunnalliset)?

5.7 Mitkä ovat jälkihuollon päättämisen vaiheen haasteita/ongelmia?

5.8 Onko tässä vaiheessa kehittämistarpeita?

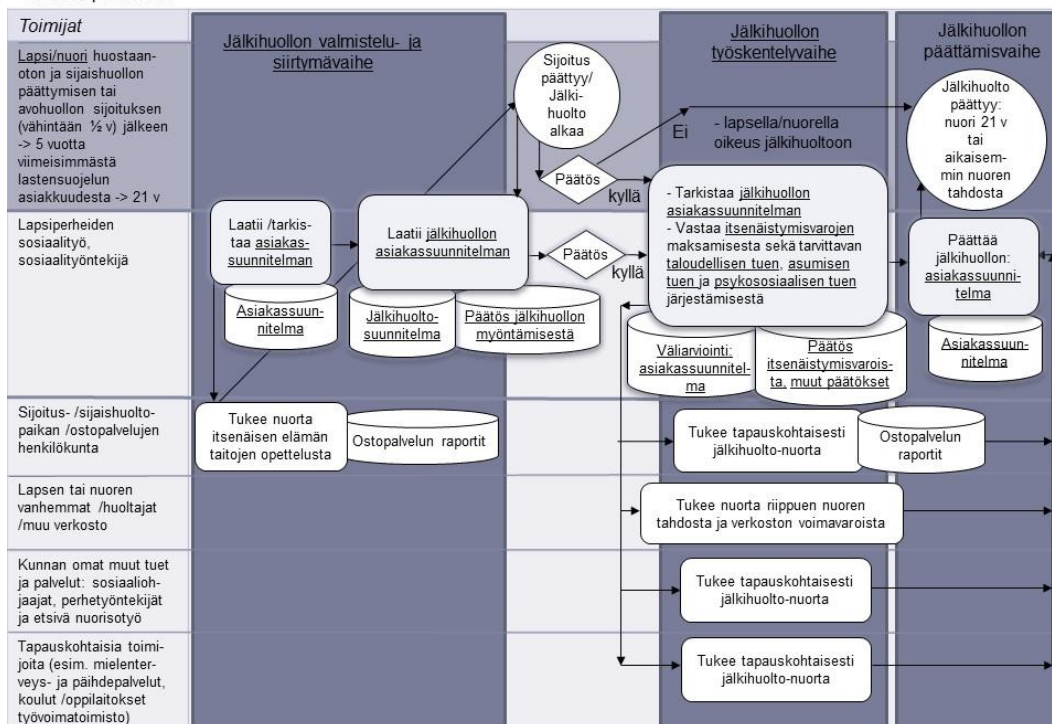
6. Onko jälkihuollon prosessissa jotakin muuta mielestäsi tärkeää, joka tulisi huomioida kuvauksessa?

Jälkihuollon prosessin nykytilan kartoittaminen

Yläluokka	Alkuperäinen ilmaus/lausuma	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Organisaation prosessit ja jälkihuollon järjestäminen			
Jälkihuollon asiakas			
Jälkihuollon prosessi			
Jälkihuollon suunnittelu			
Jälkihuollon tukemisprosessi	<p>*Roolista aattelen sen verran, että ehkä sosiaalityöntekijän rooli jälkihuoltoon kohdalla.. Tai että ainakaan ite en tee mitään puolesta. Vaan tuuppii enemmän sitä, että hoidat tämän asian ja sitten laitan rahaa tilille sitä kuittia vastaan.</p> <p>*Et vähän niinku vastuuttaa sitä nuorta.</p> <p>*Ja sit yhtälailla jotenkin myös kuulla sitä nuorta. Et hänen oma kokemus ja näkemys kuullaan.</p> <p>*Ja tietysti iso erohan siinä on, et ku se on vapaaehtoista. Ni sit myös se nuoren sitouttaminen tukeen. Että se ottaa sitä vastaan jatkossakin, niin kyllähän se on jonkin verran meidän tehtävä.</p>	<p>Vastuuttaminen</p> <p>Kuuleminen</p> <p>Sitouttaminen</p>	<p>Sosiaalityöntekijän rooli</p>
Jälkihuollon päättäminen			

Prosessin nimi: Lastensuojelun jälkihuollon prosessi

Tavoite: Sijoitettuna olleen nuoren elämänhallinnan ja itsenäistymisen tukeminen. Nuori hallitsee itsenäisen elämän perusteet.

Ohjeet prosessikaavion tulkitsemiseen

- ▶ Tämä prosessikaavio ja siihen liittyvät diat on tehty kohdeorganisaation kaupungin omalla prosessipohjalla, joka pohjautuu uimaratamalliin. Uimaratamallissa jokainen toimija, esimerkiksi lapsi/nuori tai lapsiperheiden sosiaalityö, on erotettu toisista toimijoista vaakasuuntaisella sarakkeella, eli uimaradalla. Jokaisen toimijan omalle uimaradalle sijoitetut symbolit, esimerkiksi toiminnot tai dokumentit, kuuluvat tämän toimijan vastuulle.

- Symbolilla kuvataan prosessin alkaminen ja loppuminen.
- Tällä symbolilla kuvataan valintatilannetta. Valintasymbolia käytetään prosessissa, kun tehdään päätös koskien jotakin asiaa. Prosessi haarautuu tällöin kyllä- ja ei-polkuihin.
- Symbolilla kuvataan toimintoa/tehtävää, esimerkiksi asiakassuunnitelman laatimista tai tarkistamista.
- Tällä symbolilla kuvataan eri toimintojen suoritusjärjestystä prosessissa. Virta esitetään uimaratamallissa yhtenäisellä viivalla. Nuoli kuvaa siirtymissuuntaa.
- Tällä symbolilla kuvataan asiakirjaa, joka liittyy johonkin toimintoon.

Symboleihin on kirjoitettu toimintojen ja asiakirjojen nimiä. Jos nimi on alleviivattu, tästä kohtaa avautuu hyperlinkki. Hyperlinkkien takaa löytyvissä dioissa on esimerkiksi toimintoihin tai asiakirjoihin liittyviä ohjeita, lainsäädäntöä, päätöksiä tai kuvauksia jälkihuollon palveluista ja tukimodoista.

Sisällys

› Lastensuojelun jälkihuollon prosessikaavio	
› Ohjeet prosessikaavion tulkitsemiseen	
› Prosessiryhmä ja soveltamisala	1
› Lastensuojelun jälkihuollon prosessi: asiakas	2
› Lastensuojelun jälkihuollon prosessi: menetystekijät, asiakastarpeet, yms.	3
› Lastensuojelun jälkihuollon prosessi: tavoite, sisältö, yms.	4
› Jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaihe, dia 1	5
› Jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaihe, dia 2	6
› Asiakassuunnitelma jälkihuoltoa suunniteltaessa	7
› Jälkihuollon asiakassuunnitelman laatiminen	8
› Jälkihuollon työskentelyvaihe, dia 1	9
› Jälkihuollon työskentelyvaihe, dia 2	10
› Valiarviointi: työskentelyvaiheessa asiakassuunnitelman tarkistaminen	11
› Jälkihuollon päättämisen vaihe: asiakassuunnitelma	12

LÄHTEET

LIITTEET

- › Ohjenuora asiakassuunnitelmaan (LIITE 1)
  - › Asiakassuunnitelma, dokumentti (LIITE 2)
  - › Jälkihuollon asiakassuunnitelma (dokumentti), päätös jälkihuollon myöntämisestä (LIITE 3)
  - › Itsenäistymisvarat (LIITE 4)
  - › Taloudellinen tuki (LIITE 5)
  - › Asumisen tuki (LIITE 6)
  - › Psykososiaalinen tuki (LIITE 7)
  - › Päätös itsenäistymisvaroista, muut päätökset (LIITE 8)
  - › Asiakassuunnitelma jälkihuollon päättämisen vaiheessa, dokumentti (LIITE 9)
  - › Tärkeitä yhteistyötahoja yhteystietoineen (LIITE 10)
- Tulostettavan version kansilehti

Prosessiryhmä ja soveltamisala

› Prosessiryhmä:

- › **Soveltamisala:** Tämä prosessikaavio ja siihen liittyvät diat on tarkoitettu sosiaalityöntekijöiden työvälineeksi. Sosiaalityöntekijä voi hyödyntää prosessikaaviota ja siihen liittyviä dioja lastensuojelun jälkihuollon suunnittelussa sekä työskentely- ja päättämisen vaiheissa. Tätä lastensuojelun jälkihuollon prosessikuvausta voi hyödyntää kotiutuvan, toiseen sijoituspaikkaan siirtyvän tai itsenäistyvän nuoren jälkihuollossa. Tässä prosessikuvauksessa keskitytään itsenäistyvän nuoren jälkihuoltoon, eikä se sisällä kuvausta esimerkiksi pienen lapsen tai huoltajille tarkoitetun jälkihuollon näkökulmasta.
- › **Nuori:** Tässä prosessikuvauksessa jälkihuollon asiakasta kutsutaan asiakkaaksi tai nuoreksi, vaikka sijoituksen aikana ja joissakin tapauksissa jälkihuollon työskentelyvaiheessa asiakas on alle 18-vuotias. Lastensuojelulain mukaan alle 18-vuotias on lapsi (Lastensuojelulaki 1/2007, 6 §). Lainatessa lainsäädäntöä ja muuta lähdekirjallisuutta kirjoitetaan lapsesta tai nuoresta alkuperäisen lähdekirjallisuuden mukaisesti.
- › **Sijoitus:** Sijoituksesta puhuttaessa tarkoitetaan sijoitusta avohuollon tukitoimena ja huostaanotettuna.

Lastensuojelun jälkihuollon prosessi

- ▶ **Jälkihuoltoon oikeutetut lapset/nuoret:** Jälkihuoltoon on oikeutettu lapsi tai nuori sijaishuollon päättymisen jälkeen. Lapsella tai nuorella on oikeus jälkihuoltoon myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeen, jos sijoitus on jatkunut vähintään puoli vuotta yhtäjaksoisesti ja on koskenut vain lasta yksinään. (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §.) Lastensuojelun asiakkaana ollut nuori voi saada jälkihuoltoa myös muulloin, kuin edellä mainituissa tapauksissa (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §; Taskinen 2008, 88).
- ▶ **Koska jälkihuolto päättyy:** Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §.) Jälkihuolto päättyy myös asiakkaan halutessa jälkihuollon päättymistä. Lapsella/nuorella säilyy kuitenkin oikeus hakea jälkihuoltoa uudelleen siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta (Räty 2010, 497 - 500). Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun viisi vuotta on kulunut lapsen viimeisimmästä lastensuojelun asiakkuudesta kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §.).

Lastensuojelun jälkihuollon prosessi

- ▶ **Menestystekijät:** 1) Tavoitteet asiakkaan kohdalla ovat tarpeen mukaisia; 2) tavoitteiden saavuttamista arvioidaan säännöllisesti; 3) jälkihuollon eri vaiheissa mukana olevat toimijat työskentelevät asiakassuunnitelman mukaisesti tavoitteiden saavuttamiseksi ja 4) saadaan asiakas motivoitua mukaan jälkihuollon eri vaiheiden toteuttamiseen.
- ▶ **Asiakastarpeet ja vaatimukset:** 1) Suunnittelu alkaa ajoissa; 2) valmistelu- ja siirtymävaiheessa jälkihuollosta tiedottaminen nuorille; 3) itsenäistymistaitojen harjoittelu; 4) työskentelyvaiheen tukimuodot ja palvelut on räätälöity nuoren tarpeen mukaisesti; 5) jälkihuolto päätetään suunnitelmallisesti ja 6) huolehditaan tarvittaessa asiakkaan ohjaamisesta johonkin toiseen palvelujärjestelmään.
- ▶ **Prosessin toimivuuden arviointi- ja seurantamittarit:** Tilastot jälkihuollossa olevien asiakkaiden, jälkihuoltosuunnitelmien (tavoite 100%) ja sosiaalityöntekijöiden tekemien päätösten määrästä.
- ▶ **Keskeiset resurssit:** Osaavat ja pitkäaikaiset työntekijät.
- ▶ **Prosessin kehittämismenettely:** Tiimin sisällä tapahtuva kehittäminen.
- ▶ **Prosessin päivityssuunnitelma:** Prosessiryhmä päivittää suunnitelman vuosittain.

Lastensuojelun jälkihuollon prosessi

- ▶ **Jälkihuollon tavoite on tukea sijoitettuna olleen nuoren elämänhallintaa ja itsenäistymistä.** Tavoitteena on, että nuori hallitsee itsenäisen elämän perusteet.
- ▶ Jälkihuollon **sisältö** rakentuu lapsen tai nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan sekä riippuen hänen elämäntilanteestaan (Laaksonen 2004, 15). Tukimuotojen ja palveluiden kokonaisuus rakentuu tässä prosessikuvauksessa itsenäistymisvaroista, taloudellisesta tuesta, asumisen tuesta ja psykososiaalisesta tuesta. Jälkihuollossa harjoitellaan itsenäisen elämän alussa tarvittavia taitoja sekä harjoitellaan kotiutumista.
- ▶ Jälkihuoltoon kuuluu tässä prosessikuvauksessa **valmistelu- ja siirtymävaihe**, jolloin valmistellaan ja suunnitellaan tulevaa jälkihuoltoa. Jälkihuoltoon kuuluvassa **työskentelyvaiheessa** työskennellään nuoren kanssa jälkihuollon asiakassuunnitelmassa laadittujen tavoitteiden ja suunnitelmien mukaisesti. Osa jälkihuoltoa on myös sen suunnitelmallinen **päätäminen**.

Jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaihe

Jälkihuoltoa tarkastellaan osana sijoitusta: sijoituksen aikana tapahtuvaa suunnitelmallista työskentelyä, jossa luodaan katsaus tulevaan. Sosiaalityöntekijä rakentaa yhdessä kotiutuvan, toiseen sijoituspaikkaan siirtyvän tai itsenäistyvän nuoren kanssa kokonaisuuden, jossa kaikki häntä tukevat tahot voivat toimia yhteistyössä kohti yhteistä päämäärää. Sosiaalityöntekijä vastaa palveluiden ja tukimuotojen kartoittamisesta ja järjestämisestä.

Mitä sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon jälkihuoltoa suunniteltaessa?

- ▶ Aikatauluta säännöllisesti asiakassuunnitelmia, kutsu osallistujat koolle.
- ▶ Keskustele ennakoivasti nuoren elämänmuutoksesta, itsenäistymisestä ja jälkihuollosta.
- ▶ Perehdy nuoren tilanteeseen ja tuen tarpeisiin. Kartoita, mitä palveluita ja tukimuotoja nuori mahdollisesti tulee tarvitsemaan jälkihuollon työskentelyvaiheessa ja mitä hän toivoo.
- ▶ Sovi vastuista: esimerkiksi usein sijoitus-/sijaishuoltopaikka yhdessä nuoren kanssa suunnittelee ja toteuttaa nuoren muuton omaan asuntoon.
- ▶ Keskustele itsenäisessä elämässä tarvittavista taidoista. Laadi tarvittaessa nuoren ja sijoitus-/sijaishuoltopaikan kanssa tavoitteet sekä konkreettiset keinot itsenäistymistaitojen harjoitteluun.
- ▶ Huomioi koulun käymisen/ammattillisen koulutuksen tai muun vastaavan suunnitteleminen.
- ▶ Kartoita nuoren omien verkostojen tuki/tuen puute itsenäistymiseen. Huomioi tämä jälkihuollon tukien sekä palveluiden suunnittelussa.
- ▶ Tee katsaus nuoren tulevaisuuteen: Mitä nuori toivoo ja millaisia tulevaisuuden suunnitelmia hänellä on?

Jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaihe, hyperlinkki diaan 2

Jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaihe

Jälkihuollosta tiedottaminen:

- › Kerro nuorelle, mitä jälkihuolto tarkoittaa: jälkihuollon tuki on vapaaehtoista.
- › Selvitä nuorelle, mitä lakisääteisiä palveluja on käytössä ja auta häntä valitsemaan tarpeita vastaavia palveluja.
- › Ohjaa ja tue nuorta hakemaan ja käyttämään hänelle kuuluvia palveluja: palveluohjaus ja palvelujen koordinointi!

Laadi kirjallinen jälkihuoltosuunnitelma:

- › Jälkihuoltosuunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan.
- › Jälkihuoltosuunnitelmaa muutetaan, jos siinä havaitaan asiavirheitä, tuen tarpeesta on tehty vääriä arvioiteja ja/tai havaitaan tarvetta muutoksiin.
- › Jälkihuoltosuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. Konkreettisia ja sopivan kokoisia tavoitteita. Kirjataan jo sijoituksen aikana!

Huolehdi jälkihuollon tukimuotojen ja palveluiden järjestämisestä

Siirtymävaiheessa nuori ottaa ensiaskeleita tulevaa itsenäistä elämäänsä varten.

Sijoitus-/sijaishuoltopaikan tuki nuorelle:

1) Esim. nuoren itsenäistymisharjoittelu sijoitus-/sijaishuoltopaikan asuntolassa. Sijoituksen aikaista opettelemista 2) ruuanvalmistukseen; 3) pyykinpesuun; 4) siivoamiseen; 5) omasta hygieniasta huolehtimiseen; 6) rahankäyttöön ja 7) virastoissa yms. asioimiseen. Nuoret tarvitsevat 8) aktiivista tukea löytääkseen opiskelu- tai työpaikan tai muuta mielekästä tekemistä. Jo 9) sijoituksen aikainen yhteydenpito lapsen vanhempiin, hänen sukulaisiinsa sekä muihin tärkeisiin ihmisiin on tärkeää, sillä sijoituksen jälkeen nuorta eteenpäin kantavat merkittävät ihmissuhteet. (Itsenäisen elämän taitojen harjoittelusta on kirjoitettu osittain mukailien Törröstä & Vauhkosta 2012, 94–97.)

Asiakassuunnitelma jälkihuoltoa suunniteltaessa

Itsenäistyvän nuoren jälkihuollon suunnittelu tapahtuu sijoitukseen kuuluvissa asiakassuunnitelma neuvotteluissa, jotka ovat vähintään kerran vuodessa.

Tavoite: Asiakkaan tukeminen jo sijoituksen aikana siihen, että jälkihuollossa asiakkaalla olisi tärkeimmät valmiudet pärjätä omillaan. Jälkihuollon palveluprosessi tulisi olisi valmiina ja olla selvää, miten jälkihuoltoa aletaan toteuttaa sijoituksen päättyessä. Onnistuminen asiakkaan motivoinnissa jälkihuoltoon, jos hänen arvioidaan tarvitsevan jälkihuollon tukimuotoja ja palveluita itsenäistymisensä tueksi.

Milloin: Sosiaalityöntekijä aloittaa keskustelut jälkihuollosta asiakassuunnitelma neuvotteluissa nuoren valitessa toisen asteen koulutuspaikkaa. Jälkihuollon tarkempi suunnittelu aloitetaan asiakassuunnitelma neuvotteluissa, kun asiakas on täyttänyt seitsemäntoista vuotta tai aikaisemmin. Aikaisemmin suunnittelu aloitetaan silloin, jos esimerkiksi tiedetään asiakkaan muuttavan takaisin kotiinsa ennen kuin hän täyttää kahdeksantoista vuotta.

Keitä on mukana ja roolit: Sosiaalityöntekijä (vastaa neuvottelun järjestämisestä, myöntää jälkihuollon ja tekee päätökset jälkihuollon tukimuodoista sekä palveluista), nuori (tekee periaatteellisen päätöksen jälkihuollon vastaanottamisesta ja esittää toiveet koskien tulevaa jälkihuoltoa), vanhemmat/hoitajat, nuoren tunteva sijoitus-/sijaishuoltopaikan henkilökunta, toisinaan ulkopuolinen ostopalvelun työntekijä ja muut mahdolliset henkilöt, joiden läsnäolo on katsottu tarpeelliseksi.

Ohjenuora asiakassuunnitelma neuvotteluun (LIITE 1)

Asiakassuunnitelma, dokumentti (LIITE 2)

Jälkihuollon asiakassuunnitelman laatiminen

Lainaus lainsäädännöstä:

- › *"Kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään." (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §.)*

Tavoite: Työskentelyvaiheen tukimuodot ja palvelut on räätälöity asiakkaan tuen tarpeen mukaisesti. Onnistuminen asiakkaan motivoinnissa jälkihuoltoon, jos hänen arvioidaan tarvitsevan jälkihuollon tukimuotoja sekä palveluita itsenäistymisensä tueksi.

Milloin: Nuoren täyttäessä 18 vuotta tai aikaisintaan joitakin päiviä ennen sitä /asiakkaan siirtyessä jälkihuoltoon aiemmin.

Keitä on mukana ja roolit: Sosiaalityöntekijä (kutsuu osallistujat koolle ja tekee päätökset), jälkihuollossa oleva nuori (esittää toiveet ja tekee päätöksen siitä, mitä palveluja ottaa vastaan), mahdollinen tukea tai palvelua tarjoava taho, alaikäisen vanhemmat/huoltajat ja täysi-ikäisen nuoren halutessa hänen vanhempansa.

Mitä sosiaalityöntekijän tulee huomioida:

- › Suunnitellaan nuorelle tulevia työskentelyvaiheen palveluita: mitä, millaisia ja kuinka paljon.
- › Käytettäessä ostopalvelua jälkihuollon palvelun tarjoajan kanssa tarjotusta tukimuodosta/palvelusta sekä sen sisällöstä sopiminen mahdollisimman tarkasti ja kirjallisesti.

Jälkihuoltosuunnitelma (dokumentti), päätös jälkihuollon myöntämisestä (LIITE 3)

8
Palaa
prosessikaavioon

Jälkihuollon työskentelyvaihe

Aktiivista työskentelyä nuoren kanssa jälkihuollon asiakassuunnitelmassa laadittujen tavoitteiden ja suunnitelmien mukaisesti.

Tukimuotojen ja palveluiden kokonaisuus rakentuu **itsenäistymisvaroista (LIITE 4)**, **taloudellisesta tuesta (LIITE 5)**, **asumisen tuesta (LIITE 6)** ja **psykososiaalisesta tuesta (LIITE 7)**.

Sosiaalityöntekijä

- › **järjestää jälkihuollon työskentelyvaiheen tukimuodot ja palvelut** yksilöllisesti jokaiselle nuorelle hänen tuen tarpeensa ja toiveensa huomioiden
- › **tapaa nuorta** riippuen nuoren yksilöllisestä tarpeesta ja riippuen nuoren tahtotilasta koskien suhteen ylläpitoa
- › **on saatavilla** sekä antaa tarvittaessa esimerkiksi ohjausta ja neuvontaa nuorelle

Lapsen edun mukaista on työskennellä koko lastensuojeluprosessin ajan tietoisena lapsen verkostoista. Lähiverkostoa tuetaan tarpeen mukaisesti yhteistyössä muun sosiaalityön ja perhetyöntekijöiden kanssa. Verkoston tukemisen keinot ovat käytännössä samanlaisia kuin nuoren tukemisessa käytetyt keinot: psykososiaalinen tuki sekä tarvittaessa taloudelliseen tilanteeseen ja asumiseen liittyvä avustaminen. (Laaksonen 2004, 46.)

Sosiaalityöntekijän toteuttama jälkihuolto pitää sisällään verkostoyhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi oppilaitokset, työvoimaviranomaiset sekä päihde- ja mielenterveyspalvelut. (Mukaiilen Huotaria 2010, 74 - 75.)

Jälkihuollon työskentelyvaihe, hyperlinkki diaan 2

9
Palaa
prosessikaavioon

Jälkihuollon työskentelyvaihe

Mitä sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon jälkihuoltoa tehdessä?

- ▶ Tarkista säännöllisesti jälkihuollon asiakassuunnitelma, kutsu sitä varten osallistujat koolle. Sovi palvelujen ja tukimuotojen sisällöistä mahdollisimman tarkasti ja myös kirjallisesti.
- ▶ Jälkihuollon asiakassuunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan.
- ▶ Perehdy nuoren tilanteeseen ja tuen tarpeisiin.
- ▶ Pidä yhteyttä palveluntuottajaan ja keskustele nuoren tilanteesta säännöllisin väliajoin.
- ▶ Soita nuorelle itselleen.
- ▶ Tutustu palveluntuottajan lähettämiin kirjallisiin kuukausiraportteihin huolella: onko työskentely tavoitteiden suuntaista, riittävää ja perusteellista? Vastaako palveluntuottajan nuorelle tarjoama tuki sitä, mitä jälkihuoltosuunnitelmassa on sovittu ja mistä maksetaan?

Säännöllisesti tapahtuva väliarviointi ja tavoitteiden asettaminen on keino motivoida nuorta jälkihuoltoon.

Jo työskentelyvaiheen aikana nuorta tulisi valmistella myös jälkihuollon päättymiseen

Väliarviointi: työskentelyvaiheessa asiakassuunnitelman tarkistaminen

Tavoite: Jälkihuollon asiakassuunnitelman arvioiminen ja täsmentäminen. Asiakkaan motivoiminen ja tukeminen.

Milloin: Asiakassuunnitelma tarkistetaan jälkihuollon työskentelyvaiheessa asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeen mukaan.

Keitä on mukana ja roolit: Työskentelyvaiheen asiakassuunnitelman tarkistamiseen osallistuvien tahojen ja jälkihuollon toteutuksen kokoonpano riippuu siitä, miten asiakkaan jälkihuolto on räätälöity. Asiakassuunnitelmien ytimen muodostavat sosiaalityöntekijä sekä nuori, jotka suunnittelevat ja arvioivat jälkihuoltoa. Muita mukana olevia mahdollisia tahoja: etuuskäsittelijä, palveluntarjoaja, ostopalvelu, kunnan oma perhetyöntekijä, etsivä nuorisotyöntekijä tai sosiaaliohjaaja, alaikäisen vanhemmat/huoltajat ja täysi-ikäisen nuoren halutessa hänen vanhempansa.

Mitä sosiaalityöntekijän tulee huomioida:

- ▶ Missä asioissa nuori on edistynyt?
- ▶ Mihin tulisi panostaa?
→ esim. työskentelyn uudelleen suuntaaminen, lisätuen tarpeen huomiointi.
- ▶ Jälkihuollon asiakassuunnitelmaa muutetaan, jos siinä havaitaan asiavirheitä, tuen tarpeesta on tehty vääriä arvioita ja/tai havaitaan tarvetta muutoksiin.
- ▶ Jälkihuollon asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. Konkreettisia ja sopivan kokoisia tavoitteita!

Väliarvioinnin asiakassuunnitelma, dokumentti (LIITE 3)

Päätös itsenäistymisvaroista, muut päätökset (LIITE 8)

Jälkihuollon päättämisvaihe: asiakassuunnitelma

Tavoite: Jälkihuolto arvioidaan ja päätetään suunnitelmallisesti. Huolehditaan tarvittaessa asiakkaan ohjaamisesta johonkin toiseen palvelujärjestelmään.

Milloin: Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuolto päättyy viimeistään asiakkaan täyttäessä 21 vuotta (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §). Jälkihuolto päättyy myös asiakkaan halutessa jälkihuollon päättämistä. Lapsella/nuorella säilyy kuitenkin oikeus hakea jälkihuoltoa uudelleen siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta (Räty 2010, 497 - 500). Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun viisi vuotta on kulunut lapsen viimeisimmästä lastensuojelun asiakkuudesta kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen (Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §).

Keitä on mukana ja roolit: Nuori, sosiaalityöntekijä (tekee päätökset ja sulkee palvelun) ja tapauskohtaiset tarvittavat yhteistyötahot. Jos jälkihuollon toteutuksessa on ollut mukana joku tukitaho, myös tämä taho on päättämässä mukana.

Mitä sosiaalityöntekijän tulee huomioida:

- ▶ Jos asiakkaalla on paljon tuen tarvetta jälkihuollon päättyessä asiakas siirtäen vaihdetaan aikuissosiaalityöhön. Tällöin esimerkiksi aikuissosiaalityön puolelta tulee työntekijä mukaan jälkihuollon päättämiseen. Jos tukea tarvitseva nuori asuu jälkihuollon päättyessä toisella paikkakunnalla, nuori pyritään ohjaamaan asuinpaikkakunnallaan jonkin palvelun piiriin.
- ▶ Lastensuojelulaissa on lisäksi, että nuoren jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän tulee tarvittaessa tehdä yhdessä nuoren kanssa suunnitelma. Suunnitelmaan kirjataan palvelut ja tukitoimet, jotka ovat nuoren käytettävissä jälkihuollon päättymisen jälkeen. (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §.)

Jälkihuollon päättämisen asiakassuunnitelma, dokumentti (LIITE 10)

12
Palaa
prosessikaavioon

Lähteet

- ▶ Efficca 2013. Kaupungin asiakastietojärjestelmä.
- ▶ Huotari, R. 2010. Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110014/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf
- ▶ Laaksonen, S. 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 17. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- ▶ Lastensuojelulaki 417/2007.
- ▶ Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta JUHTA. 2012. JHS 152 Prosessien kuvaaminen. Valtiovarainministeriö. Saatavissa: <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS152/JHS152.html>
- ▶ Moisio & Ritola: ISO 9000: 2000 ja menestyksen avaimet – Vinkkejä pohdiskelijoille. SFS Ry
- ▶ Käypä hoito –suositukset
- ▶ Palmamäki, E. 2008. Lastensuojelun jälkihuollon toteutuminen ja kehittämistarpeet Keski-Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38288/URN:NBN:fi:jyu-201208162156.pdf?sequence=1>
- ▶ Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- ▶ Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 2.painos. Porvoo: Bookwell Oy.
- ▶ Taskinen, S. 2008. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Stakes.
- ▶ Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena –osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Forssa: SOS-Lapsikylä ry. Saatavissa: <https://www.sos-lapsikyla.fi/lastensuojelu/julkaisut/Documents/vertaistutkimus-SOS-Lapsikyla.pdf>
- ▶ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. Helsinki: Edita Prima Oy. Saatavissa: http://www.e-tulkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/pdf/6_2012_lastensuojelu_netfi.pdf

Palaa
prosessikaavioon

LIITE 1 Ohjenuora asiakassuunnitelmaan

- Osallistujat, keitä on paikalla?
- Tämän hetkinen tilanne, kuulumiset? (Nykytilanteen kartoitus)
- Kerro nuorelle jälkihuollosta käytännön tasolla, mitä se tarkoittaa. Kerro esimerkkejä.
- Huolet?
- Voimavarat? Missä asioissa on edistytty?
- Tuen tarpeet?
- Tulevaisuuden suunnitelmat?
- Kerro mahdollisuudesta tukeen (kuvaa palveluita, esimerkiksi tukihenkilötyötä).
- Sovi tukitoimista ja vastuista/työnjaosta yhdessä nuoren ja mahdollisen palveluntuottajan kanssa.
- Määrittele jälkihuollon tarkoitus yhdessä nuoren kanssa.
- Määrittele jälkihuollon tavoite yhdessä nuoren kanssa. Rakenna keskustelua esimerkiksi seuraavien osa-alueiden ympärille: nuoren terveyden- ja hyvinvoinnin kysymykset, jatko-opinnot, työharjoittelumahdollisuudet, työ ja toimeentulo, asuminen ja kodin perustaminen, harrastukset sekä vapaa-aika.
- Arvioi tukitoimien tarkoituksenmukaisuutta ja riittävyyttä.
- Tehkää itsenäistymiseen liittyvä varasuunnitelma etukäteen sovittujen ensisijaisten tavoitteiden ohelle ja pohtikaa vaihtoehtoja.
- Aikatauluta seuraava asiakassuunnitelma kalenteriin.
- Varmista, että nuorella on Sinun yhteystietosi (sähköposti ja puhelinnumero).

Palaa
prosessikaavioon

LIITE 2 Asiakassuunnitelma (dokumentti)

Lapsiperheiden sosiaalityö käyttää jälkihuollon asiakastyössä jälkihuollon asiakassuunnitelman pohjaa, joka löytyy asiakastietojärjestelmä Efficasta. Jälkihuollon asiakassuunnitelman pohjaa työntekijä voi muokata tarpeen mukaan kuvaamaan asiakkaan tilannetta esimerkiksi poistamalla kohtia. *"Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa."* (Lastensuojelulaki 6/2007, 30 §.)

Lastensuojelulain mukaan asiakassuunnitelmaan kirjataan esimerkiksi:

- › Ne asiat ja olosuhteet, joihin pyritään vaikuttamaan.
- › Lapsen sekä hänen perheensä tuen tarve.
- › Palvelut sekä muut tukitoimet, joilla pyritään vastaamaan tuen tarpeeseen.
- › Arvioitu aika, jonka kuluessa pyritään toteuttamaan tavoitteet.
- › Mahdolliset asianomaisten eriävät näkemykset koskien tuen tarvetta sekä palvelujen ja muiden tukitoimien järjestämistä.

Huom! Edellä mainittujen lisäksi huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjattavat seikat esimerkiksi miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa. (Lastensuojelulaki 6/2007, 30 §.)

Effican jälkihuollon asiakassuunnitelma sisältää lastensuojelulain määrittelemien asiakassuunnitelman sisältöjen lisäksi esimerkiksi:

- › Tiedot osallistujista ja nykytilanteen kuvauksen.
- › Tavoitteet koskien lapsen tai nuoren terveyttä ja hyvinvointia, koulunkäyntiä, jatko-opintoja, työtä ja toimeentuloa, asumista ja kodinperustamista sekä harrastuksia ja vapaa-aikaa.
- › Arvion tavoitteiden saavuttamisesta. (Effic 2013.)

Asiakassuunnitelman jakelu: nuori, sosiaalitoimi, sijoitus-/sijaishuoltopaikka, mahdollinen palveluntarjoaja, vanhemmat/luottajat

Palaa
prosessikaavioon

LIITE 3 Jälkihuollon asiakassuunnitelma (dokumentti), päätös jälkihuollon myöntämisestä

Lapsiperheiden sosiaalityö käyttää jälkihuollon asiakastyössä jälkihuollon asiakassuunnitelman pohjaa, joka löytyy asiakastietojärjestelmä Efficasta. Jälkihuollon asiakassuunnitelman pohjaa työntekijä voi muokata tarpeen mukaan kuvaamaan asiakkaan tilannetta esimerkiksi poistamalla kohtia.

Lastensuojelulain mukaan asiakassuunnitelmaan kirjataan:

- › Jälkihuollon tarkoitus sekä tavoitteet
- › Erityisen avun ja tuen järjestäminen lapselle tai nuorelle sekä hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen kasvatuksestaan ja hoidostaan vastaaville henkilöille.
- › Tarvittaessa asiakassuunnitelmaa täydennetään erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. (Lastensuojelulaki 6/2007, 30 §.)

Effican jälkihuollon asiakassuunnitelma sisältää lastensuojelulain määrittelemien asiakassuunnitelman sisältöjen lisäksi esimerkiksi:

- › Tiedot osallistujista ja nykytilanteen kuvauksen.
- › Lapsen/nuoren sekä hänen perheensä/läheistensä tuen ja palvelujen tarpeen
- › Tavoitteet koskien lapsen tai nuoren terveyttä ja hyvinvointia, koulunkäyntiä, jatko-opintoja, työtä ja toimeentuloa, asumista ja kodinperustamista sekä harrastuksia ja vapaa-aikaa.
- › Tukitoimet ja arvion tavoitteiden saavuttamisesta. (Effic 2013.)

Jälkihuoltosuunnitelman jakelu: nuori, sosiaalitoimi, mahdollinen palveluntarjoaja, alaikäisen vanhemmat/huoltajat ja täysi-ikäisen nuoren suostumuksella hänen vanhempansa

LS-myönnetään jälkihuolto LsL 75§ (päätös)

[Palaa prosessikaavioon](#)

LIITE 4(1) Itsenäistymisvarat

- › **Itsenäistymisvarat (Lastensuojelulaki 12/2007, 77 §)**
- › Itsenäistymisvarojen tarkoituksena on tukea nuoren itsenäistymistä: Varoja voidaan käyttää nuoren itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja hankintoihin (Räty 2012, 544).
- › **Itsenäistymisvarat myönnetään joko/tai:**
  - ❖ Omat varat (nuoren omista tuloista kertyvät varat)
  - ❖ Kunnan varat (kunnan varoista annettava taloudellinen tuki) (Effic 2013.)
- › ”Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, 40 §:ssä tarkoitettua sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, hänen itsenäistymistään varten on kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon.” (Lastensuojelulaki 12/2007, 77 §.)
- › ”Jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla.” (Lastensuojelulaki 12/2007, 77 §.)

Itsenäistymisvarat LIITE 4(2)

[Palaa prosessikaavioon](#)

LIITE 4(2) Itsenäistymisvarat

- ▶ Hyväksyttäviä itsenäistymistä tukevia menoja ovat seuraavat:
  - Huonekaluhankinnat omaan asuntoon.
  - Työpaikan saamiseksi tarvittavat hankinnat.
  - Opiskelumateriaalit (ja muut perustellut tähän liittyvät menot).
  - Autokoulumaksut tiettyyn rajaan asti.
  - Varojen siirto asuntosäästötillille.
  - Opiskelukulut.
  - Tietokone tai tietokoneeseen liittyvä ohjelma.
- ▶ Huom! Sosiaalitoimi harkitsee aina tapauskohtaisesti itsenäistymisvarojen myöntämisen itsenäistymistä tukeviin menoihin. (Räty 2012, 544.)
- ▶ Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta.
- ▶ Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat maksetaan jälkihuollon tai sijoituksen päätyttyä silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta.
- ▶ Itsenäistymisvarat tulee maksaa viimeistään jälkihuollon päättyessä eli kun nuori täyttää 21 vuotta.
- ▶ Itsenäistymisvarojen luovutusta koskevan säännöksen mukaan itsenäistymisvarojen maksamisesta voidaan poiketa erityisestä syystä: jos on esim. ilmeistä, että varoja on tarkoitus käyttää muihin kuin itsenäistymistarkoituksiin, kuten päihteisiin. (Räty 2012, 545-547.)

LIITE 5 Taloudellinen tuki

Kunnan on järjestettävä jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle viivytyksettä riittävä taloudellinen tuki, jos riittämätön toimeentulo on olennaisena esteenä lapsen tai nuoren kuntoutumiselle (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 a §). Jälkihuollon sisältöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §; Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §; Räty 2010, 495) kuuluu toimeentulotuesta annetun lain mukainen nuoren tarpeen mukainen toimeentulotuki sekä ehkäisevä toimeentulotuki. Jälkihuollon sisältöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §) kuuluvat lisäksi lastensuojelun avohuollon tukitoimet, jotka pitävät sisällään tuen tarpeisiin perustuvan lapsen taloudellisen tukemisen koulunkäynnissä, ammatin sekä asunnon hankkimisessa, harrastuksissa, työhön sijoittumisessa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä (Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §).

Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi:

- ▶ Toimeentulotukea (opintolainaa ei tarvitse ottaa vaan se kompensoidaan toimeentulotuella).
- ▶ Taloudellista avustusta koulukirjoihin ja muihin opintoihin liittyviin tarvikkeisiin.
- ▶ Taloudellista avustusta harrastusmenoihin.
- ▶ Matkakuluja korvataan liittyen perhe- ja sukulaissuhteiden hoitoon.
- ▶ Ajokorttiin voi saada avustusta 400 euroa.

LIITE 6 Asumisen tuki

Kunnan on järjestettävä jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle viivytystä tarpeen mukainen asunto tai korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet, jos asunnon puuttuminen tai puutteelliset asumisolot ovat olennaisena esteenä lapsen tai nuoren kuntoutumiselle (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 a §) Jälkihuoltoon kuuluvat sijoitus avohuollon tukitoimena (Lastensuojelulaki 7/2007, 37 §) ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet, jotka pitävät sisällään lapsen tuen tarpeisiin perustuvan taloudellisen sekä muun tukemisen asunnon hankkimisessa (Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §).

Lapsen tai nuoren asuminen järjestetään erilaisin tavoin riippuen hänen iästään, tarpeestaan ja jälkihuoltoon edeltäneestä sijoitus-/sijaishuoltoapaikasta. Jälkihuollossa nuoren asumismuoto voikin vaihtua tuetusta asumisesta vähemmän tuettuun asumiseen ja lopulta itsenäiseen asumismuotoon. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni nuori asuu itsenäisesti viimeistään jälkihuollon päättyessä. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012, 99.) Asumisen suunnitteluun ja järjestämiseen liittyvistä vastuista sovitaan nuoren ja sijoitus-/sijaishuoltoapaikan sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa tapauskohtaisesti.

Käytännössä tämä tarkoittaa:

- Sijoitusta avohuollon tukitoimena = esimerkiksi nuori jatkaa jälkihuollossa tarvittaessa asumistaan sijoitus-/sijaishuoltoapaikassaan tai siirtyä asumaan toiseen sijoituspaikkaan.
- Tuettua asumista:
  - asunnossa, jossa työntekijä käy säännöllisesti
  - sijoitus-/sijaishuoltoapaikan tai jälkihuollon palvelun tarjoajan tukiasunnossa
  - asunnossa tukihenkilön tai -perheen lähellä
- Nuoren asumista itsenäisesti vuokra-asunnossa.
- Nuoren asumisen tuki järjestetään asuinpaikkakunnalta löytyvien vaihtoehtojen puitteissa.
- Asumiseen liittyen vuokratarkuita maksetaan harkinnanvaraisesti.
- Itsenäistymisvaroja voidaan käyttää asumiseen liittyvissä hankinnoissa.
- Ohjausta ja tukea asumiseen liittyen antavat esimerkiksi sosiaalityöntekijä, tukitaho sijoitus-/sijaishuoltoapaikasta tai muusta jälkihuollon palvelusta, tukihenkilö tai -perhe ja kunnan omat perhetyöntekijät sekä sosiaaliohjaajat.

Tuetun asumisen vaihtoehtoista on kirjoitettu hyödyntäen Palmamäkeä (2008, 53).

Palaa
prosessikaavioon

LIITE 7 Psykososiaalinen tuki

Jälkihuollon sisältöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §; Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §) kuuluvat sosiaalihuoltolain 3 luvussa mainitut sosiaalipalvelut, kuten tukihenkilö, tukiperhe, kotipalvelu ja esimerkiksi vertaisryhmätoiminta. Jälkihuollon sisältöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §) kuuluvat lisäksi tarvittaessa tuen tarpeisiin perustuen lastensuojelun avohuollon tukitoimet, jotka pitävät sisällään tuen lapsen ja hänen perheensä ongelmatilanteen selvittämiseen. Avohuollon tukitoimiin kuuluu lapsen muu tukeminen ammatin ja asunnon hankkimisessa, koulunkäynnissä, työhön sijoittumisessa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä, harrastuksissa sekä muiden hänen henkilökohtaisten tarpeidensa tyydyttämisessä. Avohuollon tukitoimiin kuuluvat myös tehostettu perhetyö, perhekuntoutus, hoito- ja terapiapalvelut sekä muut lasta ja hänen perhettään tukevat palvelut ja tukitoimet. Jälkihuollon sisältöön (Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §) kuuluu myös ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevat säädökset. Lapselle on esimerkiksi turvattava hänen kehityksensä kannalta turvalliset, jatkuvat ja tärkeät ihmissuhteet (Lastensuojelulaki 10/2007, 54 §).

Käytännössä tämä tarkoittaa:

- Keskustelua, ohjausta ja neuvontaa esimerkiksi liittyen lomakkeiden ja hakemusten täyttämiseen, hakeutumiseen palveluihin (työ- ja elinkeinotoimistoon tai esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalveluihin), ongelmatilanteiden selvittelyyn ja ratkomiseen, raha-asoiden hoitamiseen, itsestä ja arkitöistä huolehtimiseen sekä koulutukseen hakeutumiseen. Tukea identiteetin löytämisessä keskustelun kautta (esimerkiksi omat juuret ja tausta, lastensuojelutausta, omat voimavarat ja kiinnostuksen kohteet). (Osittain mukaillen: Huotari 2010, 58-64.)

Psykososiaalisen tuen järjestämistapoja:

- Nuoren ja sosiaalityöntekijöiden tapaamiset.
- Kunnan omat tahot: perhetyöntekijät, sosiaaliohjaajat ja etsivä nuorisotyö.
- Tukityö: ostopalvelut (usein sijoitus-/sijaishuoltoapaikat jatkavat nuoren tukemista), tukihenkilö ja -perhe.
- Muut palvelut: esimerkiksi psykoterapian omavastuut huomioidaan.

Palaa
prosessikaavioon

LIITE 8 Päätös itsenäistymisvaroista, muut päätökset

- ▶ Päätös: LS-Myönnetään itsenäistymisvarat kunnan varoista
  - ▶ Päätös: LS-Myönnetään kertyneitä itsenäistymisvaroja
- (Efficca 2013.)
- ▶ LS-myönnetään taloudellista tukea jälkihuoltona LSL 75§ (esim. harrastuskuluihin)
  - ▶ LS-myönnetään muu jälkihuollon tukitoimi LSL 75§
  - ▶ LS-myönnetään tuettu asuminen jälkihuoltona LSL75§
  - ▶ LS-Päätös lapselle maksettavan etuuden perimisestä. Asiakasmaksulaki 7§, 14§

(Efficca 2013.)

LIITE 9 Asiakassuunnitelma (dokumentti) jälkihuollon päättämisvaiheessa

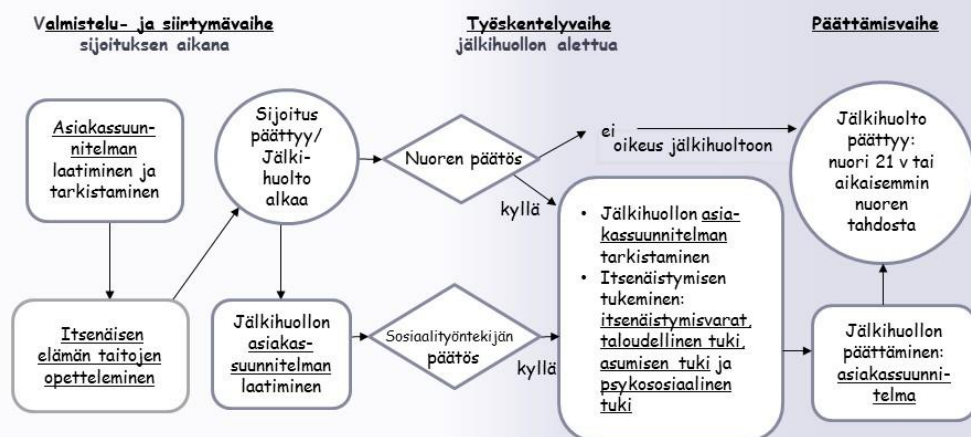
- ▶ Asiakasprosessin arviointi pyytämällä asiakkaalta kokonaisarvio jälkihuollosta. Miltä jälkihuolto on tuntunut ja mitkä ovat nuoren tulevaisuuden suunnitelmat?
- ▶ Nykytilanteen tarkastelu.
- ▶ Tarvittaessa jatkosuunnitelma, esim. aikuissosiaalityön tukeen ohjaaminen.
- ▶ Jälkihuollon palvelu päätetään.
- ▶ Laaditaan tarvittaessa nuoren kanssa suunnitelma, johon on kirjattu ne palvelut ja tukitoimet, joihin nuori voi turvautua ja joita nuori voi hakea jälkihuoltovaiheen päätyttyä → esim. sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, tukitoimet sekä yleiset sosiaaliturva- ja opintososiaaliset etuudet.
- ▶ Jakelu: nuori, tukitaho, sosiaalitoimi

LIITE 4 Jälkihuoltonuorelle suunnattu prosessikuvaus

Kohti itsenäistä elämää

- Itsenäistyvän nuoren tietopaketti jälkihuollosta

Jälkihuollon prosessi

Jälkihuollon eri vaiheet suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä sinun kanssasi. Mukana ovat oma sosiaalityöntekijäsi ja tilanteestasi riippuen henkilökuntaa sijoitus-/sijaishuoltopaikastasi, vanhempasi/huoltajasi sekä muu mahdollinen tukitaho.

Palaa
prosessikaavioon

Jälkihuollon prosessi

<u>Saatesanat</u>	1
<u>Miksi jälkihuoltoa?</u>	2
<u>Kuka saa jälkihuoltoa?</u>	3
<u>Valmistelu- ja siirtymävaihe, dia 1</u>	4
<u>Valmistelu- ja siirtymävaihe, dia 2</u>	5
<u>Jälkihuollon asiakassuunnitelman laatiminen</u>	6
<u>Jälkihuollon työskentelyvaihe</u>	7
<u>Itsenäistymisvarat</u>	8
<u>Taloudellinen tuki</u>	9
<u>Asumisen tuki</u>	10
<u>Psykososiaalinen tuki</u>	11
<u>Väliarviointi: työskentelyvaiheessa asiakassuunnitelman tarkistaminen</u>	12
<u>Jälkihuollon päättämövaihe</u>	13
<u>Tärkeitä yhteystietoja</u>	14
Lähteet	
Tulostettavan version kansilehti	

Saatesanat

Jälkihuollon tarkoitus on tukea sinua itsenäistymisessä sijoituksesi päättymisen jälkeen. Valmistelu- ja siirtymävaiheessa, jo sijoituksen aikana, suunnitellaan tulevaa jälkihuoltoa ja harjoittelet itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja. Jälkihuollon työskentelyvaiheessa saat apua ja tukea oman tarpeesi sekä elämäntilanteesi mukaisesti. Jälkihuolto perustuu asiakassuunnitelmaasi, joka tehdään yhdessä sinun kanssasi. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy viimeistään, kun täytät 21 vuotta.

Jälkihuollon tuki:

- Itsenäistymisvarat itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja hankintoihin, esimerkiksi opintoihin tai asunnon kalustamiseen.
- Taloudellinen tuki esimerkiksi koulunkäyntiin, ammatin hankkimiseen ja harrastuksiin.
- Asumisen tuki, esimerkiksi tukiasunto tai apua asunnon hankkimisessa.
- Psykososiaalinen tuki: keskustelua, ohjaamista ja neuvontaa, esimerkiksi tukihenkilö.

Tästä jälkihuollon tietopakettista voit lukea oikeudesta jälkihuoltoon, jälkihuollon eri vaiheista, asiakassuunnitelmista ja tukimuodoista sekä palveluista. Jälkihuollosta saat tietoa esimerkiksi omalta sosiaalityöntekijältäsi ja sijoitus-/sijaishuoltopaikastasi.

Miksi jälkihuoltoa?

- Nuoret odottavat usein kovasti omaa, itsenäistä elämää. Sijoitetut nuoret ovat useimmiten iloisia itsenäistymisestään. Sijoituksen jälkeen nuoret nauttivat esimerkiksi omasta rauhastaan ja siitä, että voivat itse päättää ajankäytöstään.
- Itsenäinen elämän aloittamiseen voi kuitenkin liittyä myös epävarmuutta. Kuinka asuminen ja talousasiat järjestyvät? Mistä saa avustusta opintoihin? Keneltä kysyn neuvoa ja kuka auttaa, kun asun omillani? Monenlaiset kysymykset saattavat pyöriä mielessä ja joskus jopa huolestuttaa.
- Itsenäistymisen tunne tuntuukin usein ristiriitaiselta.
- Sijoituksen jälkeen nuoret kaipaavat tukea. Jälkihuollon tarkoitus on tukea ja auttaa sinua itsenäistymisessä sijoituksesi päättymisen jälkeen.

(Mukaillen [1] [2].)

2

Palaa
prosessikaavioon

Kuka saa jälkihuoltoa?

- **Lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuoltoon** sijaishuollon päättymisen jälkeen. Lapsella tai nuorella on oikeus jälkihuoltoon myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeen, jos sijoitus on jatkunut vähintään puoli vuotta yhtäjaksoisesti ja on koskenut vain lasta yksinään. [3] Lastensuojelun asiakkaana ollut nuori voi saada jälkihuoltoa myös muulloin, kuin edellä mainituissa tapauksissa [3] [4].
- **Lastensuojelulain mukaan kunnan velvollisuus järjestää jälkihuolto päättyy** viimeistään, kun nuori on 21-vuotias [3]. Jälkihuolto päättyy myös nuoren kieltäytyessä jälkihuollosta. Oikeus hakea jälkihuoltoa uudelleen säilyy kuitenkin siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta [5]. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun viisi vuotta on kulunut lapsen viimeisimmästä lastensuojelun asiakkuudesta kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen [3].

3

Palaa
prosessikaavioon

Valmistelu- ja siirtymävaihe

Nuorten mukaan olisi hyvä kasvaa itsenäistymiseen sekä siihen vaadittaviin taitoihin vähitellen.

Nuoret tarvitsevat jo sijoituksen aikaista:

- opettelemista ruuanvalmistukseen, pyykinpesuun, siivoamiseen, omasta hygieniasta huolehtimiseen, rahankäyttöön ja esimerkiksi virastoissa asioimiseen
- aktiivista tukea löytääkseen opiskelu- tai työpaikan tai muuta mielekästä tekemistä
- yhteydenpitoa vanhempiin, sukulaisiin sekä muihin tärkeisiin ihmisiin

Sinun kannattaakin harjoitella itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja jo sijoituksesi aikana. Tukea saat sijoitus-/sijaishuoltopaikastasi.

Sijoituksen jälkeen nuorta kantavat eteenpäin merkittävät ihmissuhteet. Nuoren itsenäisen elämän kannalta erityisen tärkeää on aikuisten ihmisten tuki. Jos sinulla ei ole jostain syystä yhteyttä vanhempiisi/sukulaisiisi, yhdessä löydämme sinulle aikuisen ihmisen tukemaan sinua sijoituksesi jälkeen.

(Osittain mukaillen [1].)

Jälkihuollon valmistelu- ja siirtymävaihe, dia 2

4

Palaa
prosessikaavioon

Valmistelu- ja siirtymävaihe

Jälkihuollon suunnittelu tapahtuu sijoituksen aikana olevissa asiakassuunnitelma neuvotteluissa:

- Asiakassuunnitelma neuvotteluissa suunnitellaan tulevan jälkihuollon mahdollisia palveluita ja tukitoimia.
- Asiakassuunnitelma neuvotteluissa sinä voit kertoa, mitä toivot ja mitkä ovat tulevaisuuden suunnitelmasi.
- Osallistu suunnitteluun, sillä neuvotteluissa puhutaan ja päätetään sinun asioistasi!

Sosiaalityöntekijä laatii asiakassuunnitelma neuvotteluista kirjallisen asiakassuunnitelman, jonka saa: nuori, sosiaalitoimi, sijoitus-/sijaishuoltopaikka, mahdollinen palveluntarjoaja, vanhemmat/huoltajat

5

Palaa
prosessikaavioon

Jälkihuollon asiakassuunnitelman laatiminen

Tavoite: Jälkihuollon tukimuodot sekä palvelut suunnitellaan sinun tarpeesi mukaisesti.

Milloin: Sinun täyttyessäsi 18 vuotta tai aikaisintaan joitakin päiviä ennen sitä /tai sinun siirtyessäsi jälkihuoltoon aikaisemmin.

Keitä on mukana ja roolit: Sosiaalityöntekijä (kutsuu osallistujat koolle ja tekee päätökset), nuori (esittää toiveet ja tekee päätöksen siitä, mitä palveluja ottaa vastaan), mahdollinen tukea tai palvelua tarjoava taho, alaikäisen vanhemmat/hooltajat ja täysi-ikäisen nuoren halutessa hänen vanhempansa.

Sosiaalityöntekijä laatii kirjallisen jälkihuollon asiakassuunnitelman, jonka saa: nuori, sosiaalitoimi, mahdollinen palveluntarjoaja, alaikäisen vanhemmat/hooltajat ja täysi-ikäisen nuoren suostumuksella hänen vanhempansa

6

Palaa
prosessikaavioon

Jälkihuollon työskentelyvaihe

- Jälkihuollon työskentelyvaiheen tuki ja palvelut suunnitellaan yksilöllisesti jokaiselle nuorelle hänen tarpeensa ja toiveensa huomioiden.
- Tukimuotojen ja palveluiden kokonaisuus rakentuu:
  - itsenäistymisvaroista
  - taloudellisesta tuesta
  - asumisen tuesta
  - psykososiaalisesta tuesta
- Saat tukea ja apua sovittujen palvelujen ja tukitoimien mukaan.

7

Palaa
prosessikaavioon

Itsenäistymisvarat

Itsenäistymisvarat 77§

Itsenäistymisvarojen tarkoituksena on tukea nuoren itsenäistymistä: Varoja voidaan käyttää nuoren itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja hankintoihin.

Hyväksyttäviä itsenäistymistä tukevia menoja ovat seuraavat:

- Huonekaluhankinnat omaan asuntoon.
- Työpaikan saamiseksi tarvittavat hankinnat.
- Opiskelumateriaalit (ja muut perustellut tähän liittyvät menot).
- Autokoulumaksut tiettyyn rajaan asti.
- Varojen siirto asuntosäästötilille.
- Opiskelukulut.
- Tietokone tai tietokoneeseen liittyvä ohjelma.

> Huom! Sosiaalitoimi harkitsee aina tapauskohtaisesti itsenäistymisvarojen myöntämisen itsenäistymistä tukeviin menoihin. [6]

Itsenäistymisvarat myönnetään joko/tai:

- ❖ Omista varoista: Asiakasmaksulain 14 §:ssä tarkoitetuista lapsen tai nuoren tuloista, saamisista ja korvauksista kertyvät varat (esim. elatusapu).
- ❖ Kunnan varoista: Kunnan varoista annettava taloudellinen tuki, silloin jos lapsella/nuorella ei ole omia tuloja, saamisista tai korvauksia taikka ne ovat riittämättömät. [6] [7] [8]
- > Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta.
- > Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat maksetaan jälkihuollon tai sijoituksen päätyttyä silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta.
- > Itsenäistymisvarat tulee maksaa viimeistään jälkihuollon päättyessä eli kun nuori täyttää 21 vuotta.
- > Itsenäistymisvarojen luovutusta koskevan säännöksen mukaan itsenäistymisvarojen maksamisesta voidaan poiketa erityisestä syystä: jos on esim. ilmeistä, että varoja on tarkoitus käyttää muihin kuin itsenäistymistarkoituksiin, kuten pähteisiin. [6]

Taloudellinen tuki

Jälkihuollon sisältöön kuuluu toimeentulon turvaaminen. Kunnan on järjestettävä jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle viivytyksettä riittävä taloudellinen tuki, jos riittämätön toimeentulo on olennaisena esteenä lapsen tai nuoren kuntoutumiselle. Jälkihuollon sisältöön kuuluu toimeentulotuesta annetun lain mukainen nuoren tarpeen mukainen toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki. Jälkihuollon sisältöön kuuluvat lastensuojelun avohuollon tukitoimet pitävät sisällään tarpeisiin perustuvan taloudellisen tukemisen koulunkäynnissä, ammatin sekä asunnon hankkimisessa, harrastuksissa, työhön sijoittumisessa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. [5] [9] [10] [11]

Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi:

- > Toimeentulotukea (opintolainaa ei tarvitse ottaa vaan se kompensoidaan toimeentulotuella).
- > Taloudellista avustusta koulukirjoihin ja muihin opintoihin liittyviin tarvikkeisiin.
- > Taloudellista avustusta harrastusmenoihin.
- > Matkakuluja korvataan liittyen perhe- ja sukulaissuhteiden hoitoon.
- > Ajokorttiin voi saada avustusta 400 euroa.

Asumisen tuki

➤ Jälkihuollon sisältöön kuuluu tuen tarpeisiin perustuen taloudellinen ja muu tukeminen asunnon hankinnassa sekä sijoitus avohuollon tukitoimena. Kunnan on järjestettävä jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle viivytystä tarpeen mukainen asunto tai korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet, jos asunnon puuttuminen tai puutteelliset asumisolot ovat olennaisena esteenä lapsen tai nuoren kuntoutumiselle. [9] [10] [11] [12]

➤ Lapsen tai nuoren asuminen järjestetään erilaisin tavoin riippuen hänen iästään, tarpeestaan ja jälkihuoltoa edeltäneestä sijoituspaikasta. Jälkihuollossa nuoren asumismuoto voikin vaihtua tuetusta asumisesta vähemmän tuettuun asumiseen ja lopulta itsenäiseen asumismuotoon. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni nuori asuu itsenäisesti viimeistään jälkihuollon päättyessä. [13]

Käytännössä asumisen tuki tarkoittaa:

- Sijoitusta avohuollon tukitoimena = esimerkiksi nuori jatkaa jälkihuollossa tarvittaessa asumistaan sijoitus-/sijaishuoltopaikassaan tai siirtyy asumaan toiseen sijoituspaikkaan.
- Tuettua asumista:
  - asunnossa, jossa työntekijä käy säännöllisesti.
  - sijoitus-/sijaishuoltopaikan tai jälkihuollon palvelun tarjoajan tukiasunnossa.
  - asunnossa tukihenkilön tai -perheen lähellä.
- Nuoren asumista itsenäisesti vuokra-asunnossa.
- Nuoren asumisen tuki järjestetään asuinpaikkakunnalta löytyvien vaihtoehtojen puitteissa.
- Asumiseen liittyen vuokratukia maksetaan harkinnanvaraisesti.
- Itsenäistymisvaroja voidaan käyttää asumiseen liittyvissä hankinnoissa.
- Ohjausta ja tukea asumiseen liittyen antavat esimerkiksi sosiaalityöntekijä, tukitaho sijoitus-/sijaishuoltopaikasta tai muusta jälkihuollon palvelusta, tukihenkilö tai -perhe ja kunnan omat perhetyöntekijät sekä sosiaaliohjaajat.

(Tuettua asumisen vaihtoehtoja on kirjoitettu hyödyntäen [14].)

10

Palaa

prosessikaavioon

Psykososiaalinen tuki

Psykososiaalinen tuki on keskustelua, ohjausta ja/tai neuvontaa esimerkiksi:

- lomakkeiden ja hakemusten täyttämässä ja palveluihin hakeutumisessa (työ- ja elinkeinotoimistoon tai esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalveluihin)
- ongelmatilanteiden selvittämisessä ja ratkaisemisessa
- raha-asioiden hoitamisessa sekä itsestä ja arkitoimista huolehtimisessa
- koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankkimisessa, työhön sijoittumisessa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja harrastuksissa

Psykososiaalinen tuki sisältää myös esimerkiksi vertaisryhmätoimintaa, kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja sekä muita palveluja ja tukitoimia, jotka tukevat lasta ja perhettä. Psykososiaaliseen tukeen kuuluu tukea keskustelun kautta liittyen esimerkiksi omiin juuriin ja taustaan, lastensuojelutaustaan, omiin voimavaroihin ja kiinnostuksen kohteisiin. (Osittain mukaillen [11][15].)

Psykososiaalinen tuen järjestämistapa:

- Nuoren ja sosiaalityöntekijän tapaamiset.
- Kunnan omat tahot: perhetyöntekijät, sosiaaliohjaajat ja etsivä nuorisotyö.
- Tukityö: ostopalvelut (usein sijoitus-/sijaishuoltopaikat jatkavat nuoren tukemista), tukihenkilö ja -perhe.
- Muut palvelut: esimerkiksi psykoterapian omavastuut huomioidaan.
- Psykososiaalinen tuki järjestetään asuinpaikkakunnalta löytyvien vaihtoehtojen puitteissa.

11

Palaa

prosessikaavioon

Väliarviointi: työskentelyvaiheessa asiakassuunnitelman tarkistaminen

Työskentelyvaiheessa jälkihuollon asiakassuunnitelma tarkistetaan sinun yksilöllisen tilanteesi ja tarpeesi mukaan.

Tavoitteena on jälkihuollon asiakassuunnitelman arvioiminen ja täsmentäminen.

Keitä on mukana ja roolit: Työskentelyvaiheessa asiakassuunnitelman tarkistamiseen ja jälkihuollon toteutuksen osallistuvien henkilöiden kokoonpano riippuu siitä, miten jälkihuolto on järjestetty. Asiakassuunnitelmien ytimen muodostavat sosiaalityöntekijä ja nuori, jotka suunnittelevat ja arvioivat jälkihuoltoa. Muita mukana olevia mahdollisia tahoja: etuuskäsittelijä, palveluntarjoaja, ostopalvelu, kunnan oma perhetyöntekijä, etsivä nuorisotyöntekijä tai sosiaaliohjaaja ja alaikäisen vanhemmat/hoitajat sekä täysi-ikäisen nuoren halutessa hänen vanhempansa.

Sosiaalityöntekijä laatii kirjallisen jälkihuollon asiakassuunnitelman, jonka saa: nuori, sosiaalitoimi, mahdollinen palveluntarjoaja, alaikäisen vanhemmat/hoitajat ja täysi-ikäisen nuoren suostumuksella hänen vanhempansa

12

Palaa
prosessikaavioon

Jälkihuollon päättämisvaihe

Koska jälkihuolto päättyy? Lastensuojelulain mukaan kunnan velvollisuus järjestää jälkihuolto päättyy viimeistään, kun nuori on 21-vuotias [3]. Jälkihuolto päättyy myös nuoren kieltäytyessä jälkihuollosta. Oikeus hakea jälkihuoltoa uudelleen säilyy kuitenkin siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta [5]. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun viisi vuotta on kulunut lapsen viimeisimmästä lastensuojelun asiakkuudesta kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen [3].

Jos sinulla on vielä tuen tarvetta jälkihuollon päättyessä, saat tarvittaessa tukea esimerkiksi aikuissosiaalityöstä.

Jälkihuollon päättyessä on asiakassuunnitelma.

Keitä on mukana jälkihuollon päättämisen asiakassuunnitelmassa ja roolit: nuori, sosiaalityöntekijä (tekee päätökset ja sulkee palvelun) ja tapauskohtaiset tarvittavat yhteistyötahot. Jos jälkihuollon toteutuksessa on ollut mukana joku tukitaho, myös tämä taho on päättämisessä mukana.

Muuta: Laaditaan tarvittaessa sinun kanssasi suunnitelma, johon on kirjattu ne palvelut ja tukitoimet, joihin voit turvautua ja joita voit hakea jälkihuoltovaiheen päätyttyä → esim. sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, tukitoimet sekä yleiset sosiaaliturva- ja opintososiaaliset etuudet. Tarvittaessa tehdään jatkosuunnitelma, esim. aikuissosiaalityön tukeen ohjaaminen.

Sosiaalityöntekijä laatii kirjallisen asiakassuunnitelman, jonka saa: nuori, sosiaalitoimi ja mahdollinen tukitaho.

13

Palaa
prosessikaavioon

Tärkeitä yhteystietoja

Oma sosiaalityöntekijä:
Puhelinnumero:
Sähköpostiosoite:
Osoite:

14

Palaa
prosessikaavioon

Lähteet

- ▶ [1] Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena -osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Forssa: SOS-Lapsikylä ry. Saatavissa: <https://www.sos-lapsikyla.fi/lastensuojelu/julkaisut/Documents/vertaistutkimus-SOS-Lapsikyla.pdf>
- ▶ [2] Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M. & Tervo, J. 2012. "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- ▶ [3] Lastensuojelulaki 12/2007, 75 §.
- ▶ [4] Taskinen, S. 2008. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Stakes.
- ▶ [5] Rätty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- ▶ [6] Rätty, T. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 2.painos. Porvoo: Bookwell Oy.
- ▶ [7] Lastensuojelulaki 12/2007, 77 §.
- ▶ [8] Effica 2013. Kaupungin asiakastietojärjestelmä.
- ▶ [9] Lastensuojelulaki 12/2007, 76 §.
- ▶ [10] Lastensuojelulaki 12/2007, 76 a §.
- ▶ [11] Lastensuojelulaki 7/2007, 36 §.
- ▶ [12] Lastensuojelulaki 7/2007, 37 §.
- ▶ [13] Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. Helsinki: Edita Prima Oy. Saatavissa: http://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/pdf/6_2012_lastensuojelu_nettti.pdf
- ▶ [14] Palmamäki, E. 2008. Lastensuojelun jälkihuollon toteutuminen ja kehittämistarpeet Keski-Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dsp>
- ▶ [15] Huotari, R. 2010. Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110014/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf
- ▶ Moisio & Ritola: ISO 9000: 2000 ja menestyksen avaimet - Vinkkejä pohdiskelijoille. SFS Ry
- ▶ Käypä hoito -suositukset

Palaa
prosessikaavioon

